

НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

докторска дисертация

на

Йордан Чобанов

на тема:

**ПЕСНИТЕ НА АРФИСТА В КОНТЕКСТА НА ЕГИПЕТСКАТА
ЛИТЕРАТУРНА ТРАДИЦИЯ
(II хил. до Р. Хр. – средата на I хил. до Р. Хр.)**

**Научен ръководител:
проф. Сергей Игнатов д.н.**

**Рецензенти:
доц. д-р Теодор Леков
доц. д-р Тома Томов
проф. Валерия Фол д.н.
проф. Калин Порожанов д.н.
доц. д-р Иво Панов**

София, 2013

那 一 个 一 个 一 个
一 个 一 个 一 个 一 个
一 个 一 个 一 个 一 个 一 个
一 个 一 个 一 个 一 个 一 个

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение.....	5
1. „Песните на арфиста” от гробниците на XIX и XX дин.....	11
1.1 Песен на арфиста за цар Интеф.....	11
1.2 1-ва песен на арфиста от гробницата на Неферхотеп (ТТ 50).....	17
1.3 4-та, 2-ра и 3-та песен на арфиста от гробницата на Неферхотеп (ТТ 50).....	24
1.4 Песен на арфиста от гробницата на Джекхутихотеп (ТТ 32).....	36
1.5 Песен на арфиста от гробницата на Неферсехеру от Завиет Султан.....	42
1.6 Песен на арфиста от варовиков блок с неизвестен произход.....	47
1.7 Песен на арфиста от гробницата на Пасер (ТТ 106).....	49
1.8 Песен на арфиста от гробницата на Самут, наречен Кики (ТТ 409).....	54
1.9 Песен на арфиста от гробницата на Неферренепет, наречен Кенра (ТТ 178).....	55
1.10 Песен на арфиста от гробницата на Неферсехеру (ТТ 296).....	58
1.11 Песен на арфиста от гробницата на Пиай (ТТ 263).....	61
1.12 Песен на арфиста от гробницата на Рома-Рой (ТТ 283).....	65
1.13 Песен на арфиста от гробницата на Чай (ТТ 23).....	66
1.14 Песен на арфиста от гробницата на Аменемхеб (ТТ 364).....	67
1.15 Песен на арфиста от гробницата на Аменемхе (ТТ 163).....	69
1.16 Песен на арфиста от гробницата на Джекхутиемхеб (ТТ 194).....	72
1.17 Песен на арфиста от погребалния параклис на Раиа в Саккара.....	75
1.18 Песен на арфиста от гробницата на Сунра.....	77
1.19 Песен на арфиста от гробницата на Инхерхауи (ТТ 359).....	79
1.20 1-ва песен на арфиста от гробницата на Чанефер (ТТ 158).....	82
1.21 2-ра песен на арфиста от гробницата на Чанефер (ТТ 158).....	86
1.22 3-та песен на арфиста от гробницата Чанефер (ТТ 158).....	89
1.23 Песен на арфиста от гробницата на Амонмесу (ТТ 373).....	91
1.24 Песен на арфиста от гробницата на Пенниут, наречен Сунра (ТТ 331).....	95
1.25 Песен на арфиста от гробницата на Амонпахапи (ТТ 355).....	97
1.26 Песен на арфиста от гробницата на Рома (ТТ 208).....	99
1.27 Песен на арфиста от гробницата на Инй (ТТ 285).....	99
1.28 Песен на арфиста от гробницата на Раиа (ТТ 159).....	100
2. Предназначение, контекст и видове „Песни на арфиста”.....	101

2.1 Предназначение на песните.....	101
2.2 Контекст на песните.....	104
2.3 Ключови термини, свързани с „Песните на арфиста”.....	132
2.4 Видове „Песни на арфиста” и вътрешна структура.....	147
3. Сходни песни от гробниците на египетските велможи.....	172
3.1 Старо царство.....	172
3.2 Средно царство.....	178
3.3 Ново царство - XVIII династия.....	189
Заключение.....	202
Съкращения.....	208
Списък на използваната литература.....	210

ВЪВЕДЕНИЕ

В древноегипетската литературна традиция съществува група от текстове, известни в науката под общото название – „Песни на арфиста”. Те включват в себе си произведения, записвани най-често по стените на гробниците на частни лица от времето на Новото царство и по-специално в периода след епохата на Амарна – XIX-XX дин. (около 1323 – 1069 г. пр. Р. Хр.). Основният корпус от тези текстове идва от района на Тиванския некропол. До този момент са ни известни 30 текста, които може да причислим към тази група, като броят им със сигурност ще продължава да нараства. Това е така, тъй като в района на Тива има все още редица неизследвани гробници от този период. До момента на Западния бряг са известни 550 гробници. Сред тях далеч не всички са изследвани и имат публикации. Според данните, с които разполагаме за титлите и имената на велможите, които са живели в района, гробниците би трябвало да са около 2000. Със сигурност в тези от тях, които са от времето на XIX и XX дин. ще се открият още „Песни на арфиста”.

Самото название на групата текстове е подвеждащо, тъй като не всички песни, включени в корпуса са изпълнявани под акомпанимент на арфа. В някои от случаите музикантът е с лютня. Въпреки това названието „Песни на арфиста” е влязло в научно обръщение и ще бъде използвано в настоящото изследване за улеснение. Самите песни се оказват разнородни като съдържание и могат да се разделят на поне две подгрупи¹, което допълнително затруднява тяхното жанрово обособяване.

Разделянето на древноегипетската литература на жанрове представлява съвременен опит да се структурират различните представители на тази литературна традиция. Както Ричард Паркинсън отбелязва съвременното жанрово деление на епос, трагедия, комедия и т.н. не могат да бъдат приложени спрямо египетската литература

¹ Виж глава 2.4.

[Parkinson 1996, 297-98]. За него определянето на жанрове, които да са общовалидни за всички култури е проблемно, тъй като абсолютното припокриване между жанровете, създадени в условията на различни културни среди е невъзможно. В египетската традиция липсва устойчива терминология, свързана с жанровото определяне на текстовете, но това далеч не означава липсата на концепция за смисловото (или жанрово) определение на група текстове под общ знаменател на базата на формални белези [Parkinson 1996, 298; Vains 1982, 32-33].

Понастоящем се смята за общоприето, че древноегипетската литература има три основни жанра: лирика, разказ (наратив) и поучения [Foster 2001, 300]. Остава проблемен въпросът за определянето на биографичните текстове. Докато някои изследователи считат, че те не се вписват в съвременната представа за литература, Мириам Лихтейм ги възприема като първия ясно обособим литературен жанр [Lichtheim 1973, 5]. Допълнителна трудност ни се представя от характерната за множество египетски текстове „дифузия на жанровете”² [Parkinson 1996, 308-10]. В трите основни жанра на древноегипетската литература съществуват множество отделни подгрупи или поджанрове. Повечето изследователи са склонни да определят като поджанр на поученията тъй наречените „песимистични текстове”. Роналд Уилямс включва в тази група „Красноречивият жител на оазиса”, „Разговорът на човек с неговото Ба”, „Пророчеството на Неферти”, „Ипувер”, „Хахеперрасенеб”, „Сасобек” и „Песните на арфиста”, като ги нарича текстове със „спекулативен характер” [Williams 1981, 1; 4-5].

От времето на XIX и XX дин. „Песните на арфиста” имат ясно изявени формални белези, които ги отличават от останалите текстове в гробницата:

1. Текстът на самата песен е най-често обграден от две изображения:

- От едната страна клекнал арфист или жена (в някои случаи и мъж) свирещ на лютня. Арфистът винаги се изобразява обърнат към вътрешността на гробницата.
- От другата собственикът на гробницата и съпругата му, седнали пред маса с жертвени дарове, винаги с гръб към вътрешността на гробницата.

2. По-голямата част от песните имат сходно въвеждащо изречение, което търпи известни промени, но в най-разпространената си форма е: *dd.t.n p3 ḥsw ntj m t3 ḥwt n Wsir NN*. „Казаното от певеца, който е в дома на Озирис NN.”.

² Термин, който описва наличието на определени части в някои произведения, които спадат към различен жанр, в сравнение с останалата част на текста.

Изображения на арфисти и изобщо на музиканти, се срещат в египетските гробници още от времето на Старото царство. В някои от случаите са записани и техните песни. Липсват обаче, сцени, които напълно да отговарят на формалните белези на песните от XIX и XX дин. За да може да се определи дали някои от тези текстове принадлежат на традицията на „Песните на арфиста”, трябва да се разгледа тяхното съдържание, както е направено в 3-та глава. Това разширява периметъра на настоящето изследване. Целта е да се разбере традицията, с която са свързани „Песните на арфиста”, както и изобщо какъв е характерът на песните, които се записват в египетските гробници.

Основните цели, които изследването си поставя могат да бъдат разделени на няколко групи. На първо място това е обособяването на изворовия материал. За целта се налага изграждането на критерии, на базата на които едно произведение може да се счита за част от групата на „Песните на арфиста”. Тези критерии са формата на произведението и неговото съдържание. За изходна позиция ще се ползват песните от XIX и XX дин., тъй като те са най-многобройни и лесни за отличаване. Разглеждайки темите, обсъждани в песните ще се търси тяхното обособяване на подгрупи. Оттук, изследвайки съдържанието на текстовете ще се търси дали в песните от предходните периоди има такива, които могат да бъдат прибавени към традицията на „Песните на арфиста”.

Следващата цел на изследването е да се направи подробна справка на изданията на известните до този момент песни. Това се налага, тъй като последното съчинение, което предлага такава събрана информация е от 1977 г. [Assmann 1977]. Оттогава до днес в науката са се появили множество издания на нови песни и нови, по-подробни издания и изследвания на вече известни текстове, без обобщаващ труд по темата. Това изисква стриктно събиране на излезлите до момента публикации. Трябва внимателно да се преразгледат изданията на гробниците от времето на XIX и XX дин., тъй като в някои случаи е възможно песен на арфиста да не бъде разпозната като такава от издателите на конкретната гробница.³

Друга цел на изследването е да се разбере смисълът на текстовете и причината, поради която песните се изписват в гробниците. Отделно ще се разгледа и характерът на самите песни. Тук, освен на съдържанието ще се обърне внимание и на самите

³ Такъв е например случая с 3-та песен от гробницата на Чанефер (ТТ 158).

сцени, които съпътстват текстовете. Ще се разгледа тяхното позициониране в различните гробници. Специално внимание ще се обърне на съпътстващите сцени и изобщо на контекста, в рамките на който се изписват „Песните на арфиста” в гробницата. Това е подход, който до този момент е пренебрегван от изследователите. Текстовете се вадят от контекста на тяхното изписване и се разглеждат само като литературни произведения, без да се отдава значение на тяхното ситуиране в гробницата. Не се обръща внимание на средата, в която се изписват „Песните” и на заобикалящите ги сцени от гробниците.

Египетската гробница е завършен архитектурен ансамбъл, в рамките на който изображенията и архитектурните елементи се допълват. Различните текстове и сцени във всяка една отделна гробница кореспондират едни с други. Затова и „Песните на арфиста” трябва да се разгледат в контекста на околните сцени, което ще обогати разбирането ни за тях.

В процеса на преследване на поставените цели, изследването трябва да даде отговор на няколко основни въпроса. Какво представляват „Песните на арфиста”? Каква е причината те да се изписват в гробниците на частните лица и каква е тяхната функция? Хомогенни ли са песните или са няколко типа? Отговорът на тези въпроси ще покаже значението, което се отдава на „Песните на арфиста” в рамките на египетската традиция.

За постигането на поставените цели, изследването ще се съсредоточи върху произведенията, които отговарят на формалните и тематични особености на „Песните на арфиста”. Ще бъдат включени и песните изобщо, които се изписват в гробниците от времето на Старото царство до XVIII дин. включително. Ще бъдат разгледани сцените, които се изписват в съседство с „Песните на арфиста”, както и техните текстове. Това включва отделни заклинания от Книга на мъртвите, химни към Ре и Озирис, текстовете и сцените, свързани с играта сенет. Към изворовия материал, който се ползва в настоящото изследване, ще бъдат включени и отделни фрагменти от литературни текстове, които обсъждат мотиви, сходни с тези от „Песните на арфиста”.

Методологията на изследването се основава на превод на всички произведения, които отговарят на формалните и тематични белези на групата на „Песните на арфиста”. Благодарение на това е възможно да се определи вътрешната структура на текстовете и главните теми, които се обсъждат в тях. Така става възможно да се изследват специфичните изразни средства, с които си служат песните, без което не е възможно да се разбере техният смисъл и послание.

Част от методологията на изследването се основава на разработването на терминологичен апарат, свързан с „Песните на арфиста”. Изследването се базира на схващането, че терминът битува само като част от литературната традиция, в рамките на която е създаден. Оттук, директният превод на съвременен език, без да се отчита системата на взаимовръзки и асоциации, в които древните понятия действително се намират, скрива тяхното истинско значение [Леков 2001, 2]. Стремешът в настоящата работа е отделните термини, които се срещат в „Песните на арфиста” и се явяват ключови за разбирането на текстовете да бъдат разгледани в тяхната цялост благодарение на връзката им с други изрази и понятия. Това ще включва разглеждането на отделните термини не сам в рамките на „Песните на арфиста”, но и изобщо в контекста на египетската литературна традиция. Единствено чрез разбирането на термините, използвани в „Песните” е възможно да постигнем и разбиране за самите текстове.

На второ място методологията на изследването изисква събирането и съпоставянето на всички сцени и текстове от гробниците, които се срещат в контекста на „Песните на арфиста”.

При разработването на методологията са отчетени някои основни принципи и предпоставки. На първо място това е спецификата на египетските погребални съоръжения от времето на XIX и XX дин. Един от големите проблеми, с които се сблъскват изследователите на египетските гробници от периода е, че всяка гробница е уникална. Това напълно важи и за набора от сцени и изображения във всяка отделна гробница. Въпреки, че липсва канон, който да подрежда сцените, техният подбор и място на поставяне далеч не са случайни. На мястото на канон тук имаме общи принципи и цели, на които са подчинени всички изображения и сцени. Това изключително затруднява задачата ни, тъй като във всяка отделна гробница песните се озовават в различен контекст. Позиционирането на песните не се прави на случаен принцип, а е подчинено на общата логика, характерна за всички гробници от периода.

В 1-ва глава са поместени всички, известни до този момент песни от XIX и XX дин., заедно с библиографска справка за всяка една отделна песен. Целта е това да може да служи като справочник за следващите изследователи на песните.

С цел намаляване на обема на работата йероглифният текст е пропуснат, като е дадена само транслитерация и превод. За онагледяване, където е възможно са приложени снимки и прерисовки на сцените, както и планове на гробниците, съдържащи песни. В транслитерацията с цифри са обозначени йероглифните редове в

гробницата за по-лесно ориентиране в текста. За да се спести объркване, именната на папирусите са дадени на латиница. Редовете в тях са цитирани според съответните им издания. Със скоби в транслитерацията и превода са добавени пропуснати в оригиналния текст думи и знаци. С квадратни скоби са обозначени възстановените пасажки, там където текстът е повреден или унищожен.

Изказвам огромна благодарност към моите учители проф. Сергей Игнатов, доц. д-р Теодор Леков и д-р Емил Бузов за неocenимата помощ при разясняването на редица проблеми, възникнали в хода на изследването. Без тяхната помощ настоящата работа не би била възможна.

1. ПЕСНИТЕ НА АРФИСТА ОТ ГРОБНИЦИТЕ НА XIX И XX ДИН.

1.1 Песен на арфиста за цар Интеф

Песента на арфиста за цар Интеф е единствената изписана върху папирус песен, достигнала до нас (Papyrus Harris 500, VI, 2 – VII, 3). Папирусът се съхранява понастоящем в Британския музей (В.М. No. 10060). Названието на текста в науката е възприето от началните редове на песента, в които се казва, че тя е преписана върху папирус от текст, изписан в гробницата на цар Интеф. Фрагментарно копие на песента е запазено и върху стена от гробницата на Пайотемхеб от Саккара, понастоящем в Лайденския музей [Lichtheim 1945, 192; Hickmann 1961, 82-83]. Гробницата се датира от времето на Ахенйот – Аменхотеп IV (XVIII дин.).

1.1.1 Публикации и преводи:

Песента на арфиста за цар Интеф заедно с 1-ва песен от гробницата на Неферхотеп (ТТ 50) са двата най-ранно известни на науката текста от тази група. Първият превод на песента от папирус Harris 500 е дело на Чарлз Гудуин от 1874 г. [Goodwin 1874, 380-381; 385-387]. Самият текст е издаден за пръв път през 1886 г. от Гастон Масперо [Maspero 1886, 178-184]. Няколко години по-късно се появява и неговият превод на текста [Maspero 1898, 407-408]. През 1899 г. се появява ново издание на текста, дело на Вилхелм Мюлер [Müller 1899, 29-30; Pls. XII-XV]. Стандартното издание на папирус Harris 500, което се ползва и до днес е дело на Уолис Бъдж от 1923 г. [Budge 1923, 23-24; Pls. XLV-XLVI]. През същата година се появява и общата книга за египетска литература на Адолф Ерман, в която е поместен и превод на песента [Erman 1923, 177-178]. Превод на текста и коментар присъства и в основополагащата работа върху „Песните на арфиста”, дело на Мириам Лихтейм [Lichtheim 1945, 191-195].

Още с появяването си песента на арфиста за цар Интеф добива популярност сред изследователите. Това е причината текстът да е често превеждан и да се среща във всички общи книги по египетска литература [Lichtheim 1973, 194-198; Simpson 2003, 332-333; и др.]. В изследването си върху термина *šms-ib* Дейвид Лортън включва транслитерация, превод и обстоен коментар на песента [Lorton 1968, 45-48]. Неговият превод се различава значително от предходните и е подложен на остра критика от по-късните изследователи на песента [Assmann 1977, 73-76]. В своите обобщаващи изследвания върху смисъла на „Песните на арфиста” Ян Асман също помества превод на текста [Assmann 1977, 55-56; Assmann 1991, 215-216]. През 1978 г. е издадено и цялостно изследване на песента за цар Интеф, дело на Майкъл Фокс. Тук той помества

ново сводно издание на двата варианта на текста и превод [Fox 1978, 403-407]. Фокс разделя текста на стихове и куплети, предлагайки различно четене на редица от проблемните пасажии. Последното издание на папирус Harris 500 е от 1985 г. [Fox 1985, 370-393]. Джон Фостър също помества превод на песента в своя сборник с химни и песни от Древен Египет [Foster 1995, 154-156]. През 1997 г. излиза и нов превод на Мириам Лихтейм, който на моменти се различава от първоначалната ѝ трактовка на песента [Lichtheim 1997, 48-9].

1.1.2 Датировка:

Фрагментарното копие на песента за цар Интеф от гробницата на Пайотемхеб е от периода на Амарна. Това прави тази песен на арфиста най-ранната такава, записана в гробница. Папирус Harris 500 се датира от времето на XX или XXI дин. [Fox 1978, 400]. Както при повечето литературни текстове от древен Египет, така и тук представлява проблем да се определи кога точно е бил създаден текстът. Както вече стана дума по-горе, в началните редове на песента от папирус Harris 500 ни се казва, че тя е преписана от гробницата на цар Интеф. За царе с такова име знаем от времето на XI, XIII и XVII дин. [Игнатов 2004, 183-184; 187; 193-194]. Изхождайки от тези данни още Гудуин смята, че написването на текста трябва да се датира през XI дин. [Goodwin 1874, 380]. Мнение, което и до днес е широко прието в науката. Лихтейм определя езика на песента като класически средноегипетски и поставя нейното създаване в епохата на Средното царство [Lichtheim 1945, 191].

Ханс Гьодике от друга страна е склонен да датира написването на текста в края на XVIII дин. [Goedicke 1977, 196]. Той изхожда от идеята, че името на царя не трябва да се чете като *Ini-it.f*, а като *ini.tw.f*, което ще означава „he was/is carried away”. Това според него не трябва да се възприема като име, а по-скоро като описателен епитет, отнасящ се изобщо за умрелия [Goedicke 1977, 192-193]. Подобно твърдение обаче е малко вероятно, тъй като в никой друг египетски текст, а в това число и в нашия, не се среща такъв епитет, който да се отнася за покойник. Подхождайки по различен начин Фокс стига до идентични изводи с тези на Гьодике. Той смята, че текстът е създаден в края на XVIII дин. във времето на Амарна [Fox 1978, 400-403]. Като доказателство Фокс привежда употребата на новоегипетски конструкции, като например отрицанието с *bw* и *bn*, които не се срещат в литературни текстове преди времето на XVIII дин. Въпреки отделни новоегипетски граматически конструкции в песента липсва

новоегипетска лексика, което по-скоро потвърждава мнението на Лихтейм. Фокс е склонен да не възприема като реално твърдението, че текстът произлиза от гробницата на цар Интеф. И действително, ако изключим заглавието, в текста липсват индикации, че е бил предвиден за царска гробница.

1.1.3 Изображения, съпътстващи песента:

Под текста на песента от гробницата на Пайотемхеб има изображение на жрец, правещ възлияния и кадящ благовония. Зад него са изобразени четирима музиканта в два регистъра. В горния регистър са поместени седящи арфист и флейтист, в долния - седящи музикант с лютня и флейтист [Nickmann 1961, 82-83].

1.1.4 Транслитерация и превод:

VI,2 *ḥsw ntj m ḥwt 'Inj-it.f m3^c-ḥrw*
ntj m-b3ḥ p3 VI,3 ḥsjw m bnt

Песен, която е в дома на Интеф,
правогласния, която е пред певца на
арфа.

w3d pw sr pn nfr
š3w nfr ḥdj(.w)

Благоденстващ е този „добър“ (*nfr*)
велможа –
Добрата съдба е приключила.

ḥt ḥr sb.t
ktḥw ḥr VI,4 mn dr rk (R^c)

Тялото отпътува.
Други (тела) са стабилни от времето на
(Рe).

imj.w-ḥ3t ntr.w ḥpr.w ḥrj-ḥ3t ḥtp.w m
mr.w.sn
s^cḥ.w VI,5 3ḥ.w m-mitt krs.w m mr.w.sn

Предците и боговете, зародили се преди
са се успокоили в пирамидите си.
Блажените и Аху, по същия начин, са
погребани в пирамидите си.

kd(.w) ḥw.wt
nn wn s.wt.sn
ptr VI,6 ir.w im.sn

Построени са домовете.
Не съществуват техните места.
Виж, (какво) е направено с тях!

iw sdm.n.j md.wt 'Ij-m-ḥtp ḥn^c Dd.f-Ḥr
sdd.wt m sdd.wt.sn VI,7 rssj
ptr s.wt irj

Чух аз словата на Имхотеп и Джедефхор,
разказани изцяло в разказаното от тях.
Кои са места им?

inb.w.sn fh.w
nn wn s.wt.sn mi ntj nn ḥpr.sn

Стените им са разрушени.
Не съществуват местата им, сякаш не са
възниквали.

VI,8 *bw ij (tw) im sdd.f kd.sn sdd.f ḥrt.sn*
stm.f ib.n r ḥn.n VI,9 r bw šm.sn im

(Никой) не отива там, [за да] опише
тяхната природа, [за да] опише тяхното

wd3.k ib.k r smhj ib hr s3h n.k
šms.w ib.k wnn.k VI,10

imj ʕntjw hr tp.k
wnh.w n.k m p3kt
gs.tj m bi3w m3ʕ.w VI,11 n ht ntr

imj h3w (hr) nfrw.k
(m) b3g3j(.w) ib.k

šms(.w) ib.k hnʕ nfrw.k
VI,12 *ir(.w) ht.k tp t3 m wd(.w) ib.k*

(r) iw n.k hrw pf3 n sbh.wt
bw sdm.n Wrđ-ib VII,1 sbh.wt.sn
bw šd n3j.sn i3k(b) ib s (n) imht

m3wt: VII,2
ir(.w) hrw-nfr
m wrđ.w n.j im.f

m.k nn rd(.w) n s it.w ht.w.f hnʕ.f
m.k wj nn wn šm VII,3 iwt ʕn

състояние.
(Именно) той кара да забравят сърцата ни,
за да вървим ние към мястото, за което са
тръгнали.
(Нека) е успокоено сърцето ти към
карацията сърцето да забрави заради
полезността на това за теб⁴.
Следвай сърцето си [, докато]
съществува ти!

Дай благовония върху главата си!
Облечи себе си с фини дрехи!
Нека си помазан ти с истинското
съкровище от “провизиите” на бога!

Дай изобилие (за) твоята красота!
(Не) уморявай сърцето си!

Следвай сърцето си заедно с красотата си!
Прави нещата си на земята съгласно
заповяданото от сърцето си!

(Докато не) дойде за теб онзи ден на
ридания,
(когато) не чува “Умореният със
сърцето”⁵ техните ридания,
(когато) не спасява тяхното жалеене
сърцето на човек (заради) отвъдното.

Припев:
Прави красив ден!
Не се уморявай за мен в него!

Виж, не е дадено на човек да взима своите
вещи заедно със себе си.
Виж ме, не съществува тръгвач, който да
е идващ обратно.

1.1.5 Кратък коментар

Песента за цар Интеф е изпълнена с множество неясни пасажки, което прави текста изключително труден за превод. Към това може да се добави и непълното изписване на някои думи, изпускането на предлози и странната употреба на знака “A1”

⁴ Букв.: заради карането да бъде „ах” за теб.

⁵ Озирис, също и умрелия, който не чува риданията на оплаквачките в деня на погребение.

от таблицата на Гардинер – „седнал човек” [G. Gr. 442]. “A1” се среща изключително често в текста и в голяма част от случаите присъствието му трудно би могло да се обясни.⁶ Лихтейм [Lichtheim 1945, 191-195] е склонна да пренебрегва в своя превод всички неясни употреби на знака, докато Лортън [Lorton 1968, 45-48] се опитва да го чете като местоимение за първо лице единствено число. Всичко това налага тук да се обърне накратко внимание на някои от по-проблемните пасажии в текста:

VI.3

w3d pw sr pn nfr
š3w nfr ḥdj(.w)

Лихтейм възприема *ḥdj* за грешка и смята, че вместо този глагол тук трябва да се постави *hpr* от паралелната фраза от 1-ва песен на Неферхотеп [Lichtheim 1945, 193, с.]. Лортън възприема началното *w3d* за грешка и предлага *wd*, което налага да се прибави допълнителен предлог за смисъл – *n* [Lorton 1968, 45]. При неговия превод цялостната транслитерация изглежда така – *wd pw (n) sr pn nfr š3w nfr ḥdj*. Той превежда *ḥdj* като “over” (тоест по сходен с *hpr* начин, без да дава допълнителни обяснения). Фокс предлага различно разделяне на изреченията, превеждайки: “Flourishing is this noble: Good is the fate, Good is the injury.” [Fox 1978, 404]. Подобен превод е възможен граматически, но е напълно лишен от смисъл.

ḥdi има значение на „унищожавам” [Wb. III 212-213; FD. 182]. С последващ инфинитив думата може да означава – „aufhören zu tun” [Wb. III 213, 16.]. Пример за такава употреба откриваме в Urk. IV 1058 – *nn ḥd.tn snn dt* „Не спират те присъединяването към вечността-*dt*”. В случай, че не става дума за грешка е очевидно, че *ḥdi* и *hpr* от двата примера трябва да са използвани като синоними. Това е възможно единствено ако възприемем *ḥdi* със значението му на „прекратявам” въпреки липсата на последващ инфинитив.

VI.5-6

ptr ir.w im.sn

⁶ Знакът A1 от таблицата на Гардинер може да служи за детерминатив или за обозначаване на местоимение суфикс за първо лице единствено число.

Лихтейм възприема *ptr* като въпросително местоимение – „who?“, „what?“ [Lichtheim 1945, 192]. Детерминативът, обаче, прави подобна интерпретация проблемна. Изписването на *ptr* от друга страна е идентично с това на новоегипетското междуметие със значение на „sieh!“ [Wb. I 564, 20].⁷ *ptr* като междуметие изисква след себе си глаголно изречение, което означава, че *ir.w* трябва да е пасив.

VI,8

stm.f ib.n r ḥn.n r bw šm.sn im

stm е проблемен глагол, който се среща само тук. Берлинският речник предлага да се преведе по смисъл като “trösten” [Wb. IV 343, 3.]. Фокс възприема глагола като каузатив от *tm* „be whole” [Wb. IV 303,13.] със значение на „to make whole”, “to heal” [Fox 1978, 409-410]. Лортън също вижда в *stm* каузатив, но от глагола *tm* „aufhören”, „zu Ende sein”, „vernichten” [Wb. V 301; Lorton 1968, 47, m.] и превежда: „that he might stop our concern (*ib*)...” [Lorton 1968, 46].

Глаголът *tm* „aufhören” се използва за сърце (*ib*) в смисъл на „vergesslich sein” [Wb. V 301,10; Prisse 5, 1]. Каузативът от този глагол, отнасящ се за сърце, ще има значение на „кара да забрави”. Тогава каузативът *stm* ще се явява синоним на каузатива от следващото изречение *smhj*, който също е използван с *ib*. Показателно е да се отбележи, че в двата паралелни примера на рар. Prisse от поучението на Птаххотеп [Zaba 1956, 16] глаголът *tm* е заменен с *mhi* „vergesslich sein” [Wb. II 113, 7]:

ib tm.w/mh.w n šḥ3.n.f sf

„Сърцето е забравящо – Не помни то вчера.”

Пасажът е изключително проблемен за интерпретация. Едно възможно тълкуване, произтичащо от настоящия превод е, че тъй като дори и гробницата е подвластна на времето хубаво е човек да не мисли за това, за да може по този начин да се концентрира във важните неща от заобикалящия го свят и да следва сърцето си.

VII,1

m3wt

⁷ По същия начин възприема думата и Лортън [Lorton 1968, 46].

m3wt е проблемна дума. Берлинският речник я обяснява като „der Refrain eines Liedes” [Wb. II 27, 15.]. Позовавайки се на Хелмут Брунер [Brunner 1966, 131] Асман възприема думата като „Erneuerung”, “Wiederholung” [Assmann 1977, 56, 3.]. Фокс оставя думата без превод, но позовавайки се на срещането ѝ в песента на арфиста на Джехутиемхеб (ТТ194) смята, че тя трябва да се отнася за цялата песен [Fox 1978, 407; 411]. Според него е възможно да става дума за технически термин, обозначаващ определен начин на свирене или мелодия.

1.2 1-ва песен на арфиста от гробницата на Неферхотеп (ТТ 50)

Фиг. 1 Изображение на 1-ва песен на Неферхотеп (по Dümichen 1869, 40)

1.2.1 Публикации и преводи:

1-вата песен на арфиста от гробницата на Неферхотеп (ТТ 50) заедно с песента за цар Интеф са двата най-ранно известни на науката текста от тази група. Първото издание на 1-ва песен на Неферхотеп е от 1869 г. и е дело на Йоханес Дюмихен [Dümichen 1869, 40]. Неговият опит да възстанови сцената води до известни неточности. От снимката, публикувана от Мириам Лихтейм ясно се вижда, че вместо

жертвена маса на сцената имаме изображение на Ка-щандарт [Lichtheim 1945, Pl. VII]. Следващото издание на текста, съпроводено с превод и коментар е дело на Лудвиг Щерн от 1873 г. [Stern 1973, 58-63; 72-73]. През 1886 г. Гастон Масперо също публикува издание на 1-ва песен на Неферхотеп заедно с първото издание на песента за цар Интеф [Maspero 1886, 172-177]. Няколко години по-късно се появява и неговият превод на текста [Maspero 1898, 405-406]. През 1899 г. се появява ново издание на текста, дело на Вилхелм Мюлер [Müller 1899, 31-33; Pl. I]. В своята общата книга за египетска литература Адолф Ерман помества превод на песента [Erman 1923, 314-315]. Превод на текста и коментар със снимка на паметника присъства и в основополагащата работа върху „Песните на арфиста”, дело на Мириам Лихтейм [Lichtheim 1945, 195-197; Pl. VII]. Дейвид Лортън помества превод и граматически коментар на текста в своето изследване върху термина *šms-ib* [Lorton 1968, 48-51]. През 1985 г. излиза и пълно издание на гробницата на Неферхотеп, в което Роберт Хари помества и ново издание на песента, превод и коментар [Hari 1985, 36-40; Pl. XXVI, LXVIII-LXIX]. Превод на песента присъства и в сборника с химни и песни от Древен Египет на Джон Фостър [Foster 1995, 157-158].

1.2.2 Датировка:

Времето на Хоремхеб.

1.2.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата се намира в западна Тива, района на Курна.

1.2.4 Разположение на текста в гробницата:

Песента е изписана върху горния регистър на северната стена на вътрешното помещение [Hari 1985, 36].

1.2.5 Изображения:

От едната страна на текста частично е запазено изображението на седящите с гръб към вътрешността на гробницата Неферхотеп и съпругата му. Пред двамата се

вижда изображение на Ка-шандарт, изпълняващ ролята на жертвена маса с дарове [Nari 1985, Pl. XXVI].

1.2.6 Транслитерация и превод:

1. *dd(t).n p3 ḥsj m bnt ntj m t3 m^cḥ^ct n Wsir
it-ntr n Imn Nfr-ḥtp m3^c-ḥrw dd.f*

Казаното от певеца на арфа, който е в гробницата на Озирис, „баща на бога” на Амон, Неферхотеп, правогласния, каза той:

2. *wrd.wj sr pw m3^c
š3w nfr ḥpr(.w)*

О, колко уморен е този правдив велможа. Добрата съдба се случи.

*h.wt ḥr sb.t dr rk 3. ntr
d3mw ḥr ij.t r st.sn*

Телата отпътуват от времето на бога. Младежите идват на мястото им.

*R^c di.f 4. sw tp-dw3jt
Itm m ḥtp m M3nw*

Ре, изявява той себе си при изгрев. Атум се успокоява в „Западната планина”.

*t3j.w ḥr wtt
ḥmt ḥr 5. šsp
fnd nb ḥr tpi t3w
ḥd t3 ms(.w).sn rssj 6. iw.sn r st irj*

Мъжете са в отдаване,
Жените са в приемане.
Всеки нос диша вятър.
Земята просветлява (и) техните деца до последното поемат към отреденото им място.

ir(.w) ḥrw nfr p3 it-ntr

Прави красив ден, „баща на бога”!

*imj kmj tpt 7. twt r fnd.k
m3ḥ.w sšn.w rrmr r šnbt(.k?)*

Дай миро и помада изцяло за носа си;
венци от лотоси и цветя rrmr върху
гърдите (си)!

snt.k 8. imj.t ib.k sndm.t(j) r-gs.k

Твоята сестра, която е в сърцето ти, е
стояща до теб.

*imj ḥsw šm^c r-ḥft-ḥr.k
rdi.k (?) 9. ḥ3 dwt nb.t*

Постави песни и музика пред себе си!
(Ще) загърбиш всяко зло.

*sh3.n.k ršwt
r ijṯ ḥrw pff n mnj im.f r p3 t3 mr sgr iwṯj
10. wrd (?) ib s3 mr.f*

Помни радостта,
дотогава, докато не дойде онзи ден на
акостиране в него към земята, обичаща
тишината, която не уморява (?) сърцето на
„сина, обичан от него”.

*ir(.w) ḥrw nfr Nfr-ḥtp m3^c-ḥrw p3 it-ntr ikr
w^cb-^c.wj*

Прави добър ден Неферхотеп,
правогласен, „баща на бога” отличен, чист
с двете си ръце!

iw sdm.n(j) ḥpr.t nb(.t) r nf3

11. *pr.sn fh(.w)*
n wn st.sn
st mi ntj n hpr.w rk ntr

n3 nb(?)..... 12. *hr spt mr.k*
hms b3.k hrw
swri.f mw.sn

šms.w ib.k wrt.....
13. *imj t m iwtj š3.f*
hpr.n.k rn nfr n m-ht nhh

nw(.w) n.k r sm [m inm] 14. *3bj*
wdh.sn r iwtj
t.w m p3.wt

hs.wt m r.....

15. *s^ch^c.tw s^ch^c.w.sn m-b3h R^c*
iw rmt.sn m nhwt
n ir[.sn].....

....[*dmdjt*] 16. *hr ij.t r tr.s*
š3j hr hsb sww.f

srs.n nb(?).....

17. *hms hs(j) m ir.t n šwjt.f*

ir(.w) hrw nfr p3 w^cb^c.wj it-ntr Nfr-
htp.....

18. *bn k3t n wd3.w n.w T3-mri*
iw rwjt.f špss.t(j) m (?).....

Чух (аз) всичко, което се е случило
спрямо онези:

Домовете им са унищожени.
Не съществуват местата им.
Те са подобно този, който няма
проявления от времето на бога.

Господарите..... върху брега на твоя
канал.
[Нека] стои твоето Ба отдолу.
[Нека] пие то тяхната вода.

Следвай сърцето си всеотдайно.....
Дай хляб на този, който няма собствена
земя.
Ще сътвориш ти добро име за бъдещето и
вечността (*nhh*).

Гледай ти към жреца-се(т)ем [в кожа от]
леопард!
Изливат възлияния те към земята.
Хлябовете са в качеството на жертвени
дарове.

Певиците са в.....

Накарани да се изправят са мумиите им
пред Ре.
Хората им са в жалеене.
Не правят [те].....

...[Отреденото време] е в отиване към своя
час.
Предопределението е в изброяване на
своите дни.

Накаран да се събуди (?) е господарят
(?).....

Обитава слабият в това, което е направено
за Сянката му.

Прави красив ден ти, който си чист с
двете ръце, „баща на бога”,
Неферхотеп.....

.....Не се извършва работа за складовете
на „Любимата земя”.
Съдилищата й (?) се обогатяват чрез
.....

19. $\epsilon n.w r r h sp hr.f$
 $n w3h.tw 3t ktt m$

...който се е завърнал (?), за да познава
изявата (*sp*) върху/за себе си (?).
Не е останал дори къс миг в/освен
(?).....

20. *smt*
 $n3 wn hr šnw.wt hr t n drp n$

...некропол.
Тези, съществуващи под складовете с
хляб на предоставянето на(?).....

21. *m mitt*
 $k3 irj.sn wnwst st(?) nfr,t m$

..... по същия начин.
Ще направят те часа си (?) добър в.....

22. [$r spr ntj hr m3 iw bw n m3.f$
 $iw tj] sw hrw h d h3tj.w$

..... [докато не достигне този, който е в
гледане до мястото на гледаното от него;
и този, който няма] време до деня,
унищожаваш сърцата!

$p3 di pr hr [pth hr t3]$

Този, който кара дома да [бъде захвърлен
върху земята].....

23. $sh3.n.k hrw n st3.k r p3 t3 [šbb$
 $rmf]$

Припомняш си ти деня на твоето дърпане
към земята[, събираща заедно
хората].....

24. *wrt*
 $(n)n wn ij \epsilon nn$
 $3h.n$

... в голяма степен.
Не съществува такъв, който да е идващ
обратно.
Ефективно е.....

25. *ntk mtj m3^ctj (?)*
 $bwt.f grg$
 $ir wn mrwt \epsilon k3 iw$

Ти си точен, принадлежащ на Маат.
Отвращение негово (?) е лъжата.
Щом съществува обич на точността, то
тогава.....

26. $hsj m-\epsilon pr-\epsilon$
 $n isk (??) ntj m$

... слабия заедно с насилника.
Не се бави (?) този, който е в

27. $iw tj nh.w.f$
 $ts.w ntj wg$

...от който няма защита.
Защитник, който.....

28. $imj h3w hr nfr.k m s3rw m3^c$

Дай изобилие за твоята красота чрез
правилни действия!

29. $M3^ct Mnw Ist p3 k3.w rd(.w).n$

....Маат, Мин, Изиди. Провизиите, давани
от.....

30. $nb h d (?) dd.s tw n i3w r st m3^ct iw$
 n

... Разказа тя нему (??) за старостта към
мястото на Маат, без.....

1.2.7 Кратък коментар:

1.

dd(t).n p3 ḥsj...

Позовавайки се на вариантите от ТТ 364 и ТТ 106 Гьодике смята, че във всички останали случаи изписването *dd.n p3 ḥsj* е сгрешено [Goedicke 1977, 190]. *dd.t.n* ще бъде субстантивизирана относителна глаголна форма, изразяваща неопределеност. Предвид, че това въведение е използвано като заглавие в повечето песни е много по-вероятно тук да нямаме глаголно (*sdm.n.f*) изречение.

8. - 9.

imj ḥsw šm^c r-ḥft-ḥr.k

rdi.k (?) ḥ3 dwt nb.t

Проблем тук представлява началото на второто изречение. В текста имаме изписването – . Лихтейм вижда тук изписване на императива *imj* [Lichtheim 1976, 195]. Такава интерпретация би се вързала с предходното изречение, но представя няколко проблема. От една страна това е съкратеното изписване, което не е засвидетелствано другаде, а от друга, употребата на местоимение суфикс за второ л. ед. ч. м. р. – *k* вместо, изискваното в случая зависимо местоимение – *tw*. Лортън възприема знаците като изписване на неенклитичната частица *m.k* [FD. 100] и превежда: „while (*mk*) turned away from evil” [Lorton 1968, 49; 50, с]. Подобно тълкуване е проблемно и изисква в текста да е изпуснато зависимото местоимение *tw*. Друга възможна интерпретация, която не противоречи с изписването, е това да не е начало на следващо изречение. Тогава бихме могли да интерпретираме знаците като: *m^c.k* и да преведем: „Постави песни и музика пред себе си в ръката си зад всяко зло!”. Още една възможност ще е да възприемем знаците като грешно изписване на *rdi.k*. В редки случаи *rdi* може да се използва с *ḥ3* в смисъл на „nachlässig sein” [Wb. V 8, 8.]. Това обикновено изисква предлога *r* след *ḥ3*, но има и случаи без неговото изписване [Wb. V 8, 7.].

11. - 12.

*n3 nb(?)..... hr spt mr.k
hms b3.k hrw
swri.f mw.sn*

Възможна възстановка на лакуната е: „Господарите [са посадили дървета⁸] върху брега на твоя канал...” Чудесна илюстрация на този пример откриваме в Urk. IV 1193, 11-12:

*hnj b3.j hr hmw n.w mnw.j ir(.w).n.j
skbb hrw nh.wt.j*

„Кацна моето Ба върху клоните на дърветата ми, посадени от мен.
Освежава се този, който е под смокините ми.”

13. - 14.

nw(.w) n.k r sm [m inm] 14. 3bj

Възстановката на лакуната е според варианта от песента на Пасер (ТТ 106), ред 9.

22. – 23.

Възстановките са според песента от гробницата на Чай (ТТ 23), ред 3-5.

1.3 4-та, 2-ра и 3-та песен на арфиста от гробницата на Неферхотеп (ТТ 50)

⁸ Или конкретен вид дърво.

Фиг. 2 Изображение на 4-та, 2-ра и 3-та песен на Неферхотеп (по Dümichen 1869, 40a)

Трите песни са записани една след друга в гробницата и затова тук ще бъдат разгледани заедно. 4-та песен на Неферхотеп е преди 2-ра и 3-та тъй като дълго време не е възприемана като част от „Песните на арфиста”. В гробницата на Джахутихотеп (TT 32) има вариант на трите песни, изписани там като цялостна композиция, което налага 4-тата песен на Неферхотеп да се прибави към „Песните на арфиста” [Kákósy & Fábíán 1995, 212-225].

1.3.1 Публикации и преводи:

Първото издание на трите песни е от 1869 г. и е дело на Йоханес Дюмихен [Dümichen 1869, 40a]. Частично издание на 2-ра и 3-та с коментар публикува Гастон Масперо през 1886 г. [Maspero 1886, 164-171]. Алан Гардинер също публикува издание и превод на 2-ра песен на Неферхотеп през 1913 [Gardiner 1913, 165-170]. Превод на 2-ра песен на Неферхотеп е включен в общата книга за египетска литература на Адолф Ерман [Erman 1923, 316-317]. В своята основополагаща статия за египетските „Песни на арфиста” Мириам Лихтейм включва превод и коментар на 2-ра и 3-та песен на Неферхотеп и издание на текста на 3-та [Lichtheim 1945, 197-201; Pls. I-III]. Тя публикува превод на 2-ра песен и в своята книга за новоегипетска литература [Lichtheim 1976, 115-116]. Нова публикация на трите песни с превод на 2-ра и 3-та присъства и в цялостното издание на гробницата, дело на Роберт Хри от 1985 г. [Hari 1985, Pl. IV; 12-15]. В своята публикация на песента от гробницата на Джахутихотеп (TT 32) през 1995 г. Ласло Какоши и Золтан Фабиан добавят и сводно издание с

вариантите от 4-та, 2-ра и 3-та песен на Неферхотеп [Kákosy & Fábrián 1995, 222-225]. Джон Фостър също помества превод на 2-ра и 3-та песен на Неферхотеп в своя сборник с химни и песни от Древен Египет [Foster 1995, 158-161]. Превод на 3-та песен с транслитерация е поместен и в изследването на Ян Асман върху заупокойните литургии [Assmann 2005, 450-453].

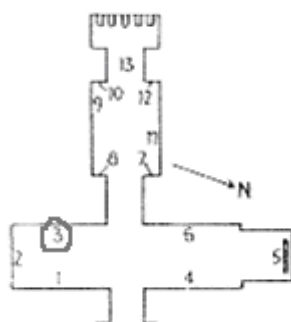
1.3.2 Датировка:

Времето на Хоремхеб.

1.3.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата се намира в западна Тива, района на Курна.

1.3.4 Разположение на текстовете в гробницата:

Фиг. 3 План на гробницата на Неферхотеп (по Porter & Moss 1994, 91). С кръг е обозначено разположението на 4-та, 2-ра и 3-та песен в гробницата

Песните са изписани върху средния регистър на южната част на източната стена на първото т-образно помещение [Hari 1985, 11-12].

1.3.5 Изображения:

Текстът на 4-та песен на Неферхотеп е изписан около изображение на момиче с лютня. В края на 3-та песен е изобразен клекнал арфист. И двамата музиканти са обърнати към вътрешността на гробницата. Релефите пред 4-та песен са напълно унищожени и изображение на Неферхотеп и съпругата му не е запазено [Hari 1985, Pl. IV; 11-12].

1.3.6 Транслитерация и превод:

4-та песен на Неферхотеп

... [sp3t wr.t] 1. hpr.n.k im.s
s3-t3 (?) shpr....
n wnn [n mr (?) t]w rmt.s (?)

ink 2. s3.t.k mr.t ib.k
tp.t n.t pri im.k

tw(j) hr nh.t snb.k
rwd hr h^c.w[k]

[it ntr] Nfr-htp nb im3h m htp 3. dd.n s3.t.f
T3-nt-dsrw

p3 it ntr tw.k hr ^c.wj Imn
psd.k [hnj(.w)] hr hmw.f
t3j.k 4. mkt dr pr.k m ht nfrj(t)-r izw

ntf is hsw n.k
im3hw ^cnh krst imj-ht.f

5. šms[k] k3.f r tri nb
nhsi.k 6. r m33 7. nfr(w).f

[iri.f] n.k hmw 8. r bw wnn.k
di.f tw hr m3^cw nn k^ch

in it-ntr n Imn Nfr-htp m3^c-hrw m htp

2-ра песен на Неферхотеп

1. dd.n p3 hsj m bnt n it-ntr n Imn Nfr-htp
m3^c-hrw

...[Великата област,] възникнал си ти в нея.

Земната повърхност е накарала да възникне (?) ...

Не може да бъде [да не обичат теб] хората й.

Аз съм твоя дъщеря, любима на сърцето ти,
първа сред произлезлите от теб.

Аз измолвам здраве за теб
и стабилност за плътта [ти]!

[„Бащата на бога”] Неферхотеп, господар на блаженството в мир, каза неговата дъщеря Танетджесеру:

О, „баща на бога”, ти си върху двете ръце на Амон.

Твоят гръб е облегат на негово величество.

Твоя е защитата откак си излязъл от утробата, чак до старостта.

Той е, който те хвали.

Блаженството, живота и погребението са произтичащи от него.

Следваш ти неговото Ка във всеки момент.

Събуждаш се ти, за да съзерцаваш неговата красота.

[Насочва той] за теб направляващото гребло към мястото, в което си ти.

Поверява той теб на безбрежния бриз.

А именно „бащата на бога” на Амон Неферхотеп, правогласния в мир.

Каза певецът на арфа на „бащата на бога” на Амон, Неферхотеп, правогласния:

*s^h.w nb.w ikr.w psdt nb.t ^hnh sdm.w ir.tn
2. ir.t ḥsswt n p3 it-ntr m sw3š n b3.fmnḥ n
s^h ikr*

ti sw m ntr ^hnh.w r nhḥ s³.w m Imnt

*hpr.sn 3. m sh3w n m-ht
n ij.j nb r sw3 (?)*

*iw sdm.n(.j) nn ḥs.w ntj(.w) m is.w dr-^h(wj)
sdd.t.sn m s³ tp t3
m s^hnd 4. hrt-ntr*

*hr m pw
ir.t(w) m mitt r p3 t3 n nhḥ*

*m3^htj ^hk3j iwtj hr bwt.fpw hnnw
nn wn hr 5. sw r snw.f*

*t3 pn iwtj rk^w.f h3i.n nb ḥtp(.w) m hnw.f dr
rk(?) p3wt tp.t
ntj(.w) r hpr n ḥḥ n ḥḥ.w iw r.f 6. tm(.w)*

*n hpr.n isk m t3-mri
nn w^h tm spr n.f*

*ir ^hir irr.t tp t3
sp pn n rswt*

dd tw ij(.w)j ^hd wd3 n ph 7. imi-wr.t

Всички вие отлични блажени и Деветката, господарка на живота, чуйте за вас изпълнението на песента-хвалебствие за „баштата на бога”, която е в качеството на отдаване на почит на неговото действено Ба на отличен блажен:

„Действително той е в качеството на бог, живеещ до вечността (*nhḥ*) и издигнат в Запада!”

Превръща се тя (песента) в памет за бъдещето,
(в памет) за всеки, дошъл, за да премине.

Отдавна чух (аз) тези песни, които са в гробниците –
Разказаното от тях придава значение на това, което е на земята,
омаловажава некропола.

Защо е така? –
Прави се всъщност това за земята на вечността (*nhḥ*).

Принадлежащият на Маат и точният, който не е всяващ ужас – негово отвращение е раздора.
Не ще съществува този, който всява ужас за своя ближен.

Тази земя, която няма свой противник, всички наши сродници се успокояват във вътрешността ѝ от времето на изначалния първи път.
Тези, които ще превърнат милион в милиони, отиват (те) при нея докрай.

Не (ще) се случи застояване в Египет.
Няма (дори) един, който да не е достигащ до нея.

Що се отнася до продължителността на това, което се прави върху земята – тази изява принадлежи на сън.

Казва някой: „Добре дошъл здрав и невредим”, на достигналия Запада.

3-та песен на Неферхотеп

1. *h3t-^c m hsw*

*sh3 ib hrw pf n mni
dd.tw.f m ib n hrj krsjt m sns sw*

*hr-ntt rf nn wn 2. wnj sw
ti nrw hsj m kd w^c*

*hdi hntj m-hnw (n) ^ch^cw
hr r mni rwd hr-s3 irj*

3. *p3 it-ntr hj p3j.k wd*

*hnm.k m nb.w nhh
dd.wj rn.k n dt s3h m hrt-ntr*

*ntr nb šms.k dr wn.k
^ck.k irr 4. hr.sn*

*st hr grg r šsp b3.k r hwi(.w) s^ch.k
k3b.sn b3kt hr-^c.wj ^c.wj.k*

*st r w(^c)b(?) nfr.k
smn.sn 3wt 5. s^ch(.k) ntr nb hr šbw.f*

*st hr dd n.k
ij.wj m htp p3 hmw 3h n k3.n*

*in it-ntr n Imn Nfr-htp ir(.w).n s3b Imn-m-
int*

Начало на песента:

Помни сърцето онзи ден на акостиране.
Поставен е той в сърцето на този, който е
под погребение в качеството на
възхваляван нему.

Защото действително не съществува
избегналият го.
Страховитият и безпомощният по еднакъв
начин.

Плава се на север и юг в рамките на
живота,
(но) лицето е (обърнато) към акостиране и
устойчиво спрямо това.

„Баща на бога”, каква е твоята заповед?

Сливаш се ти с господарите на вечността
(nhh).
О, колко стабилно е името ти за вечността
(dt), направено „ax” в некропола.

Всеки бог, следваш ти откак съществуваш.
Влизаш ти, (щом си) „правещ”⁹ при тях
(боговете).

Те са готови да приемат твоето Ба, така че
да е защитена мумията ти.
Удвояват те веднага работата на двете ти
ръце.

Те са към очистване (?) на твоята красота.
Укрепват те олтара на мумията (ти) –
всеки бог под своите дарове от храна.

Говорят те на теб:

„Добре дошло в мир „хему”, „сияйно” за
нашите Ка.”

А именно „Башата на бога” на Амон
Неферхотеп, роден от „съдията”
Аменеминет.

⁹ Тоест следваш боговете приживе, отдаваш им възхвала и се грижиш за култа. Това ще означава и да живееш според Маат.

6. p3 it-ntr sdm.j ḥswt.k r-gs nb.w nḥḥ
dd tw r.k st3.n.f Skr

di.k ḥnw ḥr mḥh.f(?)
phr.k inb.w m 7. šmswt.f

ḥntj n šnbt.f
sḥḥ.n.f dd m s(t)m m irj.f

šsp ḥbsjt m sww ḥbs t3
šd.f ḥb(t) 8. Ddw

nfr wn.k ḥr ntr.w
sh3.tw.k ḥr nfr.k
mi ntk pw ḥr Ḥwnw rḥ sš3.s(?)

in ḥrj-ḥb ḥtp ib n Ḥmn Nfr-ḥtp mḥ3-ḥrw

9. p3 it-ntr shntj b3.k
sni krs(t).k

w3ḥ(?) Ḥnpw ḥ.wj.f ḥr.k
ḥnm tw sntj

ir.tw n.k wḥbwt m m3wt
sip.tj 10. m k3t dt

ḥ3t ntr m ḥm3.s m3ḥ

nwd ḥr ḥ.wj Šsmw
ḥbs.w m k3t T3jt

ms.w Ḥr m s3.k
11. ḥms n.k dr.tj r rwtj
i3kb.sn ḥr rn.k mi ntj pw 3ḥ

„Баща на бога”, слушам аз твоята песен-
хвалебствие при господарите на вечността
(nḥḥ):

Казва някой за теб: „Тегли той Сокар.”

„Поставяш ти ладията на Сокар върху
шейната (?) й.

Обикаляш ти стените в ролята на негова
свита.

Това, което (трябва) да е отпред е на
гърдите му.

Изправя той колоната-dd в качеството на
жрец-се(те)м във времето на службата си.

Хваща мотиката в деня на *изкопаването*
на земята,

Чете той ритуалната книга на Бузирис.

Красиво е съществуването ти при
боговете.

Запомнен си ти заради твоята красота,
така, както си ти този, влизащ в Хелиопол
и знаещ тайните (?) му.

(А) именно жреца-четец, успокояващ
сърцето на Амон, Неферхотеп,
правогласен.”

“Баща на бога”, отличено е твоето Ба.
Преминало е погребението ти (?).

Постави (?) Анубис двете си ръце върху
теб.

Слепиха теб двете сестри.

Извършва се за теб пречистване отново,
проверено е то в качеството на работа за
вечността (dt).

Камъкът на бога е в качеството на своята
точна форма.

Помадата е върху двете ръце на Шесему.
Дрехите са в качеството на работа на Таит.

Децата на Хор са в качеството на твоя
защита.

Стоят за теб двете кании към портите.

Жалоят те за името ти, така както се прави,

*wn.k tp ʔ n nb.k ʔmn it-ntr n ʔmn Nfr-
ḥtp mʔc-ḥrw*

12. *pʔ it-ntr šḥʔ(.w).k m ʔwnw
(s)nbj.k* **13.** *m Wʔst*

nn wn ḥḥj(.w).k r nḥḥ
14. *nn smḥ.tw rn.k mi ntk mʔc* **15.** *m ḥwt-
Pth*

*ʕk irr m st wr.t ʕrk m ššft
m sšmw.f* **16.** *wr*

rḥ iwntj ḥḥw mʔwt.f

ts.tj nfr.tj **17.** *r wn.k pʔ ḥsj Nfr-ḥtp mʔc-
ḥrw*

*sʔ.k m mʔc-ḥrw
shr ḥftj.w.f*

1.3.7 Кратък коментар:

4-та песен на Неферхотеп

1.

spʔt wr.t

Възстановката е според песента от Джехутихотеп (ТТ 32), ред 2.

n wnn n mr (?) tw

за да е „ах“.

Съществуващ ти върху земята на твоя господар Амон, „баща на бога“ на Амон, Неферхотеп, правогласен.

“Баща на бога”, запомнен си ти в Хелиопол, Оздравен (?) си ти в Тива.

Не ще се случи да бъдеш търсен (?) ти за (времето на) вечността (*nḥḥ*). Не ще бъде забравено името ти, така както ти си правдив в „Дома на Птах“.

Влиза правещият¹⁰ във великото място, облечен в почит, в качеството на свой (собствен) велик божествен образ¹¹.

Познава музикантката-*iwntj* Хех и неговия рефрен:

„Бъди издигнат, бъди красив, докато съществуващ, ти, който си хвален, Неферхотеп, правогласен!“

Синът ти е в качеството на правогласен, сразяващ своите врагове за вечността (*dt*).

¹⁰ за боговете

¹¹ статуя на божество [Wb. IV 291, 11.]

Възстановката е според песента от Джехutihотеп (ТТ 32), ред 3, където се казва: *mr tw rmt.s.*

3.

psd.k hnj(.w) hr hmw.k

Възстановката е според песента от Джехutihотеп (ТТ 32), ред 4. *hnj(.w)* в нашия случай трябва да е стар перфект.

5.-7.

nhsi.k r m33 nfr(w).f

nfrw в случая се отнася както за царя, така и за Амон. Текстовете от времето на Амарна използват думите *nfrw* „красота” и *mrwt* „любов” като синоними на *stwt* „лъчи” [LÄ I, 532].¹² Божественото присъствие се проявява посредством светлината, която е еманация на „красота” на твореца и на неговата „любов” към творението [Assmann 1983b, 107-8; 110]. Оттук, под *m33 nfrw* в нашия пример ще се разбира гледане, съзерцаване на божественото проявление. Тогава единствената причина, заради която човек става е възможността да съзерцава проявлението на божеството (= проявлението на царя). В паралелния пример от Джехutihотеп (ТТ 32), ред 6 думата *m33* „гледам” е заменена с *dw3* „почитам”

8.

di.f tw hr m3cw nn kch

Думата *m3cw* „breeze” [FD. 102] е използвана тук заради сходното й звучене с *m3ct*. Чудесна илюстрация на тази употреба откриваме в „Красноречивият жител на оазиса”¹³:

¹² Виж например Големия химн към Йот, ред 2.

¹³ Със същият смисъл думата се среща и в песента от гробницата на Пасер (ТТ 106), ред. 7.

ir h3.k r š n m3^ct
skd.k im.f m m3^cw

nn kf ndbjt ht3.k
nn ihm dpt.k ... [Peas. B1 85-88]

„Ако се спуснеш ти към езерото на Маат,
ще плаваш ти в него с бриза (*m3^cw*).

Не ще смъкне издутата част платното ти.

Не ще се забави твоят кораб...”

Смисълът на нашия пасаж е, че единствено посредством царя е възможно човек да следва Маат. Това, от своя страна, ще става ако човек следва Ка-то на царя всеки ден. Тоест, следвайки царските повели, човекът всъщност ежедневно изпълнява Маат.

2-ра песен на Неферхотеп

2.-3.

hpr.sn m sh3w n m-ht

Под *sn* тук най-вероятно ще се има предвид песента-хвалебствие (*hsswt*). Въпреки, че е в единствено число, думата е употребена с детерминатив за множествено, което би могло да обясни използването на местоимение суфикс за 3 л. мн. ч. вместо на местоимение суфикс за 3 л. ед. ч. ж. р. Друга възможност е под *sn* да се имат предвид *s^ch.w* [FD. 214] „благородници”- „блажени мъртви”.

4.

hr m pw

*ir.t(w) m mitt r p3 t3 n nhh*¹⁴

Изключително проблемен пасаж, който се явява ключов за разбирането на „Песните”. Лихтейм превежда: “Wherefore is the like done to the land of eternity,...” [Lichtheim 1945, 197]. Лихтейм възприема *ir.t(w)* като пасив. В глаголните изречения *hr m* стои в края на изречението [G. Gr. § 495].¹⁵ Това прави по-вероятно въпросният пасаж да е съставен от две изречения. Въпрос + *pw* и глаголно изречение, даващо отговор на въпроса. Смишълът тук би бил, че всъщност придавайки значение (*s^{c3}*) на земния живот се отдава значение на земята на вечността. Тоест, живеейки правилно на земята и грижейки се за своя земен път, човек всъщност се подготвя за своето безсмъртие в Отвъдното, и то по-добре, отколкото ако се стреми към него приживе.

4.-5.

nn wn hr sw r snw.f

Такъв човек не просто е обречен на смърт, а все едно никога не се е раждал. Той е изхвърлен отвъд пределите на сътворението и е обречен на пълно унищожение в отвъдното, сякаш никога не го е имало. Това е така, защото той вместо Маат следва Исефет.¹⁶

5.-6.

ntj(.w) r hpr n hh n hh.w iw r.f tm(.w)

tm(.w) е стар перфект.¹⁷

3-та песен на Неферхотеп

2.

¹⁴ Буквалният превод на това изречение ще бъде: „Извършва се в качеството на същото за земята на *nhh*.”

¹⁵ така например: *tm.k tr sdm hr m* „Защо, наистина, не слушаш ти?” [Peas. B1 211] ; *tm.t hn hr m* „Защо не гребеш?” [Westc. VI, 5] и др.

¹⁶ Виж: Hornung 1982, 157-160; 172-185.

¹⁷ Виж: G. Gr § 317.

hr r mni rwd hr-s3 irj

Друга възможна интерпретация е: *hdi hntj m-hnw (n) ḥw hr mni rwd hr-s3 irj* „Плаването на север и юг в рамките на живота води към сигурно акостиране след това.”¹⁸ Вариантът от Джехutihотеп (ТТ 32), ред 16 обаче се противопоставя на такова четене: ... *hr n s r [mni]*...

3.

p3 it-ntr hj p3j.k wd

Ян Асман сравнява това изречение с песента за цар Интеф и предлага: *p3 jtj-ntr hjj p3jj=k w3d* „O Gottesvater, wie groß ist dein Glück!” [Assmann 2005, 450]. Изписването на проблемната дума, както тук, така и във варианта от Джехutihотеп (ТТ 32) е против подобна интерпретация.

6. – 8.

от *p3 it-ntr sdm.j ḥswt.k r-gs nb.w nhḥ*
до *in hrj-ḥb ḥtp ib n Imn Nfr-ḥtp mḥ3-hrw*

Сходен пасаж откриваме в първа глава от Книга на мъртвите [BD. 359 – 360; Wasserman 1998, Pls. 5-6]:

(..)
wn.j ḥnḥ Hr hrw 24. ḥb.w n.w Wsir
ir(w) ḥbt hrw srsw n ḥb dmit m Twnw

25. *ink wḥb m Ddw*
Rw imj pr Wsir
26. *Sk3j t3*

ink m33 št3 m R3-st3w pn
27. *ink šdi ḥbt n b3 m Ddw*

(...)
Аз съм заедно с Хор (в) деня на изпълнението на празника на Озирис.
Поднасят се дарове (в) деня на празника на шестия ден и празника на седмия ден в Хелеопол.

Аз съм жрец-уаб в Бузирис,
„Лъв” в дома на Озирис,
„Този, който е издигащ земята”.

Аз съм гледащият тайната в това „Поле на тръстиката”.
Аз съм четящият ритуалната книга на Ба в

¹⁸ Така Lichtheim 1945, 198.

<i>ink s(t)m 28. m irj.f</i>	Бузирис. Аз съм жрец-се(те)м във времето на службата си.
<i>ink wr shm wb3 (?) hrw rd.t hnw Skr hr 29. m(f)h.f(?)</i>	Аз съм великият с жезъла си, който е отварящ деня: „Поставяне на ладията на Сокар върху шейната му”.
<i>ink šsp hbsj(t) 30. hrw hbs t3 m Nnj-niswt</i>	Аз съм хващаният мотиката (в) деня на изкопаването на земята в Хераклеопол.
<i>i stjnj.w b3.w 31. mnh.w m pr Wsir stkn.tn b3 ikr n Wsir 32. sš 3nj m3^c-hrw hn^c.tn r pr Wsir</i>	О, накараните да се приближат са потентните Ба в дома на Озирис! Карат те да се приближи отличното Ба на Озирис, писаря Ани, правогласния заедно с тях към дома на Озирис. (Следва описание как Ани прави всичко, което и те и така неговото Ба се отъждествява с това на „потентните Ба”)

В текста се описват серия от ритуални практики, в които човекът взема участие, демонстрирайки познаване на празниците и мистериите, които са достъпни само за най-висши жреци от всички основни храмове в Египет [Леков 2004а, 182]. Като резултат от тези действия, Ба на човека в Отвъдното е прието сред „потентните Ба” на блажените мъртви като едно от тях. Винетката към първа глава от Книга на мъртвите представя погребалната процесия към входа на гробницата [Wasserman 1998, Pls. 5-6]. Познаването на тайните на култа към боговете и на ритуалните практики в египетските храмове е от особена важност за мъртвия. Утвърдението, че той притежава такова познание, се превръща в магическо заклинание, изпълнявано в хода на погребението, а така също – в част от екипировката му за отвъдното [Леков 2004а, 183]. Явно елемент от погребалния ритуал е включен в 3-та песен на Неферхотеп и е загатнат при 2-ра.

При 3-та песен на Неферхотеп пасажът, описващ ритуалните действия извършвани от Неферхотеп е въведен с думите: „слушам аз твоята песен-хвалебствие (*hswt*) при господарите на вечността”. *hswt* има значение на „Lobpreis, Loblied, das man sagt oder hört” [Wb. III 158,3.]. Същата дума е използвана и във 2-ра песен на Неферхотеп.¹⁹ Тук *hswt* също бива слушана и това се прави с цел да се отдаде почит (*sw3š*) на Ба-то на Неферхотеп. Следващото изречение от 2-ра песен на Неферхотеп:

¹⁹ Виж 2-ра песен на Неферхотеп, ред 1-2.

„Действително той е в качеството на бог, живеещ до вечността (*nḥḥ*), издигнат в Запада!”, се явява като резултат или заключение на една такава песен-*ḥswt*. След изреждането на ритуалните практики при 3-та песен на Неферхотеп имаме идентично по смисъл заключение: „Красиво е съществуването ти при боговете. Запомнен си ти заради твоята красота.”

Изпълняването и слушането на *ḥswt* за умрелия е свързано с демонстрирането на познания за празниците и мистериите и участието на човека в тях. Песента-хвалебствие за Неферхотеп се слуша от боговете и обитателите на отвъдното²⁰ заради участието му в мистериите приживе. Като резултат от това, на него се гарантира, че ще се присъедини към боговете (визирайки блажените мъртви) в отвъдното и името му ще бъде запомнено.

Думата *ḥswt* е производна на глагола *ḥsi* „хваля” [Wb. III 153-154]. *ḥsi* се използва в египетската традиция като един от ключовите термини, описващи взаимоотношенията между хората и царя. Един от начините за обезсмъртяване в египетските представи е чрез съхраняване на името в паметта на поколенията. Това е възможно ако човекът бъде „хвален” (*ḥsi*) за делата си и има отличен характер. Именно царят е този, който извършва *ḥsi* спрямо своите поданици [Леков 2004а, 136-137]. В случаят с песните- *ḥswt* човекът е хвален от блажените мъртви и Деветката в отвъдното заради службата си към божествения култ приживе, което му дава възможност да се присъедини към тях.

1.4 Песен на арфиста от гробницата на Джахутихотеп (ТТ 32)

Песента от гробницата на Джахутимес е вариант на 4-та, 2-ра и 3-та песен на Неферхотеп (ТТ 50). При Джахутимес трите песни не са отделени, а са представени като цялостна композиция.

1.4.1 Публикации и преводи:

²⁰ Виж *ibid.*

Изданието на текста е дело на Ласло Какоши и Золтан Фабиан от 1995 г. [Kákósy & Fábíán 1995, 212-225]. В него е включен превод на текста, транслитерация и коментар.

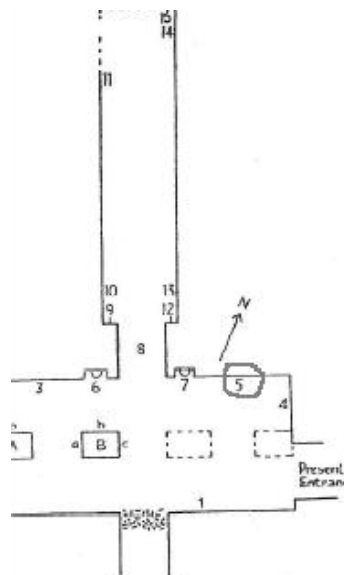
1.4.2 Датировка:

Времето на Рамзес II

1.4.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата се намира в западна Тива, района на Долината на цариците.

1.4.4 Разположение на текста в гробницата:

Фиг. 4 План на гробницата на Джехутимес (по Porter & Moss 1994, 44). С кръг е обозначено разположението на песента в гробницата

Песента е разположена в долния регистър на източната част на северната стена на колонната зала. Регистърът е силно повреден.

1.4.5 Изображения:

От лявата страна на текста има силно повредено изображение на седналите Джехутимес и съпругата му Исет. Джехутимес държи жезъла *shm* в лявата си ръка. Изображенията са обърнати към изхода на гробницата. От дясната страна на текста има

изображение на момиче с лютня, обърнато към вътрешността на гробницата. Изображението е силно повредено.

1.4.6 Транслитерация и превод:

1.m3^c.t-*hrw* *dd.s*

k3(.k) hr.k
m3.k ... nfr
....*k hr*.....

2. *w*
sp3t wr.t hpr.n.k im.s
(*s3*)*t*.....

3.*w3/w3t nb r.s*
mr tw rmt.s

tw.j hr nḥ.t n.k snb.k

4. [*rwḏ hr ḥ^c.w(.k)*]

sš-niswt ikr [tw].k hr ^c.wj Imn
psd.k wn(.w) hnj hr 5. [*hmw*]:*f*
t3j.k mkt dr pr.k m ht nfrjt-r i3w

ntf is ḥs.w 6. *n[.k]*
im3ḥw krst imj-ht.f

šms.k k3.f r tri nb
nhsi.k r dw3 nfrw.f

7. *irj.f n.k wr r bw wnn.k*
di.f tw hr m3^cw nn k^cḥ

ndm ib.tn imj.w 8. *dw3(?).....hrj-ib(?)*
p3wt.....

[*s^cḥ.w*] *nb(.w) ikr.w psdt nb(.t) ^cnḥ*

[името на певицата] правогласната, каза тя:

(Твоего) Ка е за теб.
Гледаш ти доброто ...
....ти (?) до.....

.....
Великата област, възникнал си ти в нея.....

....Всеки път е към нея (?).²¹
Обичат теб хората й.

Аз измолвам здраве за теб
[и стабилност за плътта ти]!

О, отлични писарю на царя, ти си върху двете ръце на Амон.

Твоят гръб е съществуващ облегат на негово [величество].

Твоя е защитата, откак си излязъл от утробата, чак до старостта.

Той е, който те хвали.

Блаженството и погребението са произтичащи от него.

Следваш ти неговото Ка във всеки момент.

Събуждаш се ти, за да възхваляваш неговата красота²².

Насочва той за теб „великото” към мястото, в което си ти.

Поверява той теб на безбрежния бриз.

Сладостни са сърцата ви, които са във възхвала (?)..... сред изначалното време.....

***²³

Всички отлични блажени и Деветката, господарка на живота, слушат те

²¹ Или : „[неизвестно същ. име] далечно е към нея (?)”.

²² осезаема изява, присъствие

²³ Отгук започва 2-ра песен на Неферхотеп.

*sdm.sn ir.t 9. [ḥswt n]..... imj-r3 pr wr
Dḥwtj-ms n W3st m sw3š 10. [n b3.f mnḥ
n sḥ ikr]*

изпълняването на [песни-хвалебствия
за] главния управител на
стопанство, Джехутимес от Тива,
която е в качеството на отдаване на
почит [на неговото действено Ба на
отличен блажен]:

[ti sw m ntr ḥnḥ.w r] nḥḥ s3.w m imnt

„[Действително той е в качеството на
бог, живеещ до] вечността (*nḥḥ*) и
издигнат в Запада.

*ḥpr.sn m sh3w 11. [n m-ḥt
n ij nb r sw3 (?)]*

Превръщат се те в памет [за бъдещето,
(в памет) за всеки, дошъл, за
преминаване].

*[iw sdm.n.(j)] nn ḥs.w ntj(.w) m is.w dr –
ḥ(wj)*

Отдавна [чух аз] тези песни, които са в
гробниците –

*12. [sdd.t].sn m s3 [tp-t3
m sḥnd ḥrt-ntr]*

[Разказаното от] тях придава значение
[на това, което е на земята,
омаловажава некропола].

*[ḥr] m [pw]
ir.t(w) m mitt r p3 t3 n nḥḥ*

[Защо] е [така]? –

Прави се всъщност това за земята на
вечността (*nḥḥ*).

*13. [m3ḥtj (?) ḥk3j] iwtj [ḥr bwt.f pw
hnnw
nn] wn ḥr sw r snw.f*

[Принадлежащият на Маат] и точният,
който не е всяващ ужас – негово
отвращение е раздорът.

Не съществува този, който всява ужас
за своя ближен.

*t3 pn iwtj (r)kj[.f]
14. h3j.f [nb ḥtp(.w) m hnw.f] dr (r)k p3wt
tpt
ntj(.w) r ḥpr n ḥḥ n ḥḥ.w iw 15..... r.f*

Тази земя, която няма свой противник:
[всичките] й хора [се успокояват във
вътрешността й] от времето на
изначалния първи път.

Тези, които ще превърнат милион в
милиони, отиват (?)..... към нея.

*n wn [isk m t3-mri]
nn wḥ tm spr n.f*

Не (ще) има [застояване в Египет].

Няма (дори) един, който да не е
достигащ до нея.

*ir ḥḥ irr tp t3
sp 16. [pn n rswt]*

Що се отнася до продължителността
на това, което се прави върху земята –
тази изява [принадлежи на сън].

dd(.w) wd3 n ph imj-wrt

Казва се, че е невредим, на
достигалия Запада.

*h̄di(.w) h̄ntj(.w) m-h̄nw (n) ḥ̄ḥ̄w
hr n s r 17. [mni rwd hr-s3 irj]*

Плава се на север и юг в рамките на живота,
(но) лицето на човек е (обърнато) към [акостиране и устойчиво спрямо това].

[p3 imj-r3 pr h̄j] p3j.k wd

[Управителю на стопанство, каква] е твоята заповед?

*h̄nm.k m nb.w n̄h̄h
dd.wj rn.k n dt s3h m hrt-ntr*

Сливаш се ти с господарите на вечността (*n̄h̄h*).
О, колко стабилно е името ти за вечността (*dt*), направено „ах“ в некропола.

18. *[ntr nb šms.k dr wn.k
ḥ̄k.k] irr.k hr.sn*

[Всеки бог, следваш ти откак съществуваш.
Влизаш ти], (щом) „правиш“²⁵ при тях.

*st grg r šsp h3t.k r h̄wi(.w) sḥ̄.k
smn[.sn] 19. 3wt hr [sḥ̄(.k)] ntr nb hr
šbw.f*

Те са готови да вземат трупа ти, така че да е защитена мумията ти.
Укрепват [те] даровете върху олтара на [мумията ти] – всеки бог под своите дарове от храна.

*st hr dd n.k
.....h̄tp p3 h̄mw 20. 3h n k3.sn*

Говорят те на теб:
„..... в мир „хему“, „сияйно“ за техните Ка.”

*p3 imj-r3 pr sdm(.j) h̄swt.k r-gs nb.w
n̄h̄h
dd tw r.k s3.n[.f] Skr*

Управителю на стопанство, слушам (аз) твоята песен-хвалебствие при господарите на вечността (*n̄h̄h*):
Казва някой за теб: „Тегли той Сокар.”

*di.f 21. h̄nw hr mfh̄.f(?)
phr.f inb.w m šmsw.f*

„Поставя той ладията на Сокар върху шейната (?) й.
Обикаля той стените в ролята на негова свита (на Сокар).

*sw m [di wd(.w) (?) imj drt.f(?)]
t3j.f md3t*

[Той е даващият да бъде заповядано това, което е в десницата му.] (?)
Използва той длетото.

*bhn.f 22. sbi[.w].f
ḥ̄pr(.w).f (m?) s3h.w*

Сразява той противниците си.
Снабден е той със заклинания „Саху”.

²⁴ Отгук започва 3-та песен на Неферхотеп.

²⁵ Тоест следваш бога.

iswt Pth m htw...f
štjt Skr m hb

Екипажът на Птах е в на него.
Светилището на Сокар е в празник.

s^ch^c.n.f dd 23. [m sm m ir.w.]f

Изправя той колоната-*dd* [в качеството на жрец сем във времето на службата] си.

ir.f sš-niswt t3 r sw.f
šd.f hbt n B3-dmd

Става той царски писар на земята във времето си.
Чете той ритуалната книга на Бадемедж.

hrw 24.....kkw
Rs-wd3 m 3wt-ib

Ден..... [Озирис/име ?] мрак.
„Събуденият невредим” (Озирис) е в радост.”

[imj-r3 pr sh]ntj b3.k
sn 25. [krst.k]

[Управителю на имение,] отличено е твоето Ба.
Преминало е [погребението ти].

[hms n.k dr.tj] r rwtj.k
i3kb 26. [sn hr rn.k 27. mi ntj pw 3h]

[Стоят за теб двете кании] към портите ти.
Жалаят [те за името ти, така както се прави, за да е „ах”].

28. *[nn wn h]hj(w).k r nhh*
nn smh.tw rn.k imj-r3 pr n Imn Dhwtj-ms

[Не ще се случи] да бъдеш търсен (?) ти за (времето на) вечността (*nhh*).
Не ще бъде забравено името ти, управителю на стопанството на Амон, Джахутимес.

1.4.7 Кратък коментар:

6.

nhsi.k r dw3 nfrw.f

За коментар към пасажа виж коментара към 4-та песен на Неферхотеп, ред 5-7.

7.

irj.f n.k wr r bw wnn.k

Това изречение е явно еднакво по смисъл с паралелното от 4-та песен на Неферхотеп, ред 7-8: „Ще насочи той за теб направляващото гребло към мястото, в което си ти.”

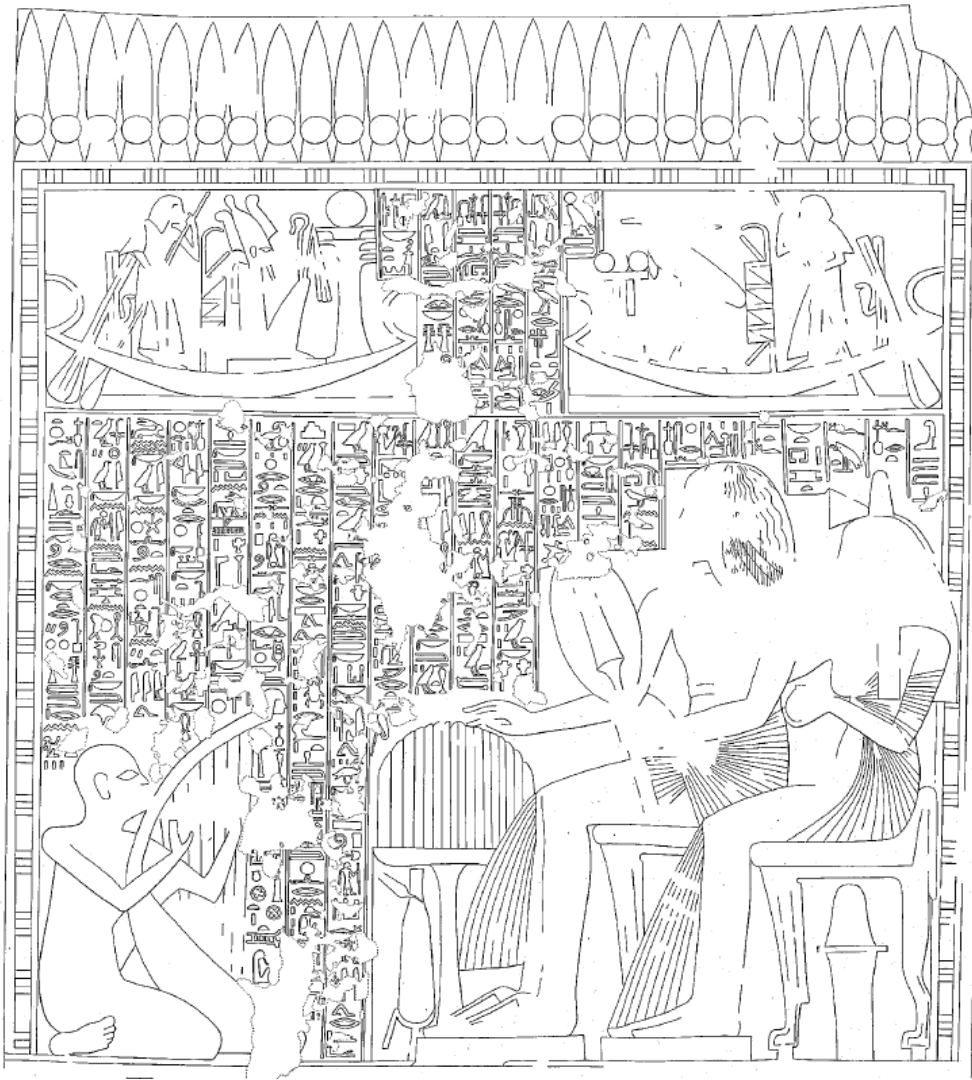
20.-24.

от *p3 imj-r3 pr sdm(j) ḥswt.k r-gs nb.w nhḥ*

до *Rs-wd3 m 3wt-ib*

Описанието на ритуалните действия е разширено спрямо това от 3-та песен на Неферхотеп.

1.5 Песен на арфиста от гробницата на Неферсехеру от Завиет Султан

Фиг. 5 Прерисовка на песента на арфиста от гробницата на Неферсехеру от Завиет Султан (по Ossing 1992, Tf. 42)

1.5.1 Публикации и преводи:

Първото издание на текста с превод, транслитерация и коментар е дело на Юрген Осинг от 1992 г. [Ossing 1992, 65-72; Tf. 42].

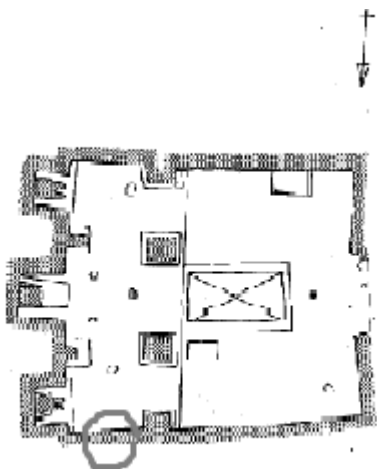
1.5.2 Датировка:

Неферсехеру е велможа, живял в периода на преход между XVIII и XIX дин. [Ossing 1992, 9].

1.5.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата се намира в Завиет Султан, 8 км. южно от ел-Миня на източния бряг на Нил.

1.5.4 Разположение на текста в гробницата:

Фиг. 6 План на гробницата на Неферсехеру от Завиет Султан (по Ossing 1992, Tf. 26). С кръг е обозначено местоположението на песента

Текстът е разположен в долния регистър на вътрешната част на северната стена в култовото помещение.

1.5.5 Изображения:

От лявата страна на текста има изображение на седнал на земята арфист, обърнат към вътрешността на гробницата. На срещуположната страна са изобразени Неферсехеру и Мутнеферет, седнали един до друг и обърнати към изхода на гробницата. Неферсехеру държи в лявата си ръка жезъла *šhm*. Мутнеферет държи в лявата си ръка лотосов цвят (изображението тук е силно повредено, вижда се само овалът на стъблото – за сходно изображение виж песента на арфиста от ТТ 194). Над тях са изписани титлите и имената им. Пред двамата има изображение на жертвена маса (*h3t*).

1.5.6 Транслитерация и превод:

1. *3w-ib.k rs(.w) t(w) m htp*

[*p3*] 2. *hsj nfr h'w Nfr-šhr.w m3'-hrw*
p3 3. kb šhm (n) R' šhn(tj) niswt hr kd.f

Радостен си ти – Събуди се в мир,
 о ти, който си хвален и красив с живота
 (*nfr h'w*), Неферсехеру, правогласния;
 о ти, който си спокоен, мощ на Ре, който
 си издигнат от царя заради характера си!

mrwt.k hr(j)-ib 4. Hr.k s'3 t(w) m šnjt
hnm tw ršwt 5. thhwt ihhj h[^cwt]
hrt.k m hswt 6. niswt nbw [i]br

Любовта към теб е сред твоя Хор,
 отличил теб сред приближените.
 Изпълват теб веселието, радостта,
 ликуването и [щастieto].
 Всичко, което ти е нужно се съдържа в
 похвалата на царя – злато и помада (*ibr*).

[*h*]n[m] (?) *t(w) ts.w Mrt*
 7. *wšm(.w) ib m rwt*

[Слепват?] теб словата на Мерет²⁶.
 Проверено (?) е сърцето при портата.

šms.k ib.k
snm.k k3.k
n isk df3.k [twt ?]

(Щом) следваш ти сърцето си
 и караш да се храни твоето Ка –
 Не ще се забави прехраната ти
 [изобшо]²⁷.

šp.w i3w k3.f sbj(.w) r 8. c'

Сразилят старостта, неговото Ка е
 което го води към гробницата.

w3d.wj irr tp t3.f
hr n s nb r šm.t
ntr.w hpr.w r h3t htp(.w) m hw[.wt-k3].sn

О, колко радостен е преживяващият
 земното си съществуване.
 (Но) лицето на всеки човек е обърнато
 към отпътуване.
 (Дори) боговете, възникнали в началото
 са се успокоили в домовете [на своите
 Ка].

²⁶ богинята на песните; свързва се и с Маат [Bonnet 2000, 457]

²⁷ Възстановката е по Ossing 1992, 69, m). Видимите от прерисовката следи правят такава интерпретация несигурна.

*smḥ rn.w[.sn]
... 9. 3ḥ.w ḥr.tw r.sn wr(.w) pw
sm3.k bi3 ir ḥw.k m nfr*

*ḥs.tj m [W3st] Ḥwt[-k3-Pth] Twnw niwt
Tm r 10. ḥtp.k m dw n M3-ḥd ḥr wd ntr
n Hr*

*wn.k m ḥnḥ 11. nfr šhr.w
m3(w).k r tr.k*

*š3.k rnpt mi wḥm-ḥnḥ
ph.k (?) mi 12. wnn.k*

iw.k n dw3 n tw n sf rnpt ḥḥ ntj n ij

13. *swtjt (?) sp2*

*iw.k n i3w n-m 3 n nḥḥ
sh3.tw.k m 3t.f(?) 14. nfr*

*skr.t(w) t-ḥd
dm.tw rn.k r tr.wj
ddi.tj m r3 n rmt*

1.5.7 Кратък коментар:

1.

rs(.w) t(w) m ḥtp

²⁸ *wr* в множествено число може да се използва, за да обозначи „die seligen Toten” или „die Gottheiten im Jenseits” (Wb. I 329, 2-3).

²⁹ Отвъдното

³⁰ на *nḥḥ*

Забравени са имената [им?],
[Но] за ... и за духовете Аху се казва:
- „Велики”²⁸ са те.
Съединяваш се ти с небесата [щом] си
прекарал живота (*ḥw*) си в красотата
(*nfr*).

Нека си хвален в [Тива], Мемфис и
Хелиопол, града на Атум, дотогава,
докато се успокоиш ти в планината на
нома на Антилопата заради божествения
указ на Хор.

[Щом] съществуваш ти в качеството на
жив, който е добър с плановете,
[ще] се обновиш ти щом настъпи твоето
времето.

[Щом] предначертаваш годините
съобразно повтарянето на живота,
[ще] достигнеш ти²⁹ съобразно начина,
по който си живял.

Ти принадлежиш на утрото, а не на
отминалия ден за милиони години,
които не са дошли.

Велико е, велико е!

(Ако) ти принадлежиш на старостта,
кой тук (би) принадлежал на вечността
(*nḥḥ*)?
Запомнен си ти в нейния³⁰ добър миг.

Омесен е бял хляб.
Възхвалявано е името ти по всяко време.
Нека си устойчив в устата на хората!

rs(.w) t(w) е възприето за императив плюс зависимо местоимение за 2 л. ед. ч., така Руг.

56:

rs(.w) t(w) m htp

rs T3jt m htp

rs T3jtt m htp

„Събуди се ти в мир!

(Защото) събудила се е Таит в мир,

Събудила се е Таитет в мир.”

Друга възможност е да става дума за пожелателната употреба на 2 л. ед. ч. на Стар перфект – *rs.t(j)*.

7.

šp.w i3w

šp е глагол със значение на „ausfliessen”, „zu Grunde gehen” (Wb. IV 443-444). Осинг го интерпретира като пасив и превежда: „Verwesen wird ein hoher Herr” [Ossing 1992, 66]. Друга възможност е *šp.w* да бъде субстантивирано причастие. Тогава *šp.w i3w* ще се отнася за местоимението суфикс – *f* от следващото изречение и ще играе ролята на емфазис чрез антиципация.

šp може да се отнася както за болест, която бива „повалена” (Wb. IV 444, 3), така и за врага на Ре (Wb. IV 444, 5):

š3pp hftj n R^c šp.k

dm(.w) š3pp sp 4 [Br. R. 26, 20]

„Апоп, врага на Ре, сразен³¹ си ти!

Прободен е Апоп! (повтаря се четири пъти)”

šp.k hr tw š3pp

m3^c-hrw R^c r.k š3pp sp 4 [Br. R. 28, 15]

³¹ Буквално: „изтекъл си ти”.

„Сразен си ти, който си повален, о, Апоп!

Правогласен е Ре над теб Апоп! (повтаря се четири пъти)”

Старостта е разгледана като болест или враг, който трябва да се пребори чрез „следване на сърцето”. По-надолу в текста³² виждаме, че „старостта” е противопоставена на *nhh*. Тоест, тук под „старост” ще се разбира състояние от света на боговете, което се противопоставя на възможността да се „повтаря живота” в Отвъдното. Този, който принадлежи на „старостта”, принадлежи на „отминалия ден” и името му няма да бъде запомнено. Изречението се явява максима, с която се завършва предходната мисъл.

1.6 Песен на арфиста от варовиков блок с неизвестен произход

Фрагмент от песен е запазен върху варовиков блок с размери 47.30 x 35.55 см., който понастоящем се съхранява в музея в Бостън [Simpson 1982, 133].

1.6.1 Публикации и преводи:

Единственото издание на текста е дело на Уилям Кели Симпсън от 1982 г. [Simpson 1982, 133-137].

1.6.2 Датировка:

Датировката на текста е несигурна. Симпсън е склонен да постави текста в края на XVIII дин., като смята за най-вероятно управлението на Хоремхеб [Simpson 1982, 133].

1.6.5 Изображения:

Текстът е изписан около изображението на клекнал арфист. Запазена е и част от долен регистър, върху която се вижда мъжка глава с детска плитка и повдигната ръка.

³² Ред 13-14.

Посоката е същата както на арфиста от горния ред [Simpson 1982, 134; Pl. V]. Най-вероятно става дума за изображение на син на собственика на гробницата, облечен като жрец-сетем, който поднася благовония и прави възлияния пред своя баща и съпругата му.

1.6.6 Транслитерация и превод:

... 1. *šms.w.k t3i.sn hnr hr iwtn*
ir.w w3t nb(t)...

2. ... *m* 3. ... *mdw.n.k r3.k* ...

4. ... *in s(t)m hrj-hb* 5. ... *Wn-nfr* 6. ... *hsj ršw*
irr ...

7. ... *m Iw-n-m3t(jw)*
hnm..n.f T3-ntr

dw3.k r^c-nb tp dw3jt r m33 R^c di.f sw [m 3ht
n.t pt]...

... Твоите „следовници”, водят те юздите
върху земната повърхност.

Вървящият по всеки път (?)...

... в ... Изговаряш ти (?) твоето заклинание
(?) ...

... от жреца-сетем и жреца-четец ...
Уннефер ... хвален, възрадван, правец ...

... в „Острова на тези, които принадлежат
на Маат”³³.

Присъединява се той към „Земята на
бога”³⁴.

Ти ставаш рано сутрин всеки ден, за да
гледаш Ре, когато поставя той себе си [в
Ахета на небето]³⁵ ...

³³ Място с такова название има в района на Абидос [Wb. II 21, 12.] и Мемфис [Wb. II 21, 13.].

³⁴ Събирателно название за земите, които се намират на юг от Египет и по-специално за Пунт [Wb. V 225, 1.].

³⁵ Възстановката е по Simpson 1982, 135.

1.7 Песен на арфиста от гробницата на Пасер (ТТ 106)

Фиг. 7 Изображение на арфиста от гробницата на Пасер (ТТ 106) (по Lichtheim 1945, Pl. VI)

1.7.1 Публикации и преводи:

До този момент единственото издание с превод и коментар на текста е дело на Мириам Лихтейм [Lichtheim 1945, 202-204; Pl. III].

1.7.2 Датировка:

Гробницата се датира от времето на Сети I и Рамзес II.

1.7.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата е разположена в Западна Тива, района на Курна.

1.7.4 Разположение на текста в гробницата:

Текстът е разположен върху северната страна на третата колона от север в залата.

1.7.5 Изображения:

В горната част на северната страна на колоната е изобразен Пасер, седнал пред жертвена маса. Под него е разположен арфистът и текстът на песента.

1.7.6 Транслитерация и превод:

1. *dd.t.n p3 ḥsw n M3^ct ntj m t3 ḥrt imnt
W3st n imj-r3 niwt t3tj P3-sr m3^c-ḥrw
dd.f*

Казаното от певица на Маат, който е в скалната гробница в Западна Тива на градоначалника, везира Пасер, правогласния, каза той:

....[*ki ḥpr m ḥt ḥr sb.t*] 2. *dr rk ntr
kwj ḥr ij.t r st.sn*

...[Формите, явени в тяло, отпътуват] от времето на бога.
Други идват на техните места.

*ḳd.w ḥw.wt mr.w m mitt
mn m imj[t3-dsr ?]...*

С постройките, домовете и пирамидите е същото,
(но) устойчивостта е в този, който е [в некропола ?]...

3. *wr.w ikr.w šms.w Wnn-nfr
imj ḥr.tn n p3 imj-r3 niwt
m.k st (ḥr ?) iw m ḥtp*

... велики, отлични, които следвате Уннефер,
обърнете лицата си към градоначалника!
Виж, те (казват): „Добре дошъл в мир!”

imj.....

Дайте.....!

4. *m3^ct irr.f s(j) n.tn wrt
wnn.s r-gs šnbt.f
n tši.s ḥr.f r^c-nb*

Маат, прави той нея за вас много.
Тя е до гърдата му.
Не се отделя тя от него никоя ден.

*ir(.w) ḥrw nfr P3-sr
m [wrd.w ib.k]....
[šms.w] 5. ib.k r tr wnn.f/=k (?)*

Прави красив ден Пасер!
Не [уморявай сърцето си]....!
[Следвай] сърцето си през времето на твоето (?) съществуване!

*ir(.w) ḥrw nfr
sr pw m^c.k ḥ3 dwt nb(.t)*

Прави красив ден!
Съветник е той в ръката ти зад всяко зло.

sh3(.w) ršwt r ij.t [ḥrw pff n mnj im.f]

Помни радостта дотогава, докато не

[ir(.w) hrw] nfr
hsj.tw.k 6. swt (?) ir

imj ndm m ib.k wr sp2

gs(.w) tw m tpt Iwnw n(.t) (?) h^cw ntr
m.k....

ir(.w) hrw nfr
sr pw m ^c.k

bw-nfr nb ... 7. r imj-ht.k
tw.k hr m³w nfr n m³t

ir(.w) n.k [pr m t3-dsr
mn rn.k] im.f n dt

ir(.w) hrw nfr

^ck3 [ir.f(?)] 8. mr.t ntr
m³t di.f s(j) hr.k
wnn t hnkt irp mdt tw[t m dt.f(?) m-
b3h.k(?)]

[sh3(.w)] n.k 9. hrw pf
mi r.k r st3(.w).k r imntt mi hsj(?)
[nw(.w) n.k r sm.w] m inm 10. 3bj

wdh.sn r iwtm
di.w hr htpt hr....

ir(.w) hrw nfr m sšrw m³
11. imj h3w hr nfr m bw-ikr

m.k bw w3h.n š3j [hr hsb] sww.f
dmdjt 12. r wnw.t.s

дойде [онзи ден на акостиране в него]!

[Прави] красив [ден]!
(Щом) хвален си ти и той е правещ (за теб).

Пусни сладостта в сърцето си, много, много!

Намажи се ти с помада от Хелиопол за тялото на бога!
Виж,

Прави красив ден!
Съветник е той в ръката ти.

Всяка доброта... ще е твой спътник,
(шом) ти си с прекрасния (nfr) бриз (m³w) на Маат.

Направи за себе си [дом в некропола!
Крепко е името ти] в него за вечността (dt).

Прави красив ден!

Точният[, прави той (?)] желаното от бога.
Маат, поставя той нея до теб.
Съществуват хляб и бира, вино и помада[без остатък пред теб].

[Припомни си] ти онзи ден!
Ела за себе си, така че да бъдеш издърпан ти към Запада както подобава на хваления!
[Гледай ти към жреците-се(т)ем] в кожа от леопард!

Изливат те възлияния към земята.
Дават те върху жертвените маси върху....

Прави красив ден чрез правилни действия!
Дай изобилие за красотата (nfr) посредством това, което е отлично!

Виж, не пренебрегва съдбата [при изброяването на] дните си,

(нито) отреденото време своя час.

n rdi hr.s
n wn šm.w ij ʕn

Не се дава (повече) заради това.
Няма тръгнал, който да се е върнал
обратно.

ir(.w) hrw nfr....
...šhpr.tj....s pw
iw.k m hst [ni]swt..... Hr mrj M3ʕt

Прави красив ден....
... ще се превърнеш ти в
Ти си в похвалата на царя..... Хор,
обичащ Маат.

1.7.7 Кратък коментар:

1.

ki hpr m ht hr sb.t

Възстановката е по песента от гробницата на Инхерхауи (ТТ 359), ред 3-4.³⁶

2.

mn m imj[.sn]...

Възстановката е по смисъл. Сравни със сходното изказване от Инхерхауи (ТТ 359), ред 5-6:

ir.n.k hwt m t3-dsr
mn rn.k im.s

4.

m [wrđ.w ib.k]

Възстановката е по Инхерхауи (ТТ 359), ред 8-9. За коментар на пасажа виж и Lichtheim 1945, 203 e)-f) .

³⁶ Виж 1.17.7 с коментара към 3.

5.-6.

šh3(.w) ršwt r ij.t [hrw pfj n mnj im.f]

[ir(.w) hrw] nfr

hsj.tw.k 6. swt (?) ir

Сравни с Инхерхауи (ТТ 359), ред 13-14 и 1-ва песен на Неферхотеп, ред 8-9.

7.

m3^cw nfr n m3^ct

За същата употреба на думата *m3^cw* виж коментара към 4-та песен на Неферхотеп, ред 8 (1.3.7).

7.

ir(.w) n.k [pr m t3-dsr

mn rn.k] im.f n dt

Възстановката е според Инхерхауи (ТТ 359), ред 5-6. *im.f* от второто изречение предполага различно съществително от *hwt*, използвано при Инхерхауи.³⁷

9.-10.

[nw(.w) n.k r sm.w] m inm 10. 3bj

Сравни с 1-ва песен на Неферхотеп, ред 13-14.

³⁷ Виж и Lihtheim 1945, 203, k).

1.8 Песен на арфиста от гробницата на Самут, наречен Кики (ТТ 409)

1.8.1 Публикации и преводи:

Първото издание на текста е дело на Мохамед Абдул-Кадер от 1966 г. [Abdul-Qader 1966, 168-9; Pl. XII]. Текстът е преведен от Джон Уилсън през 1970 г. [Wilson 1970, 187-188]. Последното издание с превод и транслитерация е дело на Магед Негем от 1997 г. [Negm 1997, 13; Pl. VI].

1.8.2 Датировка:

Гробницата на Кики е от времето на Рамзес II.

1.8.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата е разположена в Западна Тива, района на Асасиф, пред храма на Хатшепсут и Ментухотеп.

1.8.4 Разположение на текста в гробницата:

Текстът е разположен в долния регистър на лявата стена на първо преддверие.

1.8.5 Изображения:

От лявата страна на текста е изобразен клекнал музикант с лютня, обърнат към вътрешността на гробницата. Срещу него Кики и съпругата му Реиай са показани седнали, обърнати към изхода на гробницата.

1.8.6 Транслитерация и превод:

1. *dd(.t).n p3 ḥsw ntj m ḥwt-k3 2. n sš ḥsb iḥw Kjkj [m3^c-hrw] ?*

Казаното от певица, който е в дома на „писаря, осчетоводяващ добитък” Кики [правогласния]:

3. *hrw ʕ ij(.w) imj ḥr 4. n.f*

Големият ден е дошъл.
Обърни лицето си към него!

*iw.k mn.tj*³⁸

5. *smn tw m niwt.k nhḥ*

Бъди крепък ти!

Укрепен си ти в твоя град на вечността
(*nhḥ*).

1.9 Песен на арфиста от гробницата на Неферренипет, наречен Кебра (ТТ 178)

Фиг. 8 Песента на арфиста от гробницата на Неферренипет, наречен Кебра (ТТ 178) (по Hofmann 1995, Taf. XIX)

1.9.1 Публикации и преводи:

Първото издание на текста е дело на Александър Варил от 1935 г. [Varielle 1935, 157-158]. Превод с коментар на текста присъства и в основополагащото изследване върху „Песните на арфиста” на Мириам Лихтейм от 1945 г. [Lichtheim 1945, 205]. Последното издание на текста с превод и транслитерация е дело на Ева Хофман от 1995 г. [Hofmann 1995, 36-38]. Транслитерация и превод на текста е поместен и в изследването на Ян Асман върху заупокойните литургии [Assmann 2005, 590-2].

1.9.2 Датировка:

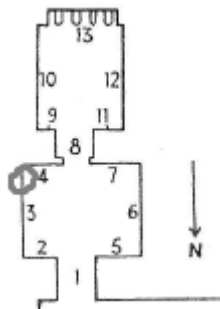
³⁸ Написано в текста *mn tw*, но сравни с G.Gr. § 320 към края.

Гробницата се датира от времето на Рамзес II.

1.9.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата е разположена в Западна Тива, района на ел-Хоха, в общ двор с гробницата на Неферсехеру (ТТ 296).

1.9.4 Разположение на текста в гробницата:

Фиг. 9 План на гробницата на Неферренпет, наречен Кенра (ТТ 178) (по Porter & Moss 1994, 282). С кръг е обозначено разположението на песента

Текстът е разположен в долния регистър на най-южната част на източната стена на първото помещение.

1.9.5 Изображения:

От лявата страна на текста има изображение на седнал на земята арфист, обърнат към вътешността на гробницата. На срещуположната страна са изобразени Неферренепет и Мутемуиа. Двамата седят в павилион-*sh*. Неферренепет държи в лявата си ръка жезъла *shm*, а в дясната пионка от играта сенет. Пред него има дъска за играта сенет. Текстът над изображенията гласи:

hmsi[.k] m sh

[hb]^c.k r snt

shm.k m irp

shm.k m h[n]k[t] [Hofmann 1995, 37]

„Седиш ти в павилиона,
играеш ти на сенет.

Разполагаш ти с вино,
разполагаш ти с бира.”

Следват имената и титлите на Неферренепет и Мутемуиа. Изображението е идентично с началното изображение от винетката на 17-та глава от Книга на мъртвите. Там в рубриката към заклинанието четем:

ḥ3tj-ꜥ m sts.w s3ḥ.w

pr.t ḥ3j.t m ḥrt-ntr

3ḥt m 'Imntt pr.t m hrw m ḥpr.w nb(.w) mrj.f

ḥbꜥ r snt ḥmsi m sh pr.t m b3 ꜥnhj

dd-mdw in Wsir sš 3nj mni.f iw 3ḥt n irr s(j) tp t3 [Budge 1999, 50-51]

„Начало на заклинания за „повдигане” и правене на Ах;

за излизане и спускане в некропола;

за правене на това, което е „сияйно” в красивия Запад и за излизане през деня в качеството на всяко проявление, желано от него;

за играене на сенет, седене в павилиона и излизане в качеството на жива Ба.

Произнасяне на словата от страна на Озирис, писаря Ани след като „акостира” той.

Действено е това и за правещия го върху земята.”

1.9.6 Транслитерация и превод:

1. *dd.n p3 ḥsw ntj m t3 ḥwt n Wsir sš ḥtp-ntr šs pr-ḥd n pr 'Imn* 2. *Knr3 m3ꜥ-ḥrw dd.f*

ꜥš.k r pt

sdm.tw ḥrw.k

wšb n.k 'Itm

3. *di.k ḥrw.k m bnw* 4. *ntrj*

wšd (t)w 5. *'Imn-rn.f*

pnꜥ.k 6. *tw ḥr imntj.k*

di.k 7. *tw ḥr i3bj.k*

Каза певецът, който е в дома на Озирис, писаря на божиите дарове, писаря на съкровищницата на храма на Амон Кенра, правогласния, каза той:

Призоваваш ти небето.

И гласът ти е чут.

Отговаря ти Атум.

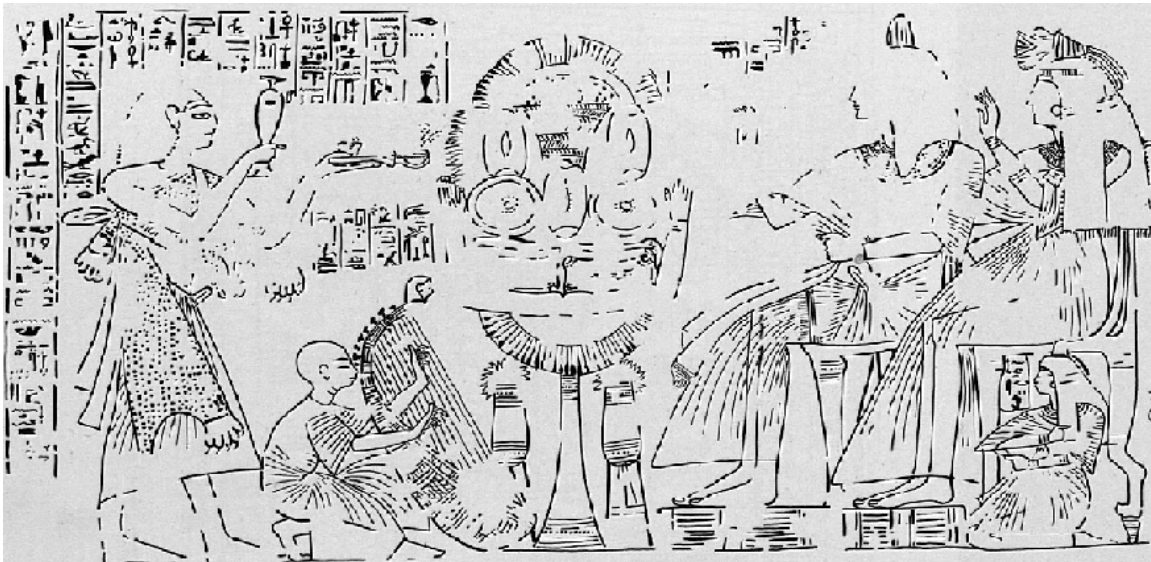
Надигаш ти гласа си в качеството на божествената птица Бену.

Приветства те Този със скрито име.

Обръщаш се ти на дясната си страна.

Завърташ се ти на лявата си страна.

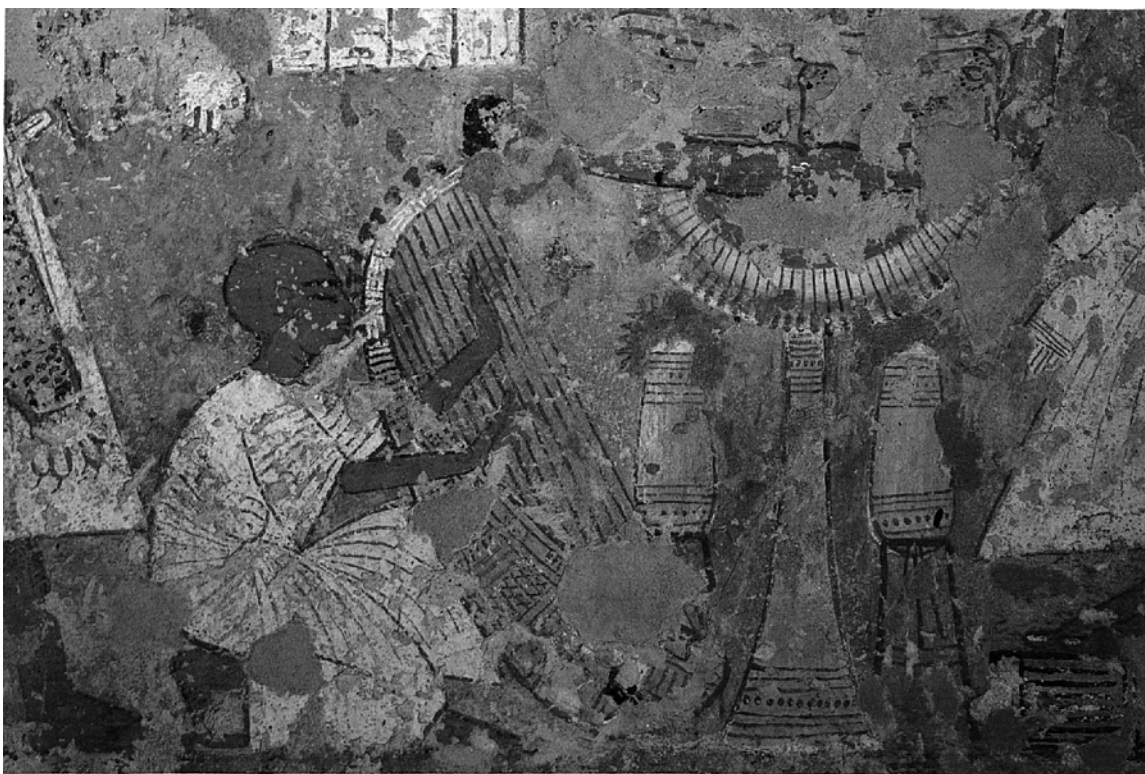
1.10 Песен на арфиста от гробницата на Неферсехеру (ТТ 296)⁴⁰

Фиг. 10 Прерисовка на сцената с песента на арфиста от гробницата на Неферсехеру (ТТ 296) (по Feucht 1985, Taf. XXVII)

³⁹ Мястото до края на реда не е достатъчно за ново изречение; по-скоро бихме очаквали тук пояснение към *st.* Предвид знака *r* в края на реда и наличното място най-логичната възстановка би била: *n nb-r-dr* „на Господаря до предела”. Такова финално изречение би се вързало с края на 1-ва песен от гробницата на Чанефер (ТТ 158), където имаме привнасяне на образа на царя върху Чанефер: „Всички хора, които са в некропола, те, дадени са на теб като награда. Призован си ти, за да кажеш молитвите на Великия.” (ред. 12-13).

⁴⁰ Поради липсата на място е изписано само заглавието на песента.

Фиг. 11 Изображението на арфиста от гробницата на Неферсехеру (ТТ 296) (по Feucht 1985, Taf. XXVII)

1.10.1 Публикации и преводи:

Единственото издание на текста е дело на Ерика Фойхт от 1985 г. [Feucht 1985, 72-74].

1.10.2 Датировка:

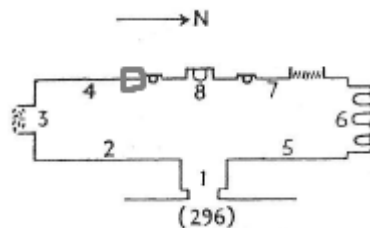
Гробницата е от времето на Рамзес II [Feucht 1985, 120-121].

1.10.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата е разположена в Западна Тива, района на ел-Хоха, в общ двор с гробницата на Неферренепет - Кенра (ТТ 178).⁴¹

1.10.4 Разположение на текста в гробницата:

⁴¹ Виж 1.9.3.

Фиг. 12 План на гробницата на Неферсехеру (ТТ 296) (по Porter & Moss 1994, 370). С кръг е обозначено разположението на песента

Текстът е разположен в Долния регистър на западната стена на култовото помещение.

1.10.5 Изображения:⁴²

Сцената към песента граничи с лявата ниша със статуя до озирическата ниша и комбинира два отделни елемента. В най-лявата (южна) част имаме изображение на жрец – сем, който кади с благовония и прави възлияния. В прилежащия към него текст се казва:

ir.t sntr kbh n k3 n Wsir sš htp-ntr n ntr.w nb.w idnw n pr-hd n pr ʿnh wd3 snb Nfr-shrw m3ʿ-ḥrw nfr m htp ph imntt W3st mi m3ʿ(ḥ) nb (Следва името на слугата *B3k-wr-n-r3* и още веднъж титлите и имената на Неферсехеру и Неджметмут) [Feucht 1985, 72]

„Правене на кадене и възлияния за Ка на Озирис, писаря на божиите дарове на всички богове, управителя – заместник на съкровищницата на Дома, да е жив, здрав и невредим, Неферсехеру, правогласния. Който е добър в мир и достигнал Западна Тива, както е присъщо на всеки, който принадлежи на Маат.”

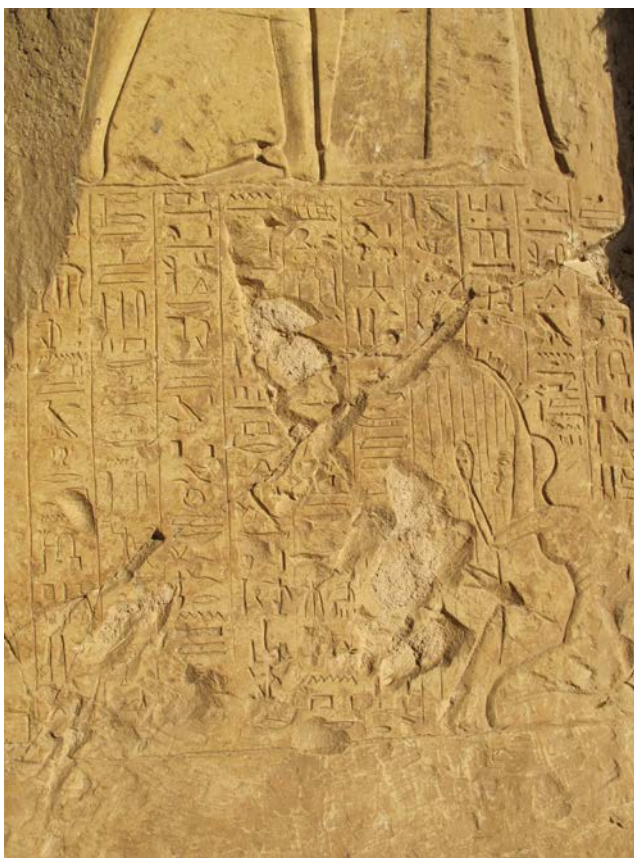
Пред жреца-сем е изобразен клекнал арфист. В средата на композицията има жертвена маса. Даровете са обградени от знака Ка. От другата страна на масата, с лице към жреца и арфиста и гръб към озирическата ниша са седнали Неферсехеру и Нежметмут. Ръцете им са вдигнати в поза на почитание. Под стола на Неджметмут е изобразена млада жена – Нефертари. Най-вероятно става дума за дъщеря на двойката. На същото ниво под нишата със статуя имаме изображения на трима мъже пред жертвени маси – най-вероятно също синове на Неферсехеру и Нежметмут.

⁴² Виж Фиг. 10 и 11.

1.10.6 Транслитерация и превод:

dd.n p3 ḥsj ntj m t3 ḥwt... n Wsir Nfr- shrw m3^c-ḥrw Каза певецът, който е в дома на Озирис, Неферсехеру, правогласния.

1.11 Песен на арфиста от гробницата на Пиай (ТТ 263)

Фиг. 13 Снимка на песента на арфиста от гробницата на Пиай (ТТ 263) (любезно предоставена от българската мисия, работеща в гробницата)

1.11.1 Публикации и преводи:

Единственото издание на текста до този момент с превод и коментар е дело на Мириам Лихтейм [Lichtheim 1945, 204-205; Pl. IVa]. Превод и транслитерация на песента е поместена и в изследването на Асман върху заупокойните литургии [Assmann 2005, 585-6].

1.11.2 Датировка:

Гробницата се датира от времето на Рамзес II.

1.11.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата е разположена в Западна Тива, района на Курна.

1.11.4 Разположение на текста в гробницата:

Песента е разположена в долния регистър на северната (дясна) стена на първото преддверие.

1.11.5 Изображения:

От дясната страна на текста има изображение на клекнал арфист, обърнат към вътрешността на гробницата. От лявата страна е изобразен собственикът на гробницата, обърнат с гръб към вътрешността на гробницата.

1.11.6 Транслитерация и превод:

1. *dd(t).n imj-r3 ḥsj.w ntj m t3 ḥrt n sš* Казаното от началника на певците,
Pi3j [dd.f] който е в скалната гробница на писаря
Пиай, [каза той:]

rs.tj m ḥtp m is.k

Бъди буден в мир в гробницата си!

2. *sdm(.w) spr.wt.k*
nis.tw.k

Чути са молитвите ти.
Призован си ти.

s3.k ḥs[j.w]
... 3. *pr.k tp t3*

Синът ти е хва[лен].
... ⁴³ домът ти върху земята.

šms.k ntr.k m w Pkr m ḥb.f nfr (n) nšmt
ir.tw 4. *n.k ʿ3bt ʿ3.t m r3 n is.k*

Следваш ти твоя бог в областта на
Пекер⁴⁴ по време на неговия красив
празник на ладията Нешмет.

⁴³ Следите са твърде неясни за сигурна възстановка на знаците до края на реда. Една възможна възстановка би била: *di.tw.f m* „Даден е той в...“. Друга възможност е да имаме: *ḥtp.k m* „Успокоен си ти в...“. Асман предлага: *s3=k ḥs[j.w m] pr=k tp t3* [Assmann 2005, 585], но мястото изисква повече знаци.

⁴⁴ Пекер е име на област в района на Абидос, в която се намира гробът на Озирис. По време на своя празник богът пътува до там с ладия [Wb. I 561,6].

pr b3.k hr hrw hmw-k3[.f] r 5. šsp ht w3h.n.f

Извършва се за теб голямо поднасяне на жертви във вратата на твоята гробница. Излиза твоето Ба при гласа на [своя]⁴⁵ Ка-жрец за взимането на нещата, оставени от него.

r...nb...

[sd]m.k spr.w(t) n ms.w n pr.k

...всеки/ти ?...

Чуваш ти молитвите на децата на твоя дом.

6. *m33 R^c hr-tp dw3jt šhtp.k Imn m htp[.f]*

Ти, който съзрцаваш Ре на разсъмване, успокоен си ти (щом) Атум се успокоява.

....šht- 7. i3rw hn^c 8. k3w ntr.w

...”Полето на тръстиката” заедно с храната на боговете.

šbn.k 9. šmsw Hr ntk w^c im.sn

Присъединяваш се ти към следовниците на Хор.
Ти си един от тях.

10. *sdm.k [mdw.j] nb m hrw pn šš Pi3j*

Нека чуеш всяка [моя дума] в този ден, писарю Пиай!

1.11.7 Кратък коментар:

2.

sdm(.w) spr.wt.k nis.tw.k

Интересен паралел на тези две изречения, разясняващ техния смисъл откриваме в песента от гробницата на Аменемхе (ТТ 163), ред 3-4⁴⁶:

šh3.tw.k m-b3h Rs-wd3 nis.tw.k r pt (i)n R^c

„Запомнен си ти пред „Този, който се е събудил невредим”.

Призован си ти към небето от Ре.”

⁴⁵ Възстановката по Assmann 2005, 585 п. 427. Следите по стената са в полза на такова тълкуване. Със сигурност не става дума за *k*.

⁴⁶ Виж глава 1.15.

4.

m rʒ n is.k

В своето издание на песента Лихтейм не отчита наличието на *n* след *r* [Lichtheim 1945, Pl. IVa] и смята, че става дума за непълно изписване на *m-rw.tj* [Lichtheim 1945, 205, b)]. Върху снимката (неиздадена), направена от българската мисия, която работи в гробницата ясно се вижда наличието на *n* след *r*. За *m rʒ* в смисъл на „... in der Tür (eines Gebeudes)” виж: Wb. II 391,9.

10.

sdm.k [mdw.j] nb m hrw pn sš Piʒj

Възстановката *mdw.j* предлага най-вероятната възможност. В текста е запазена горната част от вертикален знак, който може да е от *mdw*. Сходни пасажи откриваме в песните на Аменемхеб (ТТ 364), ред 8-10⁴⁷:

*tw.k hr sdm mdt
sdd(.j) n.k mʒ(.w).j
ib.j m [ʒwt ?] n.s*

„Ти чуваш словата –
Разказвам аз на теб видяното от мен.
Сърцето ми е в [радост] заради това.”

и на Джехутиемхеб (ТТ 194), ред 9-10⁴⁸:

*tw.k hr sdm mdt
sdd.j n.k mʒ(.w).j*

„Ти чуваш словата –
Разказвам аз на теб видяното от мен.”

⁴⁷ Виж 1.14.

⁴⁸ Виж 1.16.

1.12 Песен на арфиста от гробницата на Рома-Рой (ТТ 283)

1.12.1 Публикации и преводи:

Единственото издание на текста с транслитерация, превод и коментар е дело на Мансур ел-Нуби от 1998 г. [El-Noubi 1998, 251-255]. Транслитерация и превод на песента е поместен в изследването на Ян Асман върху заупокойните литургии [Assmann 2005, 592].

1.12.2 Датировка:

Рома-Рой е живял във времето между Рамзес II и Сети II.

1.12.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата се намира в Западна Тива, района на Дра Абу ел-Нага.

1.12.4 Разположение на текста в гробницата:

Точното разположение на песента в гробницата не е известно, тъй като текстът е запазен върху варовиков блок, изнесен от гробницата. Със сигурност песента е била разположена в долната част на стената [El-Noubi 1998, 251].

1.12.5 Изображения:

Отляво на текста е запазена долната половина на седящ арфист.

1.12.6 Транслитерация и превод:

1. [*dd.n p3 ḥsw ntj m t3 ḥwt n*] *Wsir it* [Каза певецът, който е в дома на]
ntr w^cb ˁ.wj ḥmw-ntr ḥmt-nw n 2. [*Imn* Озирис, бащата на бога, чист с двете
ḥmw-ntr sn-nw n Imn ḥmw-ntr tpj n ръце, трети жрец на [Амон, втори жрец
Imn R3j] m3^c-ḥrw на Амон, първи жрец на Амон, Рой],
правогласния:

ir.t.n ḥ3tj.k p3 3.

Направеното от сърцето ти, този/това (?)

.....

[nn wn] ij ʕn
nn krs m 4.

[Не съществува такъв], който да е идващ
обратно.
Няма погребан в/в качеството на

ir(.w) hrw nfr
m ir(.w) ḥd 5. [-ib.k m tr wnn.k]

Прави красив ден!
Не твори разрушаване [на сърцето си
във времето на съществуването си]

1.13 Песен на арфиста от гробницата на Чай (ТТ 23)

1.13.1 Публикации и преводи:

Единственото издание на текста с превод и коментар е дело на Едуард Венте [Wente 1962, 118-128].

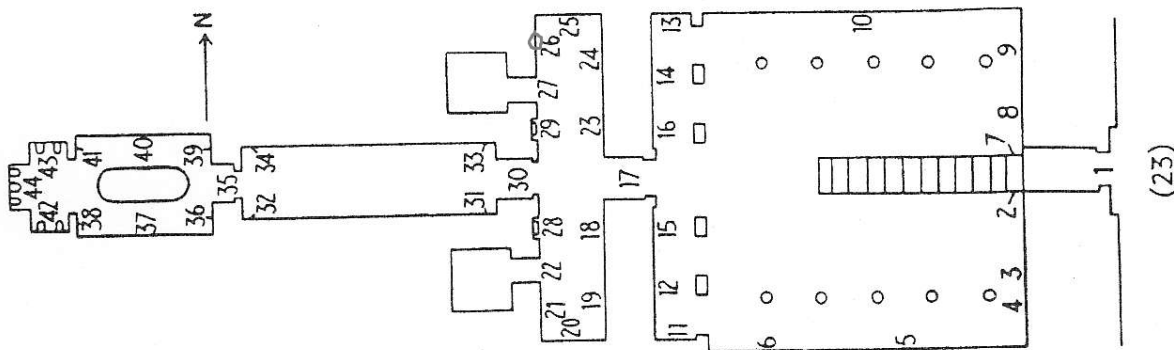
1.13.2 Датировка:

Гробницата се датира от времето на Мернептах.

1.13.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата е разположена в Западна Тива, района на Курна.

1.13.4 Разположение на текста в гробницата:

Фиг. 14 План на гробницата на Чай (ТТ 23) (по Porter & Moss 1994, 30). С кръг е обозначено разположението на песента

Текстът е разположен в долния регистър на най-северната част на западната стена на първата зала, веднага след нишата.

1.13.5 Изображения:

От едната страна на текста е изобразен музикант с лютня. Следва изображение на жрец, правещ възлияния пред Чай и съпругата му [Porter & Moss 1994, 40].

1.13.6 Транслитерация и превод:

1. *dd.n p3 hsw ntj m t3 hwt n Wsir sš šct* Каза певецът, който е в дома на
n pr-š3 ʕnh wd3 snb 2. *T3j m3c-hrw* секретаря на официалните съобщения на
фараона, да е жив, здрав и невредим,
Чай, правогласния:

hn.j n.k dr wn.k hr-tp t3 iw phtj.k
wn(.w)
m ir(.w) 3. *w3h ir.t.n ib.k r ij hrw mni*
r spr ntj hr m3 iw bw n 4. *m3.f*
iwtj sw [hrw hd] h3tj.w

Приветствам аз теб откак съществуваш
ти върху земята и силата ти е:
Не спирай да постъпваш спрямо сърцето
си докато (не) дойде денят на
акостиране;
докато не достигне този, който е в
гледане до мястото на гледаното от
него;
и този, който няма време до [денят,
унищожаваш] сърцата!

p3 5. *di(?) pr hr pth hr t3*
spr.f wsf k3t 6. *nb(.t) ir tw m t3j.f*

Този, който кара дома да бъде захвърлен
върху земята,
достига той пренебрегването на всяка
работа, която някой прави в качеството
на своя собствена.

(n)n wn išm iw ʕn

Не съществува тръгващ, който да е
идващ отново.

1.14 Песен на арфиста от гробницата на Аменемхеб (ТТ 364)

1.14.1 Публикации и преводи:

Единственото издание на текста засега е дело на Едуард Венте [Wente 1962, 118-128].

1.14.2 Датировка:

Времето на XIX дин.

1.14.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата е разположена в западна Тива, района на Асасиф, пред храма на Хатшепсут и Ментухотеп.

1.14.4 Разположение на текста в гробницата:

Долният регистър на лявата стена на първото преддверие [Porter & Moss 1994, 427].

1.14.5 Изображения:

От едната страна на текста има изображение на певец с лютня. От срещуположната страна е изобразен седналият Аменемхеб и жена му [Porter & Moss 1994, 427].

1.14.6 Транслитерация и превод:

1. *ddt.n p3 ḥsw ntj m ḥḥt n Wsir sš ḥtp-
ntr n* 2. *Imn Imn-m-ḥb m3ḥ-hrw*

Казаното от певица, който е в гробницата на Озирис, писаря на божествените жертви на Амон, Амонемхеб, правогласния:

ḥn.j n.k dr wn.k ḥr-tp t3 3. *iw pḥtj.k
wn(.w)
m ir(.w) w3ḥ ir(.t).n ib.k r ij hrw* 4. *mni*

Приветствам аз теб откак съществуваш ти върху земята и силата ти е: Не спирай да постъпваш спрямо сърцето си, докато (не) дойде денят на акостиране!

*nf ḥ.wt sbj(.w) m ḥtp
d3m ḥr ij(.t)* 5. *r st.sn*

Онези тела са отпътували в мир. Младежите идват на мястото им.

ntj.w ij ḥn(.w) skm hrw.w.sn
6. *n šw t3 im.sn*

Тези, които са дошли, са си тръгнали, (след като) са изпълнили дните си. Не е лишена земята от тях.

hm.sn r hrw nfr
r ir(.t).n ib.sn

Невежи са те за красивия ден,
за постъпването спрямо сърцето им.

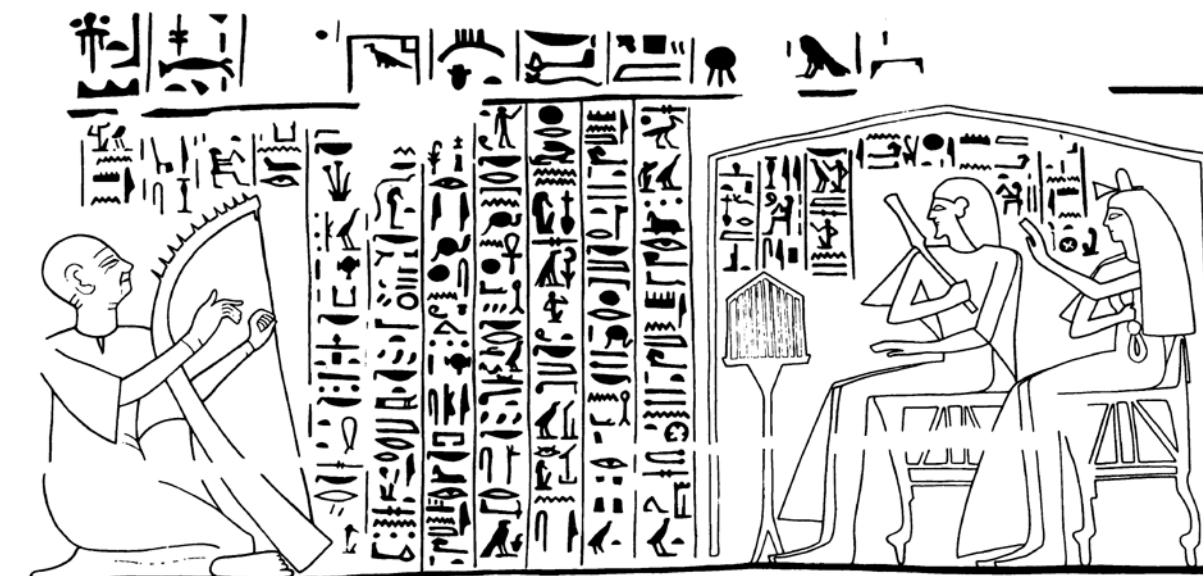
ht 7. h3^c(.w) n ntj.w kthj
[t]wt hn.w iwni.sn
8. h3 h[r].t[w]

Принадлежностите са изоставени на
тези, които са други.
[Формите], които са тръгнали –
заминали са те.
„Ех, само ако!”, се казва.

tw.k hr sdm mdt
9. sdd(j) n.k m3(.w).j
10. ib.j m [3wt ?] n.s

Ти чуваш словата –
Разказвам аз на теб видяното от мен.
Сърцето ми е в [радост] заради това.

1.15 Песен на арфиста от гробницата на Аменемхе (ТТ 163)

Фиг. 15 Прерисовка на песента на арфиста от гробницата на Аменемхе (ТТ 163) (по Assmann 1979, Pl. IX.)

Песента е запазена върху каменен блок, който понастоящем се намира в Британския музей (BM 55337). Там се съхранява и още един каменен блок (BM 55336) от същата гробницата, който най-вероятно се е намирал на срещуположна стена на тази с песента в някое от предверията [Assmann 1979, 54]. Самата гробница понастоящем не е достъпна [Porter & Moss 1994, 276]. Двата каменни блока са закупени от Уолис Бъдж в Луксор през 1913 г. [Assmann 1979, 54].

1.15.1 Публикации и преводи:

Изданието на текста, съдържащо превод, транслитерация и коментар, е дело на Ян Асман от 1979 г. [Assmann 1979, 54-77]. Превод на текста е поместен и в изследването на Асман върху заупокойните литургии [Assmann 2005, 584].

1.15.2 Датировка:

Гробницата се датира от времето на XIX дин.

1.15.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата се намира в западна Тива, района на Дра Абу ел-Нага.

1.15.4 Разположение на текста в гробницата:

Разположението на текста в гробницата е неясно. Най-вероятно долният регистър на лявата стена на едно от преддверията в гробницата.

1.15.5 Изображения:

Към текста са добавени две изображения. От лявата страна клекнал арфист с арфа. От дясно – изображение на седящите в параклис, пред жертвена маса Аменемхе и съпругата му Неджметниут. В прилежащия към изображението текст се казва:

ḥtp nfr m st ḥsj.w

sip.kwj m s n m^{3c}-ḥrw

„Красивото” (*nfr*) успокоение е в мястото на хвалените.

Проверен съм аз за човек на правогласието.”

Следват имената и титлите на Аменемхе и Неджметниут. Веднага след изображението на параклиса със собствениците на гробницата има още един, в който са показани седящи бащата и майката на Аменемхе. Зад тях в параклиса е показан

изправен мъж, с ръце повдигнати в поза на почитание. Прилежащият му текст го описва като главен жрец в храма на Амон в Луксор [Assmann 1979, Pl. IX].

1.15.6 Транслитерация и превод:

1. *s3ḥ.w Wsir ḥ3tj-ꜥ Imn-m-ḥ3t m3ꜥ-ḥrw n niwt* Слова „саху” на Озирис, градоначалника Аменемхе, правогласния на Тива:

ts.w tw 2. *Imn-m-ḥ3t m3ꜥ-ḥrw* Надигни се ти, Аменемхе, правогласния!

ntrj.k m pt ḥr Rꜥ m3ꜥ-ḥrw.k ḥnꜥ Wsir Божествен си ти в небето при Ре, правогласен си ти заедно с Озирис.

dd(.w) tw 3. *ḥr Wnn-nfr* Бъди устойчив ти при Уннефер!

sh3.tw.k m-b3ḥ Rs-wd3 Запомнен си ти пред „Този, който се е събудил невредим”.
4. *nis.tw.k r pt (i)n Rꜥ* Призован си ти към небето от Ре.

ꜥnh ḥꜥw.k rwd mtwt.k Жива е плътта ти.
Крепки са членовете ти.

wsr b3 [.k 5. m] Twnw šmꜥ irj Rꜥ shni ḥr is.k Wsir Imn-m-ḥ3t 6. [m3ꜥ-ḥrw] Силно е [твоего] Ба в „Южния Хелеопол”.
Извършва Ре спускане върху гробницата ти, Озирис Аменемхе[, правогласния].

n.k dt.k mḥ.tj mḥ.tj ꜥ.wt.k tm(.w) r ir.t.sn На теб е тялото ти – изпълнен си, изпълнен си!
Цялостни са членовете ти съгласно отредените им функции!

7. *di[.tw ? n].k ḥ3w ḥr k3.k ḥtpt.k mitt Skr* Дарява се на теб изобилно за твоето Ка.
Равни са жертвените ти дарове с тези на Сокар.

8. *n k3 n [Ḥ3]t 9. in ḥsw n Imn 10. (?)....* За Ка на [Ха]т от певецът на Амон.....

1.16 Песен на арфиста от гробницата на Джехутиемхеб (ТТ 194)

Фиг. 16 Прерисовка на песента на арфиста от гробницата на Джехутиемхеб (ТТ 194) (по Seyfried 1995, pl.XXVI.)

1.16.1 Публикации и преводи:

Първото издание с превод и коментар на текста е дело на Едуард Венте от 1962 г. [Wente 1962, 122-4, pl. XVI]. Няколко години по-късно Чарлс Нимс също публикува превод на песента [Nims 1965, 177]. Последното издание с превод и транслитерация на текста е дело на Карл-Йоахим Зейфрид от 1995 г. [Seyfried 1995, 35-6, pl.XXVI.].

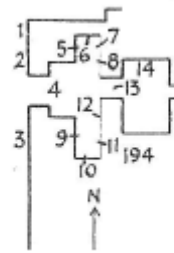
1.16.2 Датировка:

Гробницата се датира от времето на XIX дин.

1.16.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата се намира в западна Тива, района на Асасиф.

1.16.4 Разположение на текста в гробницата:

Фиг. 17 План на гробницата на Джехутиемхеб (по Porter & Moss 1994, 296.)

Песента е разположена в долния регистър на северната стена на първото преддверие, веднага след входа (лява стена).

1.16.5 Изображения:

Към текста са добавени две изображения. От лявата страна седнал на земята арфист, свирещ на арфа. От дясната – Джехутиемхаб и съпругата му Неджметмут, седнали един до друг. Джехутиемхаб държи в лявата си ръка жезъла *šhm*. Неджметмут държи в лявата си ръка лотосов цвят с дръжка, увита около дланта. Пред двамата има изображение на жертвена маса с дарове. Над изображенията са изписани титлите и имената на двамата. Текстът е въведен от формулата *n k3 n*, която явно се отнася за причината, поради която се изпълнява песента.

1.16.6 Транслитерация и превод:

1. *dd.n p3 ḥsw ntj m t3 ḥwt n Wsir* 2. *imj-r3 šhtj(.w) n pr Imn Dḥwtj-m-ḥb m3^c-hrw*

Каза певецът, който е в дома на Озирис, началника на селяните на дома на Амон, Джехутиемхеб, правогласия:

3. *ḥn.j n.k dr wn.k ḥr-tp t3 iw pḥtj.k*

Приветствам аз теб откак съществуваш ти върху земята и силата ти е: Не спирай да постъпваш спрямо сърцето си, докато (не) дойде денят на акостиране!

4. *wn(.w)*

m ir(.w) w3ḥ ir.t.n ib.k r ij hrw mni

Що се отнася до тези, които си заминават от времето на бога – не повтарят те връщането.

5. *ir ntj.w šm dr rk nṯr*

n whm.sn 6. *ij(.t ?)*

wh3 tw rn.s(n) m ndnd

n dbt n 7. *h.sn*

(Ако) търси някой имената им чрез проучване, (то) няма (останала) и тухла от двора им.

hr.sn hm(.w) r hrw-nfr
r ir.t ib.sn

Лицата им са невежи за красивия ден,
за постъпването спрямо сърцето им.

8. *ht h3^c(.w) n kthj*
st hn.w wni.n.sn
h3 hr.tw

Принадлежностите са изоставени на
други
[и] те са тръгнали и заминали.
„Ех, само ако!”, се казва.

tw.k hr sdm 10. mdt
sdd.j n.k m3(.w).j

Ти чуваш словата –
Разказвам аз на теб видяното от мен.

rwi s(w) p3j.j 11. h3tj 12. m g3h.f
13. *w3h.n.j m3wt.j*

Отдалечи себе си сърцето ми от умората
си –
Приключих аз своя рефрен.

1.16.7 Кратък коментар:

4.

m ir(.w) w3h ir.t.n ib.k r ij hrw mni

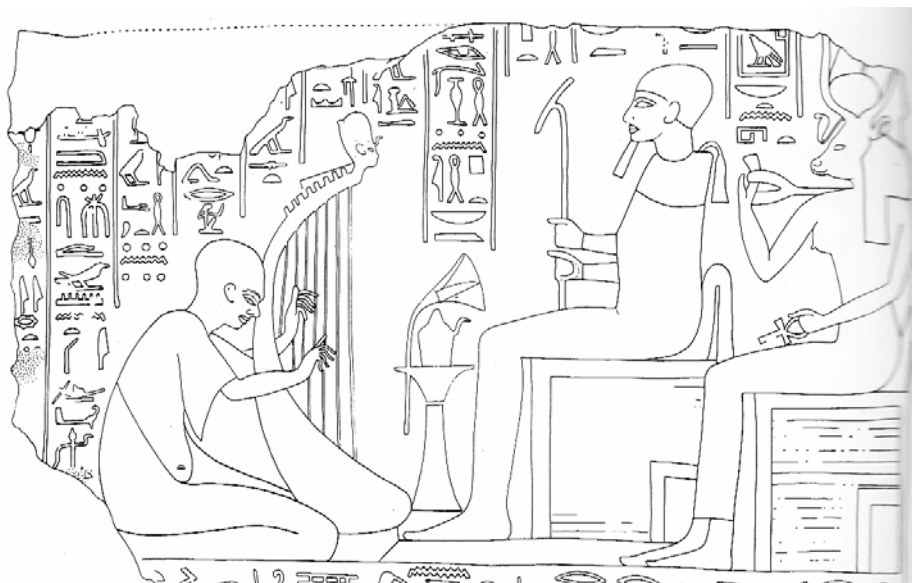
w3h е инфинитив от глагола *w3h* – „lay down”, “set down” (FD. 53). *ir.t.n* относителна глаголна форма. *ij* е *sdm.f* след *r* (G.Gr. § 163, 11 b). *mni* е инфинитив. Буквалният превод ще бъде: „Не прави оставяне на правеното от сърцето ти докато не дойде денят на акостиране.”

7.

r ir.t ib.sn

ir.t тук е най-вероятно относителна глаголна форма по подобие на ред 4.

1.17 Песен на арфиста от погребалния параклис на Раиа в Саккара

Фиг. 18 Прерисовка на песента на арфиста от погребалния параклис на Раиа в Саккара (по Martin 1991, Pl. 84)

1.17.1 Публикации и преводи:

Първото издание с превод на текста е дело на Джофри Мартин от 1985 г. [Martin 1985, 12-13; Pl. 1, 18, 22].⁴⁹ Прерисовка на текста с кратък коментар е публикувана още веднъж от Мартин няколко години по-късно [Martin 1999, 127; Pl. 84].

1.17.2 Датировка:

Раиа е живял във времето на XIX дин.

1.17.3 Местоположение на погребалния параклис:

Параклисът на Раиа се намира в Саккара.

1.17.4 Разположение на текста в гробницата:

⁴⁹ Останало недостъпно.

Текстът е изписан върху най-горния регистър на южната стена на параклиса [Martin 1999, 126-127].

1.17.5 Изображения:

Собственикът на параклиса Раиа е изобразен като клекнал арфист. Пред него са изобразени седящите Птах и Хатхор. Богинята е показана като жена с глава на крава. Пред двете божества има поставка с дарове.

1.17.6 Транслитерация и превод:

1. *Wsir imi-r3 ḥsw.w n Pth m3^c nb m3^ct* 2. ... Озирис, началникът на певците на Птах, [R^ci]3 m3^c-ḥrw 3. ... *imntt* 4. ... *i... 3st (?)* 5. ... правдивия, господар на Маат – Раиа, [ij ?].t r.j 6. ... *iw ḥ^c.n* 7. ... *tm.n msdi mnit* правогласния ... Запада ... [идване ?] към мен ... Нашата плът ... Не сме ние тези, които отказват пръта за акостиране⁵⁰. *ḥd t (?)* ... 8. ... *ḥr ... 3 ... ḥrw... j ... ḥ.wt* ... Унищожаване (?) ... телата ...

1.17.7 Кратък коментар:

Текстът е изключително фрагментарен. Трудно е да се определи със сигурност дали става дума за песен на арфист или не. Ролята на арфиста тук се изпълнява от собственика на погребалния параклис Раиа, който е и началник на певците на Птах. От срещуположната му страна имаме изображение на седящите Птах и Хатхор. Пред двете божества има жертвена маса. Сцената е изключително сходна с изображението на арфист пред собственика на гробницата и съпругата му. Целта на композицията обаче е коренно противоположна от тази на другите песни. Музикантът тук е този, който търси благоволение от боговете чрез песента си. Долните два регистъра потвърждават едно такова тълкуване. Песента е разположена в най-горния от три регистъра. Средният регистър показва погребалната процесия, при която мумията е теглена върху шейна към гробницата. След нея вървят оплаквачки. В долния регистър е продължена процесията от горния. В най-лявата част на долния регистър са изобразени подчинените на Раиа, пред тях има група оплаквачки, следват жреците, извършващи ритуала по отваряне на устата на мумията. Пред мумията е коленичила съпругата на Раиа – Мутемуиа. Зад мумията е изобразен жрец с маска на Анубис. Явно долните два

⁵⁰ Думата *mmit* може да се използва образно за царя (Wb. II 72, 13.) или за Изиди и Нефтиди (Wb. II 72, 14.).

регистъра показват ритуалите, които се изпълняват при момента на погребение. Единствено липсата на място е наложило тяхното разделяне в два реда. Долният регистър се явява естествено продължение на средния. Кореспондиращият най-горен регистър на сцената ни показва паралелните на ритуала действия, които се случват в отвъдното.

1.18 Песен на арфиста от гробницата на Сунра

Фиг. 19 Снимка на песента на арфиста от гробницата на Сунра (по Simpson 1969-70, Pl. 1)

1.18.1 Публикации и преводи:

Единственото издание на текста с транслитерация, превод и коментар е дело на Уилям Кели Симпсън [Simpson 1969-70, 49-50].

1.18.2 Датировка:

Симпсън поставя текста във времето на XIX или XX дин. [Simpson 1969-70, 49].

1.18.3 Местоположение на гробницата:

Текстът е запазен върху фрагмент с неясен произход, който понастоящем се съхранява в художествената галерия на университета в Йеил. Споменаването на Анхтауи в текста предполага фрагментът да принадлежи на гробница от Мемфиския некропол [Simpson 1969-70, 50].

1.18.4 Разположение на текста в гробницата:

Точното разположение на песента в гробницата остава неясно.

1.18.5 Изображения:

В дясната страна на текста има изображение на клекнал арфист. Пред текста са изобразени две клекнали фигури на мъж и жена, поднасящи дарове. Състоянието на фрагмента не позволява да се каже дали става дума за отделна сцена. Над главите на клекналите фигури е оставено място за текст, но такъв така и не е бил изписан. Над и под песента има следи от два регистъра, но те са почти напълно унищожени.

1.18.6 Транслитерация и превод:

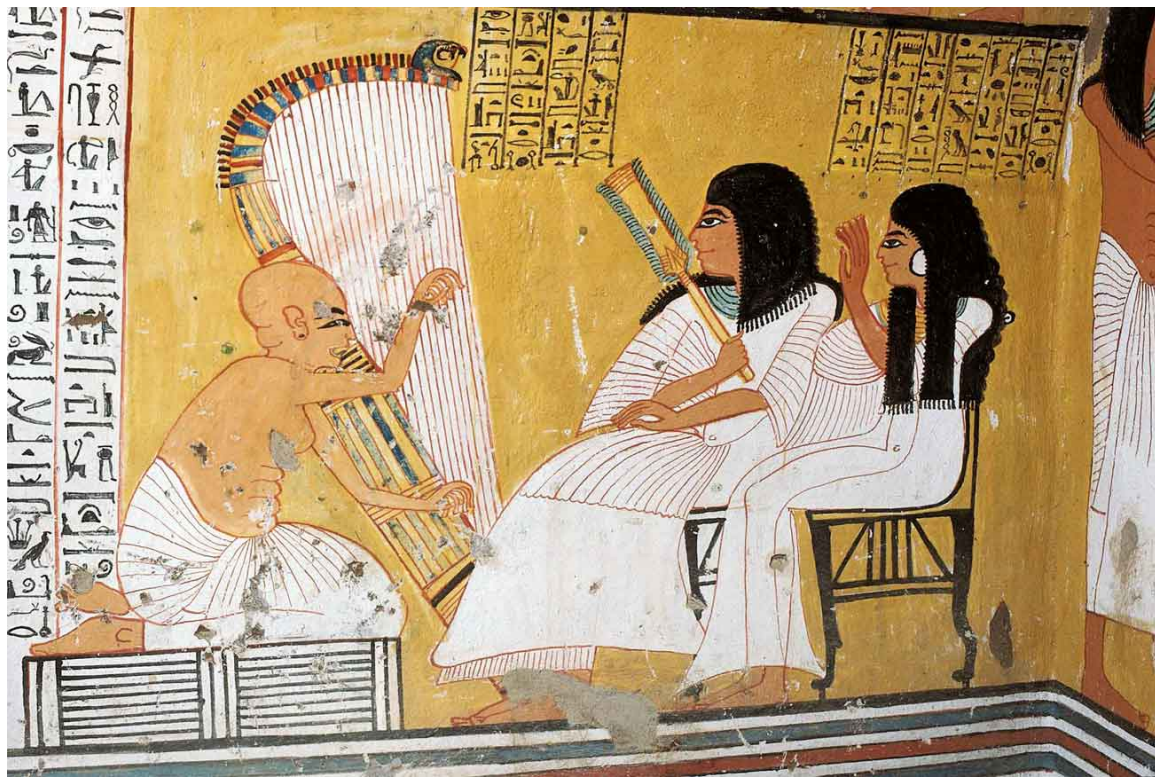
1. *Sw-n-r3 m3^c-hrw ndm ib.k*
tw.k htp.tj 2. *m imntt*
hrt.k m ʿnh-t3.wj

О, Сунра, правогласния, сладостно е
сърцето ти,
[защото] ти си, който се е успокоил в
Запада
и гробницата ти е в Анхтауи.

3. *ij.n sp tpj imntt nfr.t n k3.k*
hpt 4. *b3.k m hnw.s*
nis.tw.k in hrj-hb hrw w3h ht Wsir Sw-
n-r3

Дойде „първият път” на красивия Запад
за твоето Ка.
Успокои се твоето Ба във вътрешността
му (на Запада).
Призован си ти от страна на жреца-
четец през деня за поднасяне на жертви
Озирис, Сунра.

1.19 Песен на арфиста от гробницата на Инхерхауи (ТТ 359)

Фиг. 20 Сцена към песента на арфиста от гробницата на Инхерхауи (ТТ 359) (по Hodel-Hoernes 1991, 240, Abb. 116.)

1.19.1 Публикации и преводи:

Първото издание на текста е дело на Бернар Бруйе от 1930 г. [Bruyère 1930, Pls. XXII, 3; XXIII; 70]. Първият превод с коментар е публикуван от Мириам Лихтейм през 1945 г. [Lichtheim 1945, 201-202]. Превод на текста публикува и Зигрид Ходел-Хьонес [Hodel-Hoernes 1991, 241-242]. Джон Фостър също помества превод на песента в своя сборник с химни и песни от Древен Египет [Foster 1995, 156-157]. Последното издание с превод на текста е дело на Надин Шерпио и Жан-Пиер Кортежиани от 2010 г. [Cherpion & Corteggiani 2010].⁵¹

1.19.2 Датировка:

Гробницата е от времето на Рамзес III.

⁵¹ Останала недостъпна.

1.19.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата се намира в Западна Тива, района на Деир ел-Медина.

1.19.4 Разположение на текста в гробницата:

Текстът е разположен в долния регистър на най-западната част на южната стена на вътрешното помещение.

1.19.5 Изображения:

От дясната страна на текста с песента има изображение на клекнал върху подиум арфист, обърнат към вътрешността на гробницата пред Инхерхауи и жена му, обърнати към изхода (виж Фиг. 20).

1.19.6 Транслитерация и превод:

1. *dd.n p3 ḥsw n Wsir 3^c n iswt m st-
m3^ct In-ḥr-ḥ^c.wj* 2. *m3^c-ḥrw dd.j*

Каза певецът на Озирис, главния на
отряда в Тиванския некропол
Инхерхауи, правогласния, казвам аз:

*ink sr pw
s pw wn-m3^c m š3w(?) nfr*

Аз съм този велможа,
този човек наистина с добра съдба.

3. *ir.n ntr rf*

Така направи богът:

*ḳi ḥpr m ḥt ḥr sb(.t) dr rk ntr
d3m iw(.w)* 4. *r st.sn*

Формите, явени в тяло, отпътуват от
времето на бога.
Младежите идват на техните места.

*b3.w 3ḥ.w ntj(.w) m dw3t s3ḥ.w m mitt-irj
ḳd.w* 5. *ḥw.wt is.w m mitt
stm.w ḥtp(.w) m mr.w.sn*

С всички Ба и Ах, които са в Дуат и с
мумиите да е същото,
с постройките, домовете и гробниците
също така.
[Но] хората (?) се успокояват в
пирамидите си.

ir(.w) n.k ḥwt m t3-dsr
6. *mn rn.k im.s*

Направи си за теб дом в некропола!
Крепко ще е името ти в него.

*ip.t(w) k3t.k n.t ḥrt-ntr
mnḥ.t(w) st.k n.t* 7. *imntt*

Отчетена е работата ти в некропола.
Ефективно е мястото ти на Запада.

nnw ḥd(.w) mhjt ḥntj.tj
s nb r wnut.f

Разливът се спуска на север и северният
вятър пътува на юг.
Всеки човек се е отправил към своя час.

ir(.w) 8. hrw nfr Wsir ʿ3 n iswt m st-m3ʿt
In-ḥr-ḥʿ.wj m3ʿ-ḥrw

Прави красив ден Озирис, главен на
отряда в Тиванския некропол
Инхерхауи, правогласният!

m wrd(.w) 9. ib.k r wr sp2 ḥnʿ imj ib.k
m ir(.w) ḥd-ib.k m tr wnn.k

Не уморявай сърцето си твърде много
заедно с този, който е в сърцето ти!
Не твори разрушаване на сърцето си във
времето на съществуването ти!

10. *ir(.w) hrw nfr r wr sp2*

Прави красив ден твърде много!

imj kmj tpt twt.w r-gs.k
m3ḥ.w 11. sšn.w rrmṯ r šnbt.k
st pw imj ib.k 12. sndm.t r-gs.k

Постави миро и помада, събрани до теб;
венци от лотуси и растения – *rrmṯ* на
гърдите си!
Жената, която е в сърцето ти е стоящата
до теб.

imi.k ḥd n ib.k ḥr ḥpr.t nb(.t)
imj ḥsi.w r-ḥft 13. ḥr.k

[Нека] не разрушаваш сърцето си заради
всичко, което се случва.
Постави изпятото пред теб!

m ir(.w) sh3 dwt bwt ntr
sh3.n.k 14. ršwt

Не си спомняй злото, което е противно
за бога,
Спомни си щастието,

p3 ʿk3-ib p3 s mtj m3ʿ kbḥ 15. ḥḥi-ib hr
wnf tm dd bin

ти който си точен със сърцето, който си
човек – истински точен, спокоен, с
търсещо сърце, приятен, радостен,
лишен от говорене на зло.

imj th.n 16. ib.k m ḥrt hrw r ij hrw pff
n mni im.f

Дай да се опива сърцето ти ежедневно
докато не дойде онзи ден на акостиране
в него!

1.19.7 Кратък коментар:

3.

ḳi ḥpr m ḥt ḥr sb(.t) dr rk ntr

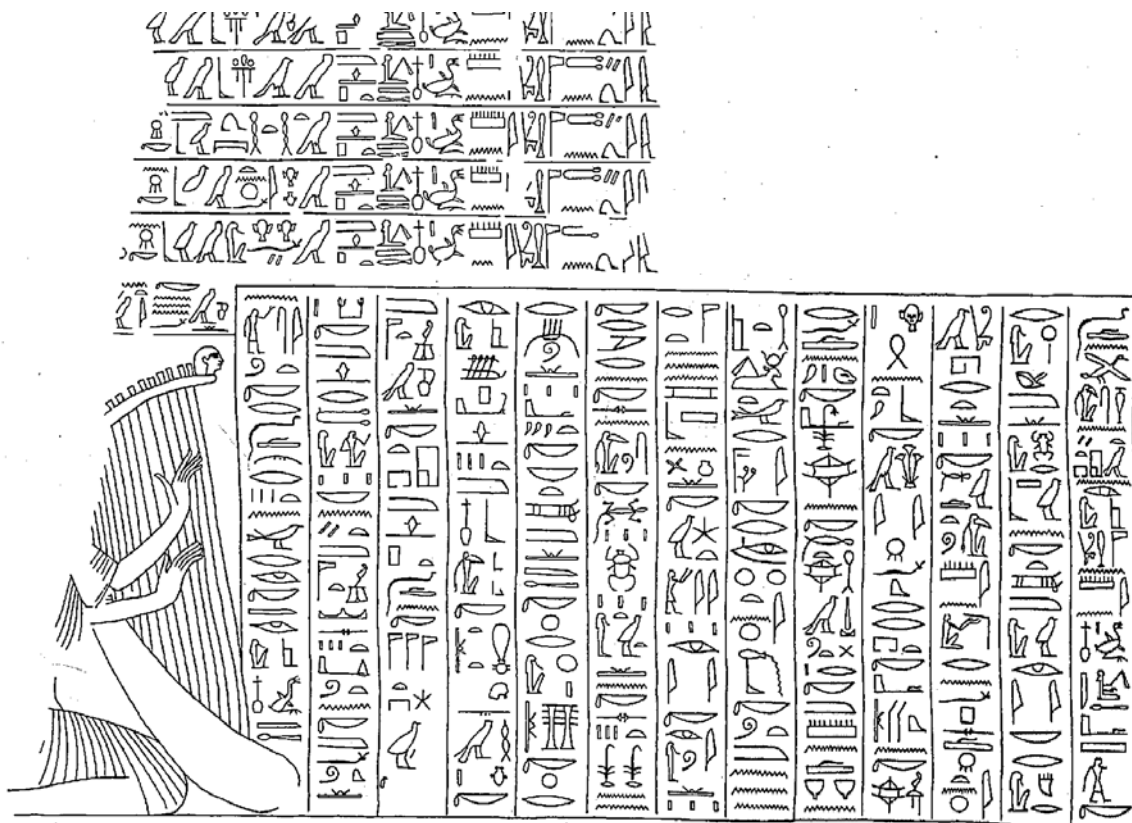
sb(.t) е инфинитив. Сравни с песента за цар Интеф, ред VI,3 (1.1.4) и 1-ва песен на Неферхотеп, ред 2 (1.2.6).

5.

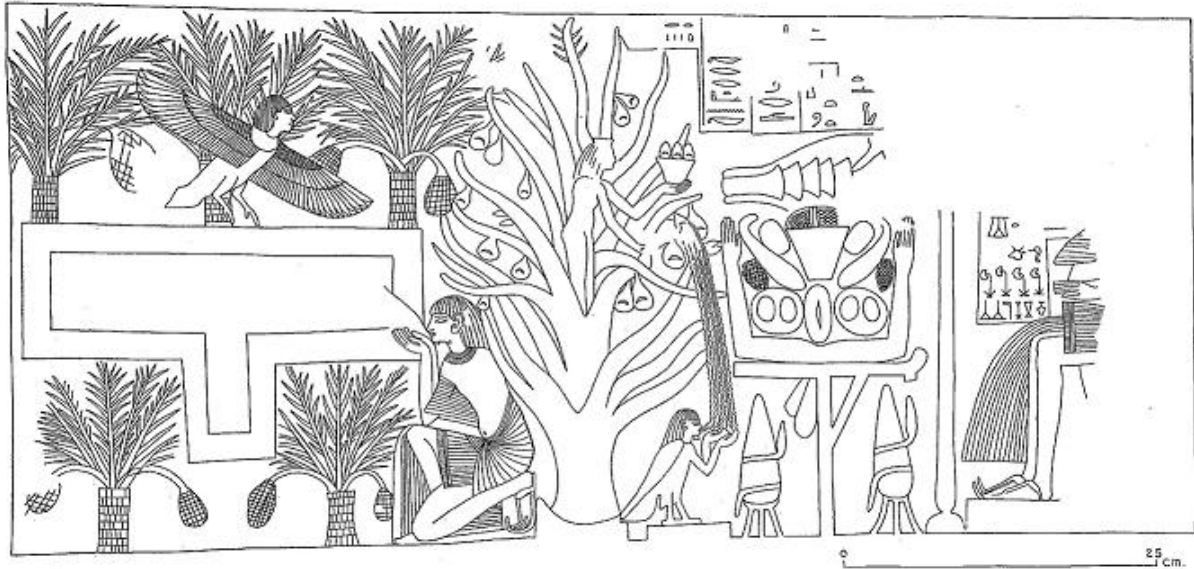
stm.w

stm.w е непозната дума, която се среща само в този текст. От контекста и детерминатива става ясно, че се имат предвид хора. Възможно е да става дума за сгрешено изписване на думата *smdt* – „Kollektivum” (Wb. IV 147).

1.20 1-ва песен на арфиста от гробницата на Чанефер (ТТ 158)

Фиг. 21 Прерисовка на 1-ва песен на арфиста от гробницата на Чанефер (ТТ 158) (по Seele 1959, Pl. 12)

Фиг. 22 Прилежащо изображение към 1-ва песен на Чанефер, разположено от дясната страна на текста (по Seele 1959, Pl. 11)

Текстът предлага почти дословен паралел на песента от гробницата на Амонмесу (TT 373).

1.20.1 Публикации и преводи:

Първото издание на текста е дело на Александър Варил от 1935 г. [Varielle 1935, 154-157]. Превод с коментар на текста е поместен и в основополагащото изследване на Мириам Лихтейм върху „Песните на арфиста” от 1945 г. [Lichtheim 1945, 206]. Прерисовка на песента с прилежащите сцени е публикувана от Кейт Сиил през 1959 г. заедно с цялостното издание на гробницата на Чанефер [Seele 1959, Pl. 11-12]. Транслитерация и превод на текста е поместен в изследването на Ян Асман върху заупокойните литургии [Assmann 2005, 590-1].

1.20.2 Датировка:

Чанефер е живял във времето на XX дин., най-вероятно през управлението на Рамзес III [Seele 1959, 6-10].

1.20.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата е разположена в Западна Тива, района на Дра Абу ел-Нага.

1.20.4 Разположение на текста в гробницата:

Текстът е разположен в долния регистър на южната (лява) стена на първото преддверие (преди широката зала).

1.20.5 Изображения:

От лявата страна на текста има изображение на седнал на земята арфист, обърнат към вътешността на гробницата. Фрагментът с главата на арфиста е понастоящем в Берлин. Арфистът е обърнат към вътрешността на гробницата. Над изображението на арфиста имаме текст, от който е запазено само началото: *hnm.k mw.f ntj im...* „Съединяваш се ти с неговата вода, която е там/в...”

Дясната част на долния регистър съдържа композиция⁵² с изображения, която традиционно се смята за отделна от песента – става дума за комбинация от винетките към 62-ра глава от Книга на мъртвите: *r3 n swri mw m hrt-ntr* „Заклинание за пиене на вода в Отвъдното” и 59-та: *r3 n ssn t3w shm m mw m hrt-ntr* „Заклинание за дишане на въздух и за разполагане с вода в Отвъдното”. Най-вероятно е обаче да става дума за разширен вариант на изображението на собственика на гробницата пред жертвена маса с дарове, характерно за голяма част от „Песните на арфиста”. В най-лявата част (до началото на песента) имаме изображение на езеро с палми. В горната част Ба, с лице на човек, каца към езерото. В долната – човекът пие вода от езерото. Нататък имаме изображение на смокиново дърво с богиня, държаща в едната си ръка смокини и изливаща с другата вода към застаналата под дървото Ба на Чанефер. Следва композиция, наподобяваща жертвена маса с дарове, която представлява щандарт със знака Ка; между двете ръце на знака са изобразени дарове. Композицията завършва с Чанефер, седнал в параклис и протегнал ръка към Ка-щандарта. Показва ни се, че и в отвъдното човекът ще е снабден, както на земята.⁵³

1.20.6 Транслитерация и превод:

1. *dd.n p3 hsw ntj m hwt n Wsir hmw-ntr* Каза певецът, който е в дома на Озирис,
n'Imn t3-nfr m3c-hrw жреца на Амон, Чанефер, правогласния:

с.к 2. r R^c

Призоваваш ти Ре.

⁵² Виж Фиг. 22.

⁵³ Виж ред 10-11.

sdm Hpri
wšb n.k Itm
irj Nb-r-dr 3. n3 hrt.k

wšd tw Imn-rn.f
psd Itn 4. hr šnbt.k
h3j.f krrt.k

ḥk n.k 5. imntj r fnd.k
šmḥ n.k mhjt

d3.tw r3.k m mnd n 6. Hs3t

twr.k r m33 Itn
wḥb.k tw m 7. mw ntr
šbn.k dw3tj.w

irj.k irw.k 8. r mr(.w).n.k
snsj.k ḥ3-hpr.w
twt n.k st nn 9. r-3w
ḥ. wt.k nb(.wt) tm(.tj)

m3ḥ-hrw.k hr Rḥ
dd.k hr Wsir
šsp.k htpt m bw nfr

wnm.k 11. mitt tp t3
ndm ib.k m hrt-ntr
hnm.k hwt m htp

dd n.k ntr.w dw3t
[i]w.[tj n] 12. k3.k m htp

rmt nb ntj m hrt-ntr st di.tw n.k mfk3
13. *nis.tw.k r dd spr.wt n Wr*

iri.k m3ḥt Wsir T3-nfr m3ḥ-hrw

Слуша Хепри.
А ти отговаря Атум.
Прави Господарят до предела нещата,
които те задоволяват.

Приветства те Този със скрито име.
Сияе Дискът върху гърдите ти.
Озарява той пещерата ти.

Влиза в теб западният вятър през носа
ти.
„Пее” на теб северният вятър.

Насочена е устата ти към гърдата на
Хесат.

Чист си ти, за да съзерцаваш Диска.
Пречистваш ти себе си с божествена
вода.
Смесваш се ти с тези от Дуат.

Сътворяваш ти своята форма според
желанието си.
Отдаваш ти почит на Този с
многобройни форми.
Напълно цялостни за теб са те всичките.
И всичката ти плът е изпълнена.

Правогласен си ти при Ре.
Устойчив си ти при Озирис.
Приемаш ти жертвите в прекрасното
място.

Ядеш ти по същия начин, (както) когато
си бил върху земята.
Сладостно е сърцето ти в некропола.
Съединяваш се ти с дома (си) в мир.

Казват на теб боговете на Дуат:
- Добре дошъл за твоето Ка в мир!

Всички хора, които са в некропола, те,
дадени са на теб като награда.
Призован си ти, за да кажеш молитвите
на Великия.

Правиш ти Маат, Озирис – Чанефер,
правогласен.

1.20.7 Кратък коментар:

7.

dw3tj.w

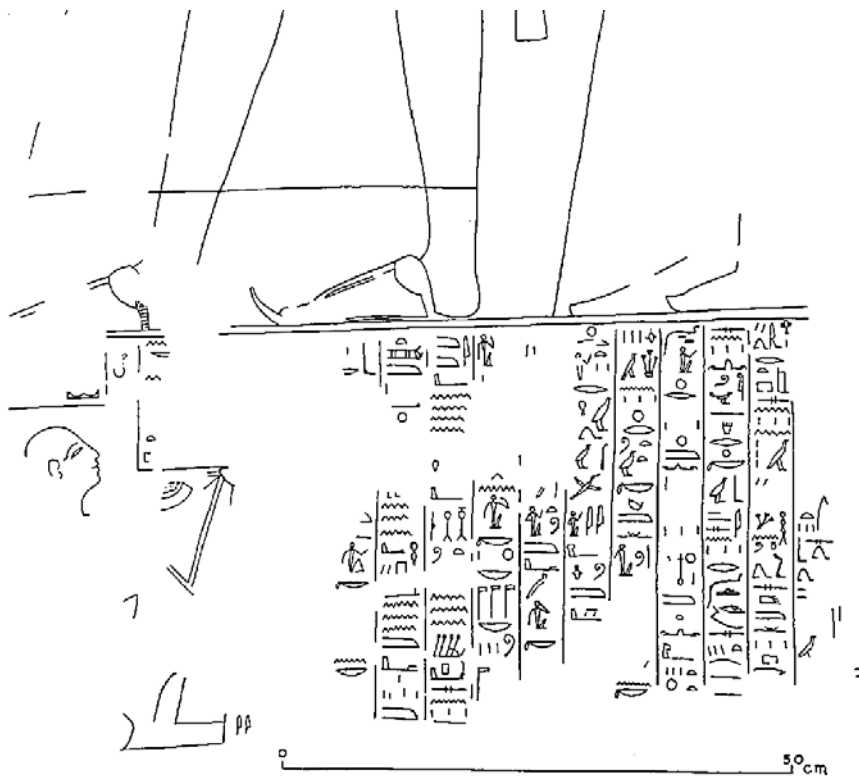
Детерминативът тук кара Лихтейм [Lichtheim 1945, 206] да преведе: “them who adore (the sun at dawn)”. Контекстът на съседния химн към Ре ни дава възможност да видим и двете значения като едновременно търсени в използваната дума. Именно обитателите на Дуат са тези, които отдават почит на Слънцето по време на пътуването му през Дуат.

6.-7.

w^cb.k tw m 7. mw ntr

За *mw ntr* виж коментара към песента на Амонмесу (ТТ 373), ред 9 (1.23.7).

1.21 2-ра песен на арфиста от гробницата на Чанефер (ТТ 158)

Фиг. 23 Прерисовка на 2-ра песен на арфиста от гробницата на Чанефер (ТТ 158) (по Seele 1959, Pl. 28)

1.21.1 Публикации и преводи:

Прерисовка на песента с прилежащите сцени е публикувана от Кейт Сиил през 1959 г. заедно с цялостното издание на гробницата на Чанефер [Seele 1959, Pl. 28]. Следващото издание на текста с превод и коментар е дело на Едуард Венте [Wente 1962, 118-128].

1.21.2 Датировка:

Чанефер е живял във времето на XX дин., най-вероятно през управлението на Рамзес III [Seele 1959, 6-10].

1.21.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата е разположена в Западна Тива, района на Дра Абу ел-Нага.

1.21.4 Разположение на текста в гробницата:

Текстът е разположен в долния регистър на южната (лява) стена на второто преддверие (след широката зала).

1.21.5 Изображения:

От лявата страна на текста има изображение на седнал на земята музикант. Изображението е силно повредено. От прерисовката не става ясно какъв е инструментът.

1.21.6 Транслитерация и превод:

(1.-3. ?) *[dd.n p3 ḥsw ntj m ḥwt n Wsir
ḥmw-ntr n Imn T3-nfr m3^c-ḥrw*

[Каза певецът, който е в дома на Озирис,
жреца на Амон, Чанефер, правогласния:

*ḥn.j n.k dr wn.k ḥr-tp t3 t3 iw pḥtj.k
wn(.w)*

Приветствам аз теб откак съществуваш
ти върху земята и силата ти е:

m ir(.w) w3h ir.t.n ib.k r ij hrw mnit]

Не спирай да постъпваш спрямо сърцето си, докато (не) дойде денят на акостиране!]

1. ... *ht.w sbj(.w) m [htp]*
[d3m] **2.** *hr ij(.t) r st.sn*
ntj.w ij hn(.w) skm hrw.w.sn **3.**

Поколенията са отпътуващи в [мир]. [Младежите] са в идване на мястото им. Тези, които са дошли са си тръгнали, (след като) са изпълнили дните си.

n šw t3 dr rk Gb/ntr⁵⁴ im.sn r dd
m3 st r **4.** *sdd.j hr(t)*

От времето на бога земята не е лишавана от тях и затова се казва: Видях тях, за да опиша състоянието (им):

hm hr.sn r hrw-nfr
šhm h3tj.w th **5.**
h3 hr.tw

Невежи са [лицата им за] красивия ден. Забравят сърцата опиянението. „Ех, само ако!”, се казва.

tw.k hr sdm mdw.....
[sdd.j] n.k **6.** *hrt.j*

Ти чуваш словата – Разказвам аз на теб опита си.

rwi sw p3j.j h3tj m g3h[.f]
[w3h.n.j m3wt.j (?)]

Отдалечи се сърцето ми от умората си – [Приключих аз своя рефрен. (?)]

.... **7.** *tw.j m sm.k*.....

....Аз съм в качеството на познаващ теб (?).....

..... **8.** *[nh]n.k r^c-nb*
ntr.w nb.w [n hrt-]ntr **9.** *imj mw*
n[.sn]....
[imj/di ?] w3h.tw [n.sn ?] mw
šsp.sn

..... [Възрадвам] си ти всеки ден. Всички богове [на некропола (?)], дай вода за [тях]!.....
[Дай (?)] да бъде дарена [на тях (?)] вода.

10. *tm*..... *[inj ?] mw h^cpj m mh ? [7]*
11. *bw nb*.....

Приемат те.
..... [Донеси (?)] вода на Разлива в лакти [7] във всяко място (?)

1.21.7 Кратък коментар:

1-3. ?

Първите няколко (приблизително три) реда от текста не са запазени и затова са отбелязани под въпрос. Възстановката е направена по песните на Джехутиемхеб (ТТ 194) и Аменемхеб (ТТ 364). Сравни с Wente 1962, 123; 125.

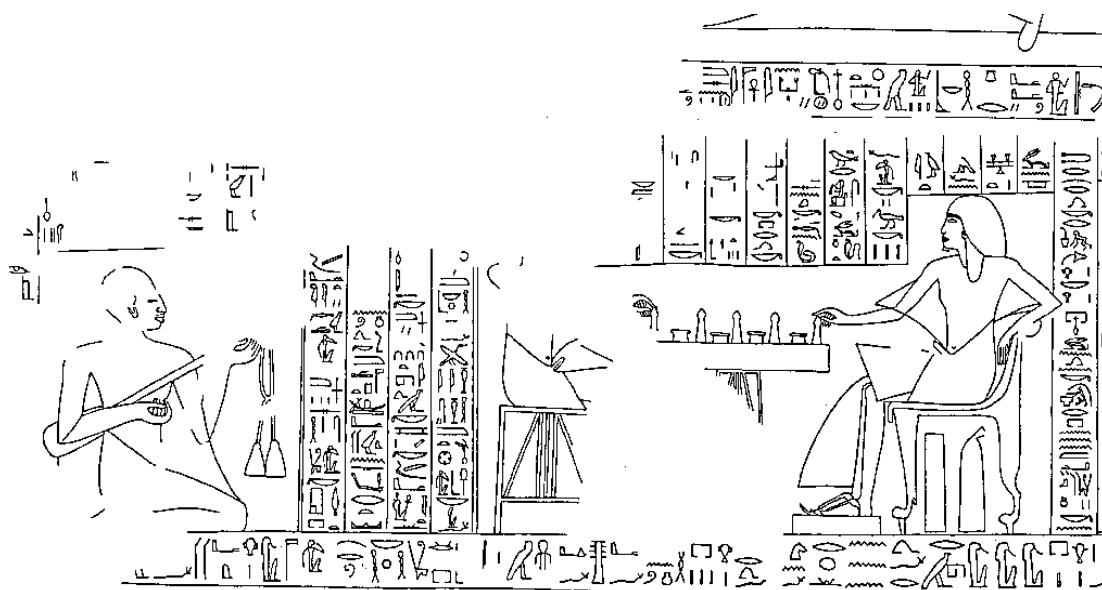
⁵⁴ Виж Wente 1962, 126, b).

6.

w3h.n.j m3wt.j (?)

Възстановката е според песента на Джахутиемхеб (ТТ 194), ред 13, но не е сигурна.

1.22 3-та песен на арфиста от гробницата Чанефер (ТТ 158)

Фиг. 24 Прерисовка на 3-та песен на арфиста от гробницата на Чанефер (ТТ 158) (по Seele 1959, Pl. 4)

1.22.1 Публикации и преводи:

Прерисовка на песента с прилежащите сцени е публикувана от Кейт Сиил през 1959 г. заедно с цялостното издание на гробницата на Чанефер [Seele 1959, Pl. 4]. Транслитерация и превод е поместен в изследването на Ян Асман върху заупокойните литургии [Assmann 2005, 589].

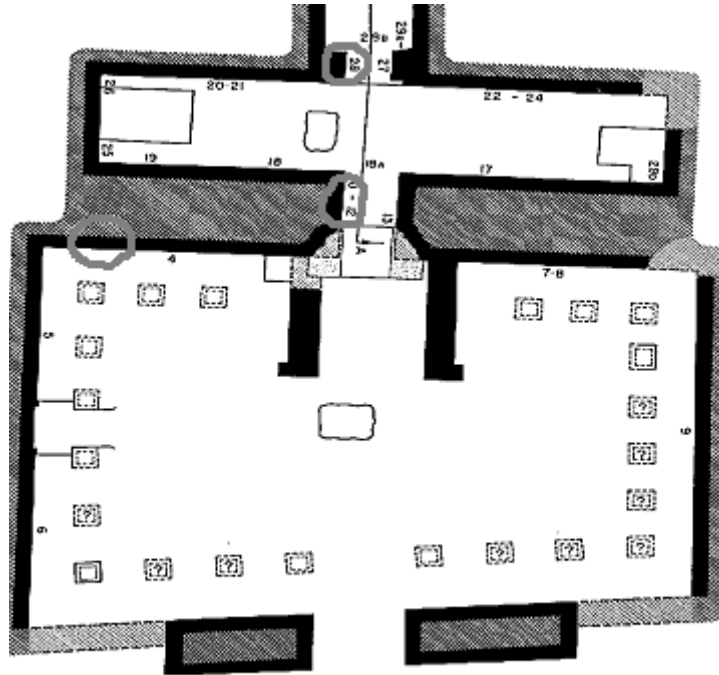
1.22.2 Датировка:

Чанефер е живял във времето на XX дин., най-вероятно през управлението на Рамзес III [Seele 1959, 6-10].

1.22.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата е разположена в Западна Тива, района на Дра Абу ел-Нага.

1.22.4 Разположение на текста в гробницата:

Фиг. 25 План на гробницата на Чанефер (ТТ 158) (по Seele 1959, Pl. 41). С кръг са обозначени местоположенията на трите песни в гробницата

Текстът е разположен в най-долния регистър на южната страна на западната стена на открития двор.

1.22.5 Изображения:

От лявата страна на текста има изображение на клекнал певец с лютня, обърнат към входа на гробницата. От срещуположната страна на текста е показан Чанефер, играещ играта сенет срещу самия себе си. Прилежащият текст е силно повреден⁵⁵:

1-5 *nb m3ʿt (?)* ... 6 ... *mʿb3.....rn.k* 7
.....*k..... k.. k3t*
8 *hʿb.k pr.k* 9

... Играеш ти. Излизаш ти.....

sn.k [r/n ?] Mḥn 10 *wr šps s3 Wnwt*

Почиташ ти Мехен, великия с
благородството, син на Унут.

⁵⁵ За издание на текста към играта Сенет виж Pusch 1979, 117-121.

11 *rh(?)*.k 2 *gm.k* 3 12-3 (obscure)

14 *w3t(?)* 15 *wn.tj* 16 *r spr.k r ks-ḥr*
(?) *nb ḥr pr nfr*

wn.n.k w^cb r pr mw m^cḳ3 n snnw.k n

Познаваш ти двата (пула), намираш ти трите

... Пътя (?), отваряш ти, за да достигнеш ти до „Всяко приведено лице” (?) върху прекрасния „дом”.

Бързаш ти, пречистен към „дома” на водата в точност спрямо опонента ти...

1.22.6 Транслитерация и превод:

1. *m ḥb [p]f*
p3 ḥsj ḥsj m W3st
3b nb.f....

2. ... [*T3-nfr*] *m3^c-[ḥrw]*
[m3^c-ḥrw].k (?) imj m^cb3jt

h3.k [r ?] mr.k m3^ct.....

3. ... [*wst*] *n.k m dpt ntr*
ḳ3.w n t3-dsr ...

4. ... *m3^c.tj*
wšd [tw] imw.s
sbḥ n.k imht

... в този празник (?).

Хваленият, който е хвален в Тива, който е търсен от неговия господар.....

...[Чанефер], право[гласнен].

[Правогласен си] ти, който си в съда на 30-те.

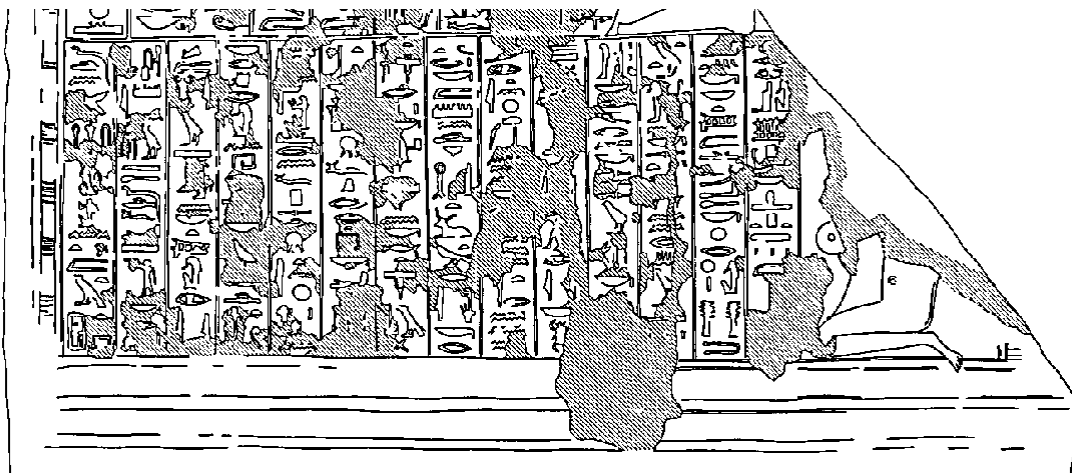
Спускаш се ти [към] твоя канал на Маат...

...[Придвижваш се свободно] ти в ладията на бога, точен за некропола....

... двете Маат.⁵⁶

Приветства [те (?)] тези, които са в нея. Жалее за теб Отвъдното....

1.23 Песен на арфиста от гробницата на Амонмесу (ТТ 373)

Фиг. 26 Перисовка на песента от гробницата на Амонмесу (ТТ 373) (по Seyfried 1990, 98; Pl. 119.)

Текстът предлага почти дословен паралел на 1-ва песен от гробницата на Чанефер (ТТ 158).

⁵⁶ Асман предлага: *wsh.t m3^c.tj* “Mögest du die Halle der beiden Wahrheiten [betreten]” [Assmann 2005, 589].

1.23.1 Публикации и преводи:

Първото издание с превод и транслитерация на текста е дело на Карл-Йоахим Зейфрид от 1990 г. [Seyfried 1990, 98-9, Pl. 119]. Транслитерация и превод е поместен и в изследването на Ян Асман върху заупокойните литургии [Assmann 2005, 590-1].

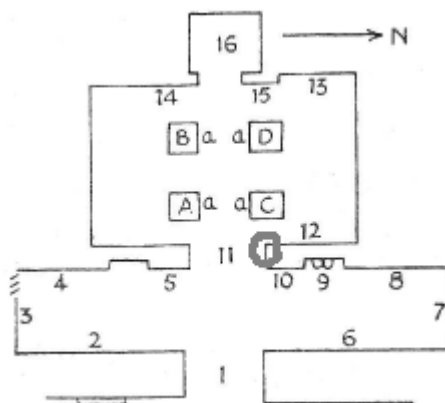
1.22.2 Датировка:

Гробницата се датира от времето на XX дин.

1.23.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата се намира в западна Тива, района на ел-Хоха.

1.23.4 Разположение на текста в гробницата:

Фиг. 27 План на гробницата на Амонмесу (по Porter & Moss 1994, 428). С кръг е обозначено разположението на песента

Песента е разположена в долния регистър на северната стена на второто преддверие (преди колонната зала).

1.23.5 Изображения:

От дясната страна на текста има изображение на седнал на земята арфист, обърнат към вътешността на гробницата. Изображението е силно повредено. Вижда се само долната част. Инструментът остава неясен [Seyfried 1990, 98; Pl. 119].

1.23.6 Транслитерация и превод:

1. *dd(t).n p3 ḥsw ntj m t3 ḥwt* 2. *sš-niswt*
Imn-msw m3^c-ḥrw dd.f

ṣ.k r R^c

3. *sdm Ḥpri*

wšb n.k Itm

irj 4. *Nb-r-dr n(3) h[rt].k*

wšd tw 5. *Imn-rn.f*

psd Itn ḥr 6. *šnbt.k*

ḥ3j.f krrt.k

[k n.k] 7. *imntj r [fnd].k*

šm^c n.k mhjt

d3.tw 8. *r3.k m mnd Ḥs3t*

twr.k r 9. *m33 Itn*

w^cb.k [tw m] mw ntr

10. *š[bn.k dw3tj.w]*

irj.k ḥpr.w.k 11. *r mr(.w).n.k*

snsj.k [ṣ3-ḥpr.w]

12. *tw n.k st nn r-3w*

13. *ṣ. wt.k nb(.wt) tm(.w)*

m3^c-ḥrw.k ḥr R^c

dd.k 14. *ḥr Wsir*

šsp.k ḥtpt m bw nfr

....

Казаното от певица, който е в дома на царския писар Амонмесу, правогласния, каза той:

Призоваваш ти Ре.

Слуша Хепри.

А ти отговаря Атум.

Прави „Господарят до предела” нещата, които те задоволяват.

Приветства те „Този със скритото име”

Сияе Дискът върху гърдите ти.

Озарява той пещерата ти.

Влиза в теб западният вятър през носа ти.

„Пее” на теб северният вятър.

Насочена е устата ти към гърдата на Хесат.

Чист си ти, за да съзерцаваш Диска.

Пречистваш ти себе си с божествена вода.

Смесваш се ти с тези от Дуат.

Сътворяваш ти своите проявления според желанието си.

Отдаваш ти почит на „Този с многобройни форми”.

Напълно цялостни за теб са те всичките.

И всичката ти плът е изпълнена.

Правогласен си ти при Ре.

Нека си устойчив ти при Озирис.

Приемаш ти жертвите в прекрасното място.

.....

1.23.7 Кратък коментар:

7.-8.

Богинята Хесат се изобразява като крава, хранеща младия цар. Тя се представя като майка на Анубис, Имиут и свещения бик Мневис. Хесат е почитана като форма на Изиди [Bonnet 2000, 402-3].

9.

w^cb.k [tw m] mw ntr

Сходен мотив откриваме в пасаж от Текстове на пирамидите:

w^cb NN. m fdt.f iptw nmst 4 ^cbh.t m ntrj m Ntrw

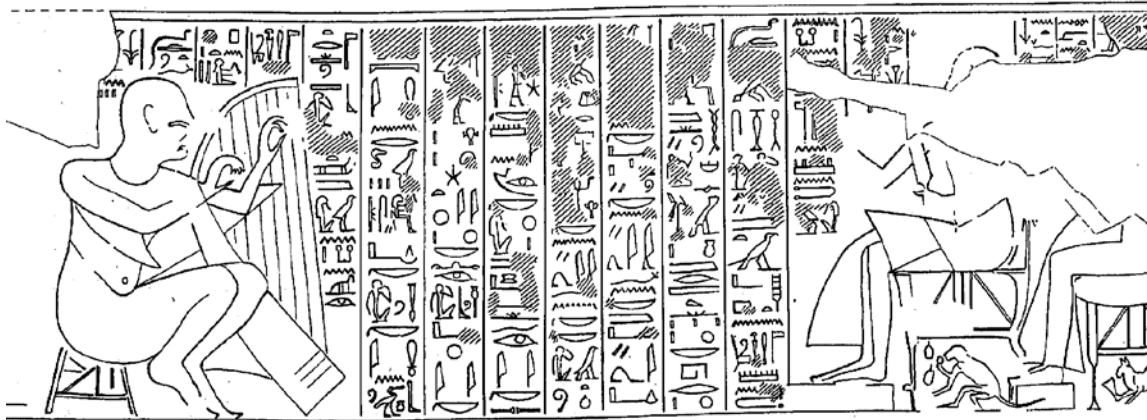
„Пречиства се NN. с тези негови четири съда, напълнени (с вода) от канала „нечери” на Нечеру (Изеион).” [Sethe 1910, 1140a-b]

Под *mw* – „вода” в някои случаи може да се разбира и „Sammen” [Wb. II 52, 11]. С такъв смисъл думата се среща в израза: *mw ntr n ...* „das göttliche Wasser des... = sein göttlicher Sohn” [Wb. II 52, 13]. По този начин в изречението идеята за ритуално пречистване ще се смесва едновременно с идеята за присъединяване към кръга на божествата, обитатели на Дуат. Или казано с други думи „да се пречистиш с божествена вода” ще означава самият ти да се превърнеш в едно от божествата, обитаващи Дуат.

10. *dw3tj.w*

За коментар виж коментара към 1-ва песен на Чанефер, ред 7 (1.20.7).

1.24 Песен на арфиста от гробницата на Пенниут, наречен Сунра (ТТ 331)

Фиг. 28 Прерисовка на песента на арфиста от гробницата на Пенниут, наречен Сунра (ТТ 331) (по Davies 1948, Pl. XXXVI)

1.24.1 Публикации и преводи:

Първото издание на текста е дело на Александър Варил от 1935 г. [Varielle 1935, 158-159]. Превод с коментар на текста присъства и в основополагащото изследване върху „Песните на арфиста” на Мириам Лихтейм от 1945 г. [Lichtheim 1945, 206]. Норман Дейвидс също публикува прерисовка на текста и превод през 1948 г. [Davies 1948, 53-54. pl. XXXVI]. Транслитерация и превод на текста е поместен в изследването на Ян Асман върху заупокойните литургии [Assmann 2005, 593].

1.24.2 Датировка:

Гробницата се датира от времето на Рамесидския период.

1.24.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата е разположена в Западна Тива, района на Курна.

1.24.4 Разположение на текста в гробницата:

Текстът е разположен в долния регистър на източната стена на първото преддверие.

1.24.5 Изображения:

От лявата страна на текста има изображение на седнал на малко столче арфист, обърнат към вътрешността на гробницата. На срещуположната страна са показани седящите Пенниут и жена му Миаи. Прилежащият към изображенията текст започва с: *n k3 n*, след което следват титлите и имената на двамата.

1.24.6 Транслитерация и превод:

1. *dd.n p3 hsw ntj m t3 (m)hct n hmw-ntr
tpj n Mntw* 2. [*Pn-niwt m3c-hrw*]

Каза певецът, който е в гробницата на първия жрец на Мончу [Пенниут, правогласния]:

*ndm.wj hms m W3st
ib m ršwt r^c nb
hrw* 3....
...*n.k c.wj.k n ij.f n.k*

О, колко сладко е пребиваването в Тива.
Сърцето е в радост всеки ден.
Денят е....
[Даваш/Протягаш ?] ти двете си ръце
защото идва той при теб.

mi di [n].n 4. (?) *p3 hr[j] prt-hrw (?)*
*wp/hd(?) hr ...k n ij.f n.k*⁵⁷

Ела! Дава⁵⁸ на нас този, [който е под
излизането на гласа за хляб и бира.
Светло е лицето] ти, защото идва той
при теб.

k3 tw(?) 5. [*r.k*]

Ще каже някой [за теб]:

*dw3.k Imn
m3.k R^c m h^cf*

Щом почиташ ти Амон,
а гледаш Ре при възсияването му.

irj.k 6. *s[n]sw hr tp dw3jt r^c nb n ir 3bw
h^cj.k* 7. [*r*] *pt mi nrw.w špsj(.w)*

Ще изпълняваш ти молитви на
закоряване всеки ден без прекъсване.
Ще се издигаш се ти към небето
подобно на благородните „страховити”.

di.k hrw.k mi bnw 8. *ntrj
wšb n[k] Itm*

Ще надигаш ти гласа си подобно на
божествената птица Бену.
И ще ти отговаря Атум.

n k3 n Wsir 9. *hmw-ntr tpj n* 10. *Pn-niwt
m3c-hrw* 11. *dd.tw.f [Sw-n-r3]*

За Ка на Озирис, първият жрец на
[Мончу] Пенниут правогласния, наречен
[Сунра].

⁵⁷ Евентуална възстановка: [*di*].*n.k c.wj.k n ij.f n.k mi di [n].n p3 hr[j] prt-hrw [hd hr].k n ij.f n.k*

⁵⁸ Или: „Даваме ние”.

1.24.7 Кратък коментар:

7.

nrw.w špsj(.w)

Друг възможен превод предлага Мириам Лихтейм – „vultures” [Lichtheim 1945, 206]. *nrt* – “лещояд” е дума от женски род и ще изисква изписването на „*t*” [Wb. II 277,1]. Идеята тук е по-скоро търсена в играта на думи. От една страна *nrw*, като определение за бог [Wb. II 277,9], а от друга сходното по звучене *nrt*, като образ на излитащата към небето птица – *‘hj.j m bik* [BD 17, 74 /Navelle/, cf. Lichtheim 1945, 206, d.]).

1.25 Песен на арфиста от гробницата на Амонпахпи (ТТ 355)

Запазен е само фрагмент от песен, близък като текст до песента за цар Интеф. От изданието остава неясно дали публикувания фрагмент [Bruyère 1927, fig. 79] съдържа целия текст или само част от него. Запазеното прилежащо изображение е нетипично, поради което не може със сигурност да се каже дали става дума за песен на арфиста.

1.25.1 Публикации и преводи:

Единственото до момента издание на текста е дело на Бернар Бруйе от 1927 г. [Bruyère 1927, 115-117; fig. 79].

1.25.2 Датировка:

Гробницата се датира от времето на XX дин.

1.25.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата е разположена в Западна Тива, района на Деир ел-Медина.

1.25.4 Разположение на текста в гробницата:

Текстът е разположен в едно от вътрешните помещения на гробницата [Bruyère 1927, fig. 78].

1.25.5 Изображения:

В лявата част на текста има изображение на Амонпахапи и съпругата му Хенутенхену стоящи прави, с ръце издигнати в поза на почитание [Bruyère 1927, fig. 79].

1.25.6 Транслитерация и превод:

... 1. *ntr.w* [*hpr.w hrj-ḥ3t/r ḥ3t ḥtp.w m (?)*]
hnw ḥwt.sn
3ḥ.w rmt m mitt 2. *ḥtp(.w)* [*m mr.w.sn (?)*]

... Боговете[, зародили се преди са се успокоили във (?)] вътрешността на домовете си.

Духовете-Ах и хората по същия начин са се успокоили [в гробниците/пирамидите си (?)].

... *sdm(.w) md.wt n Dd.f-Ḥr ḥn^c 'Ij-m-ḥtp* 3. *r*
d[d]...f m...
...p3 nfr

... Чути са словата на Джедефхор и Имхотеп да каз[ват:]...

...което е добро.

i šm.f in Wsir sdm 4. [*š m st m3^ct 'Imn-]p3-ḥ^cpj* [*m3^c-ḥrw*] *snt.f nb.t pr Ḥnwt-n-hnw m3^c-ḥrw* 5. *mwt.f Ḥ[nr m3^c-ḥrw]* 6. *sn.f Wbh-t3.wj* [*it*].f 7. *Nfri-rnpt-m-ḥb m3^c-ḥrw s3.t.f* 8. *T3-wr-ḥrw-ib* 9. *sn.f ḥi-pt m3^c-ḥrw* 10. *sn(.t).f T3-ndm-t3w* 11. *m3^c-ḥrw ir(.w).n sš-ḳdwt m st m3^ct Nj-nfr-rnpt m3^c-ḥrw*

О, идва той, а именно Озирис, слуг[ата в „Мястото на Маат“ (Тиванския некропол) Амон]пахапи, [правогласния], неговата любима сестра, господарката на дома Хенутенхену, правогласната, майка му Хенер (?), правогласната, брат му Убехтауи, баща му Нефериренепетемхемб, правогласния, дъщеря му Таурхериуб (?), брат му Ахипет, правогласния, сестра (?) му Танеджемчау, правогласната, направен от писаря-художник в „Мястото на Маат“ Нинеферренепет, правогласния.

1.25.7 Кратък коментар:

1.-2.

Възтановката следва сходните варианти от Интеф, VI,4-5 и Неферсехеру от Завиет Султан, ред 8. Смисълът е такъв, но конкретната лексика е неясна.

1.26 Песен на арфиста от гробницата на Рома (ТТ 208)

1.26.1 Публикации и преводи:

Липсва издание на текста. Превод с транслитерация е публикуван от Ян Асман на базата на негов личен препис [Assmann 2005, 590-591].

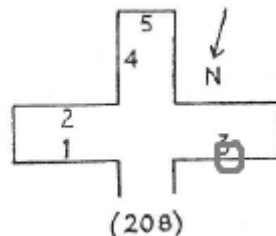
1.26.2 Датировка:

Гробницата се датира от времето на Рамесидите.

1.26.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата е разположена в Западна Тива, района на ел-Хоха.

1.26.4 Разположение на текста в гробницата:

Фиг. 29 План на гробницата на Рома (ТТ 208) (по Porter & Moss 1994, 292). С кръг е обозначено местоположението на гробницата.

Текстът е изписан върху средния регистър на дясната стена на вътрешното помещение [Porter & Moss 1994, 306].

1.27 Песен на арфиста от гробницата на Инй (ТТ 285)

1.27.1 Публикации и преводи:

Липсва издание на песента.

1.27.2 Датировка:

Гробницата е от времето на Рамесидите.

1.27.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата се намира в Западна Тива, района на Дра Абу ел-Нага.

1.27.4 Разположение на текста в гробницата:

Песента е изобразена в долния регистър на дясната стена на преддверието преди т-образното помещение [Porter & Moss 1994, 367].

1.27 Песен на арфиста от гробницата на Раиа (ТТ 159)

1.27.1 Публикации и преводи:

Липсва издание на текста. Превод с транслитерация е публикуван от Ян Асман на базата на негов личен препис [Assmann 2005, 592].

1.27.2 Датировка:

Гробницата се датира от времето на XIX дин.

1.27.3 Местоположение на гробницата:

Гробницата се намира в Западна Тива, района на Дра Абу ел-Нага.

1.27.4 Разположение на текста в гробницата:

Разположението на текста в гробницата е неизвестно [Porter & Moss 1994, 271-273].

2. ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ, КОНТЕКСТ И ВИДОВЕ ПЕСНИ НА АРФИСТА

2.1 Предназначение на песните

Един от главните въпроси, които вълнуват още първите изследователи на песните е дали те са със светски характер или са предназначени за отвъдното и при какви поводи се изпълняват. Самите египтяни не дават никаква информация по темата. В своето издание на 1-ва песен на Неферхотеп от 1873 г. Лудвиг Щерн смята, че тя е изпълнявана на погребален банкет в гробницата в памет на починалия [Stern 1873, 58-59]. В своя превод на песента за цар Интеф от 1874 г. Чарлз Гудуин се противопоставя на мнението на Щерн и смята, че двата известни по това време текста са изпълнявани не на погребален, а по времето на светски банкет [Goodwin 1874, 380-381].⁵⁹ Мириам Лихтейм е първата изследователка на песните, която излиза от самото съдържание на текстовете и обръща внимание на средата и прилежащите изображения, за да определи техния характер [Lichtheim 1945, 208-209]. Както самата тя отбелязва, мястото на песните е гробницата или погребалната стела. Те са изписани в контекста на сцени, изобразяващи ритуална жертвена маса или погребален банкет. Това кара Лихтейм да смята, че песните имат изцяло погребален характер. Едуард Венте отхвърля доводите на Лихтейм и смята, че що се отнася до песните от групата на Интеф⁶⁰ то те имат изцяло светски характер [Wente 1962, 118-122]. В своето обобщаващо изследване върху „Песните на арфиста” Ян Асман се присъединява към мнението на Венте като смята, че текстовете от групата на Интеф се изпълняват по време на празници⁶¹ [Assmann 1977, 83]. Останалите песни той причислява към текстовете-*shw*, придавайки им по този начин характер, свързан с отвъдното [Assmann 1977, 66-67]. В своето изследване върху песента на арфиста за цар Интеф Майкъл Фокс отново се връща на проблема [Fox 1978, 394-400]. Той отбелязва, че всички текстове се появяват в контекста на погребални сцени, без връзка с конкретен празник. Фокс смята, че всички песни в тяхната настояща композиция са погребални и функционират в рамките на погребалния култ, чиято цел е да се оживи мъртвия и да се набави нужното за неговото вечно съществуване.

⁵⁹ За пълен обзор на всички мнения относно песните на арфиста до 1945 г. виж Lichtheim 1945, 178-181.

⁶⁰ виж глава 2.4.

⁶¹ „Zum Fest gehören sie...”

В рамките на гробницата песните винаги са съпроводени от конкретни сцени, които изпълняват определена функция. Разбирането на тази функция може да ни даде отговор относно характера на песните. В най-честия случай текстът е обграден от две изображения. От едната страна клекнал арфист или жена (в някои случаи и мъж) свиреща на лютня. Арфистът винаги се изобразява обърнат към вътрешността на гробницата. От другата страна на текста ни е показан собственикът на гробницата и съпругата му, седнали пред маса с дарове, винаги с гръб към вътрешността на гробницата.

Интересен вариант на тази тема ни се предлага при 1-ва песен на арфиста от гробницата на Чанефер (ТТ 158).⁶² Изображението на собственика на гробницата и жертвената маса тук ни е представено в необичайно разгърната форма.⁶³ Вместо стандартната сцена тук имаме комбинация от винетките към 62-ра глава от Книга на мъртвите: *r3 n swri mw m hrt-ntr* „Заклинание за пиене на вода в Отвъдното” и 59-та: *r3 n ssn t3w shm m mw m hrt-ntr* „Заклинание за дишане на въздух и за разполагане с вода в Отвъдното”. В най-лявата част (до началото на песента) имаме изображение на езеро с палми. В горната част Ба, с лице на човек, каца към езерото. В долната – човекът пие вода от езерото.⁶⁴ Нататък имаме изображение на смокиново дърво с богиня, държаща в едната си ръка смокини и изливаща с другата вода към застаналата под дървото Ба на Чанефер.⁶⁵ Следва композиция, наподобяваща жертвена маса с дарове, която представлява щандарт със знака Ка. Между двете ръце на знака са изобразени дарове. Композицията завършва с Чанефер, седнал в параклис и протегнал ръка към Ка-щандарта.

И двете заклинания имат за цел да осигурят на човека всичко необходимо за пребиваването му в Отвъдното. Едновременно с това заместването на масата с Ка-щандарт, между чиито ръце са поставени дарове под формата на различни храни ни показва, че тези дарове са всъщност предназначени за Ка на човека. Имено Ка е тази същност на човека, която може да приема дарове в Отвъдното и да се „храни” с тях.⁶⁶

Сходно изображение откриваме и в гробницата на Неферсехеру (ТТ 296).⁶⁷ Тук масата пред собственика на гробницата и съпругата му е изобразена със знака Ка на мястото на плот. Отново даровете са ни показани между разтворените ръце на знака.

⁶² Виж Фиг. 22.

⁶³ Виж 1.20.5.

⁶⁴ Винетката към 62-ра глава.

⁶⁵ Винетката към 59-та глава.

⁶⁶ За Ка виж Леков 2004, 131-38.

⁶⁷ Виж Фиг. 10 и 11.

Над изображенията на умрелия и съпругата му от гробницата на Пенниут (ТТ 331) са изписани техните имена и титли, които са въведени с формулата *n k3 n* „За Ка на...“.⁶⁸ Със същата формула преди титлите и името на Пенниут завършва и посветената му песен.⁶⁹ Същият финал наблюдаваме и при песента на арфиста от гробницата на Аменемхе (ТТ 163).⁷⁰ Вижда се ясно, че под това, което се прави за Ка със сигурност се визира самата песен на арфиста. Явно по функция „Песните на арфиста“ не се различават от останалите текстове в гробницата. Тяхното изписване се обуславя от желанието да се гарантира състоянието на блажен в Отвъдното за собственика на гробницата.

Разгледаните дотук текстове (с изключение на Неферсехеру (ТТ 296), където има изписано само заглавието на песента) принадлежат към групата песни, които Асман определя като принадлежащи към текстовете-*s3hw* [Assmann 1977, 66-67]. 1-вата песен на арфиста от гробницата Неферхотеп (ТТ 50) принадлежи към текстовете от групата на Интеф. Тук пред Неферхотеп и съпругата му също е изобразена жертвена маса с дарове под формата на Ка-шандарт [Nari 1985, Pl. XXVI]. Явно изображенията, съпътстващи двата типа песни в гробниците не се различават смислово или функционално по между си.

От казаното дотук става ясно, че сцената на собственика на гробница и съпругата му пред жертвена маса не бива да се разбира буквално като изобразяване на реален банкет, било в този свят или в Отвъдното. Както отбелязва Майкъл Фокс: „The representation of the mortuary banquet are not meant to be depictions of a visible reality“ [Fox 1982, 281]. Целта на сцената е по-скоро да предаде представата, че собственикът на гробницата е снабден с всичко необходимо в Отвъдното докато песента бива изпълнявана. В същата връзка може да се възприеме и заместването на жертвената маса с дъска за играта Сенет при Неферренепет (ТТ 178) и 3-та песен на Чанефер (ТТ 158).⁷¹

От наличните данни трудно може да кажем при какви случаи са се изпълнявали песните. Както отбелязва Фокс ефективността на текста в гробницата е постигната чрез неговата писмена форма и прилежащи изображения [Fox 1982, 286-287]. Това, обаче, далеч не означава, че песните не са били изпълнявани при определени случаи. В гробницата на Неферсехеру (ТТ 296) изображението на арфиста е комбинирано с това

⁶⁸ Виж Фиг 28 и глава 1.24.5.

⁶⁹ Глава 1.24.6, ред 8-9.

⁷⁰ Глава 1.15.6, ред 8-9.

⁷¹ Виж Фиг. 8 и 23. За Сенет виж глава 2.2.

на жрец – сем, който кади с благовония и излива възлияния.⁷² В гробницата на Пайотемхеб изображенията на музикантите са предхождани от това на жрец, изливащ възлияния и кадящ благовония [Nickmann 1961, 82-83]. Възможно е песните да са били част от ритуалните практики, които са се изпълнявали в гробницата при определени случаи. В гробниците на Неферренепет (ТТ 178), Неферсехеру (ТТ 296) и Инхерхауи (ТТ 395) „Песните на арфиста” са предшествани от изображения на ритуални действия.⁷³

2.2 Контекст на песните

Контекстът, в който се срещат „Песните на арфиста” до голяма степен зависи от тяхното разположение в гробниците на частни лица от XIX и XX дин. Песните се разполагат най-често по стените на вътрешните помещения на гробниците или на едно от двете преддверия. Единственото, засвидетелствано до този момент изключение е на 3-та песен от гробницата на Чанефер (ТТ 158). Текстът е изписан върху западната стена на открития двор.⁷⁴ Тук трудно бихме могли да определим доколко това е изолиран случай, тъй като най-често стените на откритите дворове на гробниците са силно повредени и много малка част от техните сцени са достигнали до нас. Друг, по-особен случай ни предлага песента на Пасер (ТТ 106), която е изписана върху една от колоните в залата на гробницата.⁷⁵

„Песните на арфиста”, изписани в някое от двете преддверия са: Кики (ТТ 409), Пиай (ТТ 263), Аменемхеб (ТТ 364), Аменемхе (ТТ 163), Джебхутемхеб (ТТ 194), 1-ва песен на Чанефер (ТТ 158), 2-ра песен на Чанефер (ТТ 158), Амонмесу (ТТ 373), Сунра (ТТ 331), Инй (ТТ 285). Характерно за преддверията на гробниците от този период е, че по тях се изписват химни – съответно към Ре на едната стена и Озирис или нощното слънце на другата [Assmann 1999, 9]. Върху лявата стена (гледана от входа към вътрешността)⁷⁶ се изписва съответно химн към Ре, докато върху дясната – химн към

⁷² Виж Фиг. 11. За превод на прилежащия към изображението на жреца текст виж глава 1.10.5.

⁷³ Виж глава 2.2.

⁷⁴ Виж 1.22.4; Фиг. 24.

⁷⁵ Виж 1.7.4.

⁷⁶ В идеалния случай това трябва да е южна стена, докато отсрещната ще е северна. На практика обаче това много рядко е така. Причината е, че гробниците в района на Тива се вкопават в планината и конкретната им ориентация зависи от особеностите на терена. В някои случаи е възможно дори входът да бъде така разположен, че лявата страна да е северна (виж например гробницата на Джебхутемхеб (ТТ 194); 1.16.4). Дори и в тези случаи обаче, лявата стена се възприема като идеален юг и носи съответстващите текстове и изображения.

Озирис. Към химна често има съпътстващо изображение на съответното божество. При всички случаи се показват собственикът на гробницата и съпругата му в поза на почитание пред божеството. Когато химнът е към Озирис, умрелият е обърнат с лице към вътрешността на гробницата, докато при химните към Ре собственикът на гробницата е с лице към изхода. Очевидно е, че двете срещуположни стени на преддверието кореспондират една с друга. Тогава, когато в преддверието е изписана песен на арфиста, тя винаги е в долния регистър, под химна. По-голямата част от известните ни до този момент песни са изписани върху лявата стена на преддверието, под химна към Ре. Изключение правят песните на Пиай (ТТ 263), Амонмесу (ТТ 373) и Инй (ТТ 285), изписани върху дясната стена, под химна към Озирис.

Поставянето на химните в преддверието и тяхната ориентация са съобразени с представата, че гробницата представлява Дуат (Отвъдното). Така входът към гробницата ще е вход към Дуат, но и същевременно изход от него [Леков 2004b, 48]. Изписването на химните в преддверието има за цел да предаде представата за влизане и излизане от Отвъдното. Мъртвият желае да се включи в движението на слънцето. Човекът, като част от „екипажа“ на Ре иска да влезе заедно с него в Дуат през нощта и да излезе при настъпването на деня. Чрез изписването на химните към слънцето и Озирис се маркира това преминаване между световите [Леков 2004b, 48; Assmann 1983a, XVI-XVII].

На мястото на химните от частните гробници, в царските гробници от периода се изписва Литанията на Ре [Леков 2004b, 46-86]. По подобие на слънчевите химни Литанията също заема пространството от входа на гробницата. Литанията представлява възхвала на слънцето в Запада и формите, които то приема в Отвъдното. Изреждат се 75-те форми (*hpr.w*) на Нощното слънце. Познавайки тези форми, египетският цар, за когото е предназначен текстът, се идентифицира със слънцето и заедно с него преминава през Отвъдното и състоянието на Озирис, раждайки се отново заедно с изгрева.

Докато Литанията е тайна книга и се изписва в помещения, които не са предназначени за посетители, то химните са предвидени да бъдат четени от посетителите на гробницата [Assmann 1983a, XVII-XVIII]. Така изображението на собственика на гробницата пред Ре и Озирис ще има за цел да определи мъртвия като почитател на най-характерния образ на твореца – слънцето [Леков 2004b, 49] от една страна и на Озирис от друга. Това е послание, насочено по-скоро към посетителя на

гробницата, който на свой ред трябва да припознае умрелия като почитащ боговете и да му отдаде възхвала заради това.

За разлика от Литанията, в химните от частните гробници привидно липсва идентификация на човека с божеството. Интересно опровержение на това твърдение откриваме в гробницата на Чанефер (ТТ 158). Тук над песента на арфиста от първото преддверие (1-ва песен) откриваме химн към Ре, който е обграден от две изображения. В лявата част – Амон-ре и четири бабуина пред него, заели поза на почитание. В дясната част – изображение на Чанефер в поза на почитание. След химна следва химнична, повтаряща се формула⁷⁷ за идентифициране на Чанефер с различни божества : *ij.tj n ḥmw-ntr n 'Imn Ṛ3-nfr m3^c-ḥrw m ḥtp m* [Име на божество] *m wbn.k* (изгубено) „Добре дощъл в мир на жреца на Анон, Чанефер, правогласния в качеството на [Име на божество] докато изгряваш ти [в източния Ахет на Нут] ⁷⁸“. Изброените божества са: Ре в яйцето (*R^c m swḥt*), Приветства (?) той Хапи (*ḥnf.f Ḥ'pj*), Хор, Ре, Атум, Хепри, Хорахти, Източна Ба, Източен Хор, Прекрачващият (?) небето (*thṯ pt*), Този, който е сред своя диск (*ḥrj-ib 'Itn.f*), Този, с двете лица. Това са все проявления на изгряващото слънце, с които Чанефер се идентифицира.

Фиг. 30 Прерисовка на повтарящата се химнична формула, идентифицираща Чанефер с различни проявления на изгряващото слънце (по Seele 1959, Pl. 12)

⁷⁷ За сходни паралели виж Леков 2004b, 44.

⁷⁸ Възможен вариант за възстановка на края на изречението откриваме в началните редове на съседния химн към Ре, където се казва: *R^c ḥft wbn.f m 3ḥt i3bt Ṣpt* „...Ре, който е пред своя изгрев в източния Ахет на Нут.“

Текстът завършва с думите: *hnm.k mw.f ntj im....* „Съединяваш се ти с неговата вода, която е там/в...”⁷⁹ На срещуположната стена е изписан химн към нощното слънце [Seele 1959, Pl. 13; Assmann 1983a, 210-212].

Освен да ни представят собственика на гробницата като почитател боговете, химните от преддверието на гробницата имат за цел да предадат идеята за влизане и излизане в Отвъдното. Посредством химните, човекът вписва себе си в кръговрата на слънчевото движение [Леков 2004b, 49]. Сливайки се с нощното слънце или Озирис, човекът влиза в Дуат, за да „изгрее” с утринното слънце за нов живот. Тогава, когато „Песните на арфиста” се изписват в преддверията на гробницата, те се явяват свързани именно с това желание на собственика на гробницата „да излиза през деня” и да се придвижва безпрепятствено в Отвъдното.

Както вече стана дума по-горе, когато „Песните на арфиста” се изписват в някое от преддверията на гробницата, те заемат долния регистър на съответната стена. Срещуположната стена в болшинството от случаите също е разделена на два регистъра.⁸⁰ По подобие на химните, тук също може да очакваме долните регистри на двете стени на преддверието да комуникират помежду си.

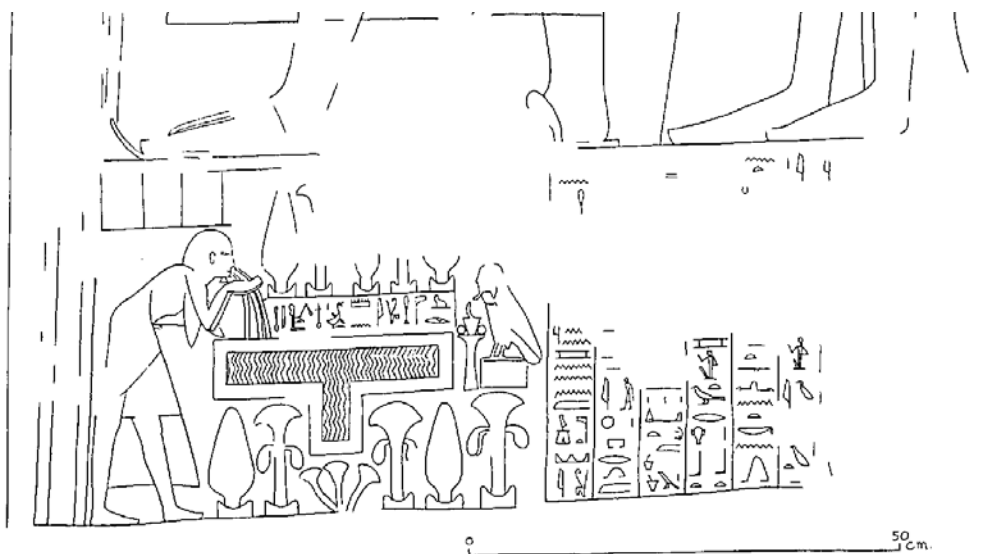
При 2-рата песен на Чанефер (ТТ 158) долният регистър на срещуположната на песента стена е зает от изображение, сходно с това, прилежащо към 1-вата песен на Чанефер.⁸¹ Центърът на композицията е зает от езеро, над което са изписани името и длъжността на Чанефер. Отляво на езерото е изобразен собственикът на гробницата, пиещ вода от него. В срещуположния край е изобразена Ба на човека върху пиедестал пред жертвена маса. Съответната композиция отговаря на винетката към 62-ра глава от Книга на Мъртвите. Прилежащият текст е силно повреден, но на първия ред се е запазило част от заглавието на заклинанието: [*rʒ n swr*]i mw m *hrt-ntr in...* „[Заклинание за пие]не на вода в некропола от страна на ...” Това е едно от заклинанията, чрез което се търси обезпечаване с всичко необходимо в Отвъдното. Както видяхме при 1-ва песен

⁷⁹ Не е ясно доколко това изречение е край на химна или се отнася за арфиста от долния регистър. Изречението е изписано точно над изображението на арфиста, на един ред с песента. За превод и транслитерация на химна виж Assmann 1983, 209-210. Асман е склонен да възприема изречението като част от химна.

⁸⁰ Изключение правят песните на Кики (ТТ 409), 1-ва песен на Чанефер (ТТ 158) и Сунра (ТТ 331), при които цялата срещуположна стена е заета от химн, без да се разделя на два регистъра. Ситуацията при Аменемхем (ТТ 364) остава неясна, тъй като все още липсва издание на гробницата. В своята топографска библиография на текстовете и изображенията от Тиванския некропол Берта Портьер и Розалин Мос не разпознават песен на арфиста в гробницата на Аменемхем (ТТ 364) [Porter & Moss 1994, 427].

⁸¹ Виж Фиг. 22; 1.20.5.

на Чанефер винетката към това заклинание се използва при разширения вариант на изображението на собственика на гробницата пред жертвена маса с дарове.

Фиг. 31 Прерисовка на долния регистър на северната стена на второто предверие срещу 2-ра песен от гробницата на Чанефер (ТТ 158) (по Seele 1959, Pl. 27)

Срещуположната на песента стена при гробницата на Амонмесу (ТТ 373) е силно повредена, но се вижда, че е разделена на два регистъра. При Иний (ТТ 285) липсва издание, както на песента, така и на самата гробница. Разполагаме само с описанието на Берта Портър и Розалин Мос [Porter & Moss 1994, 366]. Според тях в долния регистър на срещуположната на песента стена има изображение на сина и дъщерята на Иний, застанали пред починалия и съпругата му. Липсват данни за наличието на прилежащ текст.

Долният регистър на срещуположната на песента стена от гробницата на Джахутиемхеб (ТТ 194) съдържа изображение на Джахутиемхеб и Неджметмут, седнали един до друг пред жертвена маса с дарове. Над собственика на гробницата и съпругата му са изписани титлите и имената на двамата, въведени с формулата *n k3 n*. Пред тях има изображение на сина им, облечен като жрец, който кади с благовония и прави възлияния. Над главата му сцената е назована като: *ḳbh in s3.f sʿnh rn.f ... Imn* „Пречистване от неговия син, оживяващ името му ... Амон...” Пред сина на Джахутиемхеб е изписан следният текст:

1. *wn(.w) n.k pt*
wn(.w) n.k t3
wn(.w) [n.k w3t n bw-]⁸²nfr 2. *m hrt-ntr*

Отваря се за теб небето.
 Отваря се за теб земята.
 Отваря се [за теб пътя на доброто (?)] в некропола.

ḳ.k pr.k [mi] Rḥ
 3. *wstn.k mi nb.w nhḥ ir... nb (?)*

Излизаш и влизаш ти [подобно на] Ре.
 Крачиш ти необезпокояван подобно на господарите на вечността-*nhḥ*, правещи ... всичко(?).

Фиг. 32 Прерисовка на долния регистър на дясната стена на първото преддверие срещу песента на арфиста от гробницата на Джехутиемхеб (ТТ 194) (по Seyfried 1995, Pl. XXVII)

Примерът е изключително интригуващ. В долния регистър на дясната стена на първото преддверие, срещу песента на арфиста от гробницата на Джехутиемхеб (ТТ 194) се обрисова ритуално действие, което има за цел да постигне ефекта, който се постига чрез химните от горните регистри на двете стени на преддверието. Двата регистъра сякаш задават две едновременно протичащи събития от видимия и невидимия свят. Тоест, докато в този свят жрецът поднася дарове, кади с благовония и прави възлияния, човекът в Отвъдното се е слял с божеството и небето и земята са „отворени“ за него. В същия контекст може да се разглежда и песента на арфиста от срещуположната стена. Прави впечатление, че при всички примери посоката на изображенията от долния регистър не се съобразява с горния. Фигурите и на жреците и на музикантите винаги са обърнати към вътрешността на гробницата, където са изобразени собственикът на гробницата и съпругата му. От своя страна изображението на собственика на гробницата и съпругата му пред жертвена маса носи посланието, че те са в Отвъдното и са обезпечени с всичко необходимо.

⁸² Възстановката е по Seyfried 1995, 37-38.

Долният регистър на срещуположната на песента стена от гробницата на Пиай (ТТ 263) съдържа в най-лявата си част изображение на павилион-*sh*, в който са седнали Пиай и съпругата му пред играта сенет. В прилежащия текст ни се казва:

hms m sh
h^cb [m snt]
rh [3 gm 2] ... [Push 1979, 79-80]

„Седене в павилиона в некропола.
Играене [на сенет.]
Познаване [на трите (пула), намиране на двата.]”

Следва изображение на сина на Пиай, обърнат към вътрешността на гробницата и поднасящ букет на Ре на седящите пред маса с дарове Пиай и съпругата му. В прилежащия текст се казва:

s3.f mr.f sš H3t m3^c-[hrw] dd.f

hsi.tw.f (i)n Imn
sw3h.tw.f
shr.f n.k hft.k
imj ^cnh

*in sš Wsir Pj3j*⁸³

„Неговият любим син, писарят Хат, каза той:

Хвален е той (Пиай) от Амон.

Стабилен е той.

Сразява той за теб (Амон) твоите врагове.

Давай живот!

⁸³ Липсва издание на текста. Настоящият превод е направен по снимка, любезно предоставена от българската археологическа мисия, работеща в гробницата.

от писаря Озирис-Пиай.”

В гробницата на Аменемхе (ТТ 163) долният регистър на срещуположната на песента страна, също включва изображение на играта Сенет. Аменемхе и съпругата му Неджметниут са показани да седят в павилион-*sh*, с гръб към вътрешността на гробницата. Пред тях има дъска за играта сенет. В гробницата това изображение е било разположено точно срещу двата параклиса, прилежащи към песента на арфиста. В текста към него четем:

hms(.t) m sh h^cb snt hn^c [sn.t.f mr.t] in NN. [Assmann 1979, Pl. X]

„Седене в павилиона и играене на сенет заедно с [неговата любима сестра] от страна на (следват имената и титлите на Аменемхе и съпругата му).”

Нататък, обърнати с гръб към параклиса и с лице към изхода, са представени четирите сина на Хор. В едната си ръка всеки от тях държи по едно стилизирано изображение на мумия, Ка, Ба и сърце. Пред тях, клекнал и обърнат с лице към вътрешността на гробницата, е показан Аменемхе в поза на почитание. Над композицията има хоризонтален ред с текст, който е обърнат към вътрешността на гробницата:

*i3w n k3.tn nb.w Dw3t s^ch.w nb.w igrt
m.k wj m-b3h.tn nb.w nh^h
di.tn n.j ib.j hr st.f [b3].j hr m33 Itn [Assmann 1979, Pl. X]*

„Почит за вашите Ка, господари на Дуат, блажени благородни, господари на Отвъдното!

Вижте, аз съм пред вас, господари на вечността (*nh^h*).

Давайте вие на мен сърцето ми да е на мястото си и моето Ба да гледа Диска.”

От входа към вътрешността към всяко от четирите божества има прилежащ текст:

Imstj: di.f ib.k n.k Imn-m-h3t

Ḥ3pj: [di.f b3].k ḥr m33 R^c Ḥmn-m-ḥ3t

Dw3-mwt.f: di.f k3.k ḥn^c.k m ḥrt-ntr Ḥmn-m-ḥ3t

Ḳbh-sn.w.f: di.f ḥ3t.k mn m ḥrt-ntr Ḥ3t m3^c-ḥrw [Assmann 1979, Pl. X]

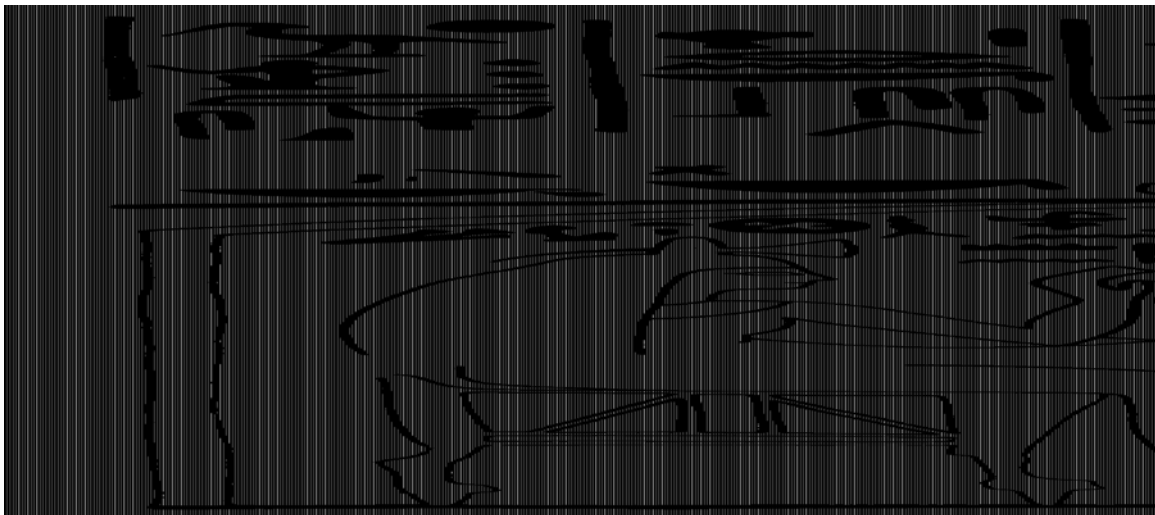
„Имсети: Дава той сърцето ти на теб, Аменемхе!

Хапи: [Дава той] твоето [Ба] да гледа Ре, Аменемхе!

Дуамутеф: Дава той твоето Ка да е заедно с теб в Отвъдното (= некропола), Аменемхе!

Кебехсенуф: Дава той трупа ти да е устойчив в некропола (= Отвъдното), [Аменем]хе,⁸⁴ правогласния!”

За разлика от долния регистър при Джехутиемхеб (ТТ 194), регистърът тук е по-скоро продължение на идеята от химните. Аменемхе е показан като почитащ боговете, които от своя страна му поднасят елементите от неговата личност, така че той да може да се оживи в отвъдното. В параклиса след четирите сина на Хор бихме очаквали да има изображение на Озирис, а не на собственика на гробницата. Тук идеята е, че Аменемхе се е слял с Озирис и затова може да бъде изобразен вместо него, за да се подсили тази идея.

Фиг. 33 Перисовка на долния регистър на срещуположната на песента на арфиста стена от гробницата на Аменемхе (ТТ 163) /BM 55336/ (по Assmann 1979, Pl. X)

Преди да продължим нататък, тук е нужно да обърнем накратко внимание на играта сенет. На няколко пъти вече срещнахме изображения на сенет, свързани с „Песните на арфиста”. При Неферренепет (ТТ 178) вместо стандартното изображение на собственика на гробницата и съпругата му пред жертвена маса, двамата са показани

⁸⁴ Съкратена форма на името на собственика.

да седят в павилион-*sh* пред игрална дъска за сенет.⁸⁵ Прилежащият текст⁸⁶ ясно ни показва, че изображението носи същия смисъл, както и стандартното изображение пред жертвената маса.⁸⁷ Изображението към 3-та песен на Чанефер (ТТ 158) ни показва собственика на гробницата играещ сенет срещу себе си.⁸⁸ Както видяхме по-горе изображение на играта сенет се появява в контекст, свързан с песен на арфиста в гробниците на Пиай (ТТ 263) и Аменемхе (ТТ 163).

Играта сенет е известна в Египет още от Преддинастическия период. Играе се върху плоска, разграфена на квадрати дъска с пионки. Към самата игра липсват обяснителни текстове, поради което се правят опити правилата да се реконструират на базата на надписи, запазени върху самите игрални дъски или съпътстващи изображенията в гробницата. Играта сенет е предвидена за двама участници и се играе на дъска с 30 клетки. Всяка клетка се нарича „дом“ (*pr*). Целта е да се достигне до клетката, обозначена със знака *nfr* [Ходжаш 2003, 85]. Името на играта *snt* [Wb. III 453, 8.] произлиза от глагола *sni* – „преминавам“ [Wb. III 454-456].

Със сигурност от времето поне на Новото царство играта придобива не само светски, но и култов характер [Ходжаш 2003, 86]. Сцени с играта сенет от този период често се появяват изписани в Книга на мъртвите и в гробниците от XIX дин. Показателно е, че тези, които играят играта нямат видим опонент [Леков 2004а, 364]. От епохата на Рамесидите върху три паметника се е запазил текст, който разкрива значението на играта сенет от митична гледна точка. Това са рар. Kairo 58037, рар. Turin 1775 и фрагмент от текста записан в гробницата на Инхерхауи (ТТ 359) [Push 1979, 386-400]. Тези текстове съдържат заклинания за призоваване на определени божества по време на играта [Леков 2004а, 363]. Към тези източници могат да се прибавят и множеството кратки текстове към изображенията на играта от гробниците на частните лица в района на Тива, събрани от Едгар Пуш в неговата книга, посветена на играта сенет [Push 1979].

Още в началото на текста разбираме, че броя на 30-те игрални клетки върху дъската не е случаен:

*hṭp di niswt (hṭp di) Rꜥ Itm Dḥwtj Šw M3ꜥt Wnn-nfr Nb-m3ꜥ-ḥrw Mꜥb3jt Ḥr Inpw ist wr.w
n.w pr nfr Ḥk3 Ḥw Si3 di.sn*

⁸⁵ Виж Фиг. 8.

⁸⁶ Виж глава 1.9.5.

⁸⁷ Виж глава 2.1.

⁸⁸ Виж Фиг. 24; за прилежащия към изображението текст, виж глава 1.22.5.

ḳ.j r sh n m^cb3jt
hpr.j r ntr m m^cb3jt

tkn.j Mhn
ḃj.j n.f ib3.w.f
w3h.j r st ib.j [Push 1979, 399]

„Даровете, които дава царят (за да дадат) Ре, Атум, Тот, Шу, Маат, Уннефер, „Господарят на правогласието”, „30-те”, Хор, Анубис, „Великият екипаж на прекрасния дом”, Хека, Ху, Сиа, дават те:

Да вляза аз в залата на 30-те.
Да достигна аз до бог от 30-те.

Достигнах аз Мехен.
Донесох аз на него пуловете му.
Стабилен съм аз за/върху желаната от сърцето ми позиция⁸⁹.”

В египетската традиция има съд на 30-те [Wb II 46, 17.], с който пряко е свързан броят на квадратчетата на дъската. Оттук и самата игра на едно ниво пресъздава съда на умрелия в Отвъдното. Правилното преминаване през играта ще е преминаване през съда на Озирис. Връзката със съда предопределя и използването на редица специфични термини, свързани с правораздаването. От ключово значение сред тях е терминът *snnw* (букв.: “втори”), който в правен контекст се използва за обозначаване на опонент в съдебно дело. В конкретния контекст това ще е и срещуположният играч:

snnw.j isk(.w) m pr ihj
idn sw snnw.f [Push 1979, 397]

„Моят опонент пребивава в “дома” на Мрежата.
Заменя него неговият опонент.”

⁸⁹ Букв.: “мястото на сърцето ми”.

Още от началото на текста разбираме, че на митично ниво това е бог от съда на 30-те и то не кой да е, а Мехен. Това се вижда още веднъж в края на запазилия се текст, когато победеният вече Мехен обявява човека за правогласен (*m3^c-hrw*):

mtr.n wj Mḥn
di.f t m pr t
ḳbḥw m pr ḳbḥ

smn ib3.w.j m pr nfr
iw mḥ(.w) m-ḥ3 nfr
ib3.w 7.j m m3^cw r-ḥ3t db3.w.j mi s3b hr st3 wi3

itj.j ib3.w.f
ḥ3^c.j sw r p3 mw
mḥj.f ḥn^c ib3.w.f
m3^c-hrw.k hr.f n.j m Mḥn [Push 1979, 399-400]

„Поучава ме Мехен.

Дава той хляб в “дома” на хляба,

Възлияния в “дома” на възлиянията.

Стабилни са пуловете ми в прекрасния “дом”.

Пълно е зад “прекрасния”.

Седемте ми пула са по вятъра (*m3^cw*)⁹⁰ пред пръстите ми подобно на чакала, който дърпа слънчевата ладия.

Взимам аз неговите пулове.

Хвърлям аз него към водата.

- Правогласен си ти!, казва той на мен в качеството на Мехен.”

Мехен е божество, което се изобразява като навита змия, или змия чието тяло е с много извивки [Леков 2007, 287]. Мехен се изобразява да стои върху ношната ладия на

⁹⁰ За *m3^cw* виж коментара към глава 1.3.7, ред 8. Тук идеята е, че играчът движи пуловете си съгласно повелите на Маат.

Ре. Неговата главна функция е да обгражда Ре с множеството си извивки и така да го предпазва от всяко външно зло [Piccione 1990, 43]. Концентричните кръгове на извивките на Мехен се наричат „огнени пътища”. Тези „огнени пътища” са обвивки около тялото на слънчевия бог и го обграждат [Леков 2007, 287-288]. Запазени са заклинания, с помощта на които мъртвецът може да премине по „огнените пътища” и да намери пътя към плътта на слънцето, за да се слее с него [Леков 2007, 287-288; Piccione 1990, 44-46].

Второто ниво на образност, което игата носи ще е преминаването по пътищата на Мехен и достигането и сливането с Ре. Така всъщност, побеждавайки Мехен, човекът преминава по неговите пътища и ставайки правогласен достига Ре и става част от екипажа на слънчевата ладия. Така в текста към изображението на играта сенет от гробницата на Пенебуи (ТТ 10) от времето на Рамзес II се казва:

ḥms.k m sh

ḥ^cb.k sn(t)

pr.k m b3 ḥnh m ḥrt-ntr [Push 1979, 92-93]

„Седиш ти в павилиона.

Играеш ти на сенет.

Излизаш ти в качеството на жива Ба от некропола.”

Примерът недвусмислено ни показва каква е крайната цел на играта сенет. По същия начин в глава 17 от Книга на мъртвите, този който играе сенет, може да „излезе през деня като жива Ба” и така да се присъедини към слънцето, постигайки безсмъртие [Леков 2004а, 364].

Играта в нейната култова функция, сенет явно носи мистично познание за трудностите, с които човек трябва да се справи в Отвъдното, за да премине съда на Озирис, което ще означава паралелно с това и да извърви „огнените пътища” на Мехен, сливайки се по този начин с Ре. Самото изиграване на сенет, обаче не означава, че човекът автоматично се слива със слънцето приживе. По-скоро чрез мистично преживяване, играта позволява на човека да се подготви за трудностите, които го очакват след смъртта.

Връщайки се към изображенията на играта сенет в гробниците те могат да се възприемат като предаващи двойствено послание. От една страна се показва, че

човекът е играл сенет приживе и е подготвен за изпитанията в Отвъдното. От друга – това само по себе си ще означава, че след като той вече се намира в Отвъдното и е подготвен, то той се е слял с Ре и Озирис.

Да се върнем обратно към нашите текстове. Освен в преддверията на гробниците „Песни на арфиста” се изписват и по стените на вътрешните помещения. Такива са 1-ва песен от гробницата на Неферхотеп (ТТ 50), 4-та, 2-ра и 3-та песен от гробницата на Неферхотеп (ТТ 50), Джебхутихотеп (ТТ 32), Неферсехеру от Завиет Султан, Неферренепет (ТТ 178), Чай (ТТ 23), Инхерхауи (ТТ 359), Неферсехеру (ТТ 296), Рома (ТТ 208). Към тази група трябва да се добавят и песните на Раиа от Сакара и на Амонпахапи (ТТ 355) въпреки, че при тях не може със сигурност да се определи дали принадлежат към „Песните на арфиста”.

Един от големите проблеми, с които се сблъскват изследователите на египетските гробници от периода е, че всяка гробница е уникална. Това напълно важи и за набора от сцени и изображения във всяка отделна гробница. Въпреки, че липсва канон, който да подрежда сцените, техният подбор и място на поставяне далеч не са случайни. На мястото на канон тук имаме общи принципи и цели, на които са подчинени всички изображения и сцени. Това изключително затруднява задачата ни, тъй като във всяка отделна гробница песните се озовават в различен контекст. Позиционирането на песните не се прави на случаен принцип, а е подчинено на общата логика, характерна за всички гробници от периода.

На първо място прави впечатление, че по подобие на песните от преддверията и тези от вътрешните помещения са изписвани в долния регистър тогава, когато сцените от стената са разделени на два регистъра. Изключение прави песента на Раиа от Саккара⁹¹, която е изписана в най-горния регистър от три. Тук, обаче трябва да се вземе предвид, че самият Раиа е началник на певците на Птах и е изобразен пред боговете в ролята си на такъв.⁹² Текстът към изображението на Раиа, от своя страна, е изключително фрагментарен и остава неясно дали принадлежи към „Песните на арфиста” или не.

1-вата песен на Неферхотеп (ТТ 50) също е изписана в горния регистър [Nari 1985, 36; LXVIII-LXIX]. Тук стената е силно повредена и не може със сигурност да се каже дали е съществувал долен регистър или песента е заемала цялото пространство. Трябва да се има предвид, че гробницата на Неферхотеп (ТТ 50) е от времето на

⁹¹ Виж Фиг. 18.

⁹² За коментар на сцените, свързани с песента на арфиста от параклиса на Раиа виж глава 1.17.7.

Хоремхеб и предлага един по-скоро преходен модел между XVIII и XIX дин. Разглеждайки контекста на 4-та, 2-ра и 3-та песен на Неферхотеп трябва също да се съобразим с този факт. „Песните на арфиста” от гробницата на Неферхотеп 4-та, 2-ра и 3-та са изписани в средния регистър (от три) на южната част на източната стена на широката зала. Горният регистър е зает от две огледални изображения. В лявата част братът на Неферхотеп Амонмес поднася дарове на патрона на фамилията и баща на Неферхотеп – Амонеминет и съпругата му Тахат. Следват изображенията на двама техни сина и три дъщери. Срещуположната огледална сцена представя неизвестен жрец, кадящ благовония и изливащ възлияния пред седящия Неферхотеп [Nari 1985, 9-10; Pl. III]. Най-долният регистър е схематичен и липсва текст. В най-лявата част има изображение на момиче, играещо сенет със седналия Неферхотеп. Зад него е изобразена и съпругата му. Следва сцена на младеж в дрехи на жрец-се(т)ем пред маса с дарове. Зад масата е изобразен седящия Неферхотеп. Следва силно повредено изображение на изправена жена. Ръцете са само частично запазени, но позата е много сходна с тази на момичето с лютня от горния регистър с песните [Nari 1985, V]. Прави впечатление, че и трите регистъра описват ритуални действия, нещо което не е характерно за по-късните гробници. При всички останали случаи „Песните на арфиста” са изписани в долните регистри на стените от вътрешните помещения на гробниците.

Сред текстовете, изписани във вътрешните помещения песента на Неферсехеру от Завиет Султан ни предлага един по-особен случай. Това е така, защото самото помещение е разделено на две части от серия от изсечени колони, които преминават през ширината на залата.⁹³ Двете крайни колони представляват всъщност продължение на съответните стени, като по този начин отделят изображенията от двете си страни. Създава се ефект сякаш самата зала е разделена на две помещения. Песента на арфиста се явява изписана в долния регистър на вътрешната част на северната стена в култовото помещение. Стената от тази част на колоните е по-къса и долният регистър съдържа само песента на арфиста. В горния регистър има две срещуположни изображения на ладии.⁹⁴ Лявата ладия е обърната към вътрешността на гробницата. В предната част на ладията е изобразен стълба-Джед със слънчев диск върху него. В средата на ладията е Озирис. Зад него е знакът *šms*. Знакът *šms* е използван, за да онагледни съвкупността от екипажа на ладията. Направляващото гребло на ладията се държи от Неферсехеру. В прилежащия текст се казва:

⁹³ Виж Фиг. 6.

⁹⁴ Виж Фиг. 5.

sš-niswt m3^c mr(.w).f imj-r3 pr wr Nfr-shrw m3^c(-hrw) dd.f
d3j.t m Wsir nb Ddw..... ntr ʕ3 nb Imntt [Ossing 1992, Tf. 42; 65]

“Правдив царски писар, любим на него, главен управител на великия дом Неферсехеру, правогласния, каза той:

Прекосяване в качеството на Озирис, господар на Бузирис..... велик бог, господар на Запада.”

Дясната ладия е обърната към изхода на гробницата. Изображението е идентично с винетката към глава 100 от Книга на мъртвите – *md3t n.t sikr 3h rd.t h3.f r wi3 n R^c hn^c imj.w-ht.f* „Книга за превръщане на „Ах” в отличен и за каране да се спусне той към ладията на Ре заедно с тези, които го (Ре) следват.” [BD. 210].⁹⁵ В предната част на ладията е изобразен силно повреден щандарт. Следва изображение на птицата Бену⁹⁶. Зад нея следва знака *šms*, който е използван, както при срещуположната ладия, за да онагледява цялата съвкупност от екипажа на слънчевата ладия. Направляващото гребло на ладията се държи от Неферсехеру. В прилежащия текст, който е идентичен с началото на глава 100 от Книга на мъртвите се казва:

sš-niswt m3^c mr(.w).f imj-r3 pr wr Nfr-shrw m3^c(-hrw) dd.f
d3j.t m Bnw r ʔbtt m33.j Hr-3htj [Ossing 1992, Tf. 42; 65]

„Правдив царски писар, любим на него, главен управител на великия дом Неферсехеру, правогласния, каза той:

Прекосяване в качеството на Бену към Изтока [, за да] видя аз Хорахти.”

Горният регистър над песента на арфиста от гробницата на Неферсехеру от Завиет Султан има за цел да покаже сливането на собственика на гробницата с Озирис и Ре и способността му свободно да влиза и излиза от Отвъдното. Така контекстът на тази песен се явява идентичен с контекста на песните, изписвани в преддверията на гробницата.

⁹⁵ За други изображения на глава 100 на КМ от частни гробници виж Saleh 1984, 54.

⁹⁶ Бену е свещена птица от Хелеопол, която гърците отъждествяват с Феникса. Името ѝ се свързва с първичния хълм Бенбен и глагола *wbn* „изгрявам” [Wb. I 292-294]. Птицата Бену се смята за Ба на слънцето и се свързва с образа на изгряващото слънце [Леков 2007, 263-264; Bonnet 2000, 594-596].

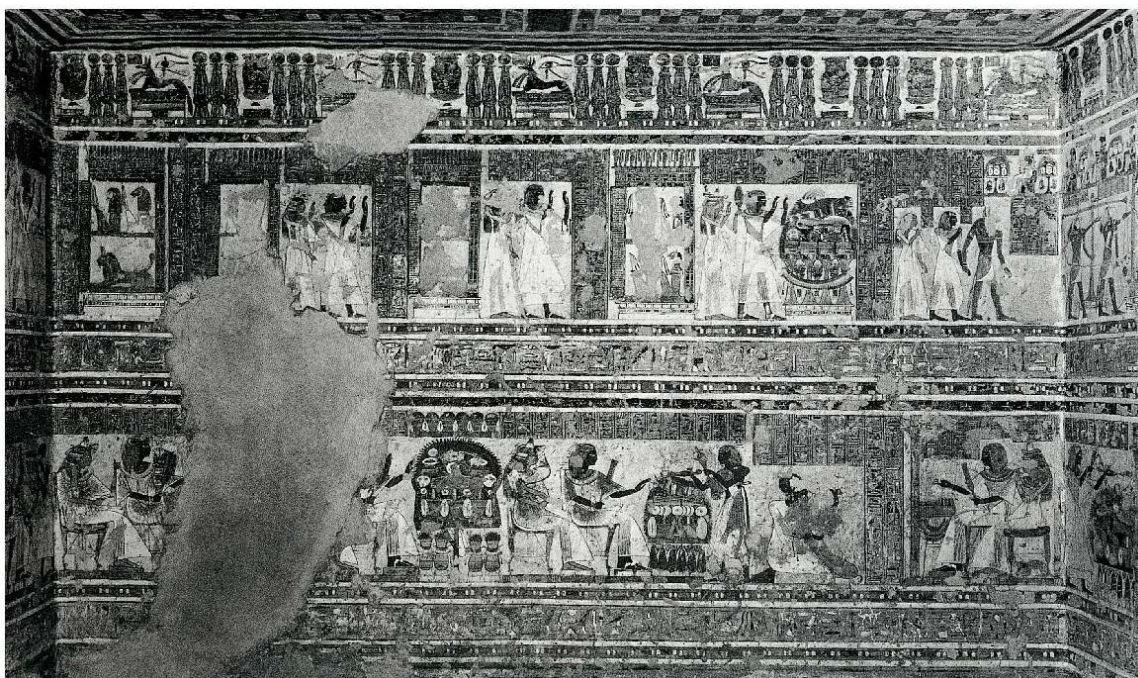
Песента на арфиста от гробницата на Неферренепет, наречен Кенра (ТТ 178) е изписана върху източната (лявата, гледана от входа) стена на първото помещение [Hofmann 1995, 106]. Стената е разделена на два регистъра. Горният регистър започва с изображения на винетки от 145-та или 146-та глава от Книга на мъртвите⁹⁷ - *h3tj-ꜥ m r3.w n ꜥk hr sbh.wt št3j.wt n.(w)t pr Wsir m Sht-i3rw* „Начало на заклинанията за влизане през тайните порти на дома на Озирис в Полето на тръстиката.” Редуват се изображения на Неферренепет и съпругата му Мутемуиа с повдигнати ръце в поза на почитание пред изображения на различни порти от отвъдното и техните обитатели [Hofmann 1995, Pl. IV; 24-27]. Целта е безпрепятствено преминаване през портите чрез познаване на имената на техните пазачи [Леков 2004а, 447]. Сцените към заклинанието са ориентирани към вътрешността на гробницата и започват още от горния регистър на северната стена, за да продължат по източната. В частните гробници тези заклинания служат като заместител на Книга на портите от царските гробници. В Книга на портите различните фази на движението на слънчевия бог през подземното царство и трансформациите на слънцето са представени като преминаване през порти, охранявани от огромни змии, бълващи огън [Леков 2004а, 447].

След сцените с портите в горния регистър следва изображение на съда пред Озирис и 125-та глава от Книга на мъртвите – *r3 n ꜥk r wsht n.t M3ꜥ.tj dw3 Wsir hntj imntt* [Saleh 1984, 63] „Заклинание за влизане в залата на Двете Маат⁹⁸ и почитане на Озирис, който е начело на Запада.” В нашия случай 125-та глава е въведена с посъкратената формулировка: *r3 n ꜥk m-b3h Wsir hrw n sn-t3* [Hofmann 1995, 30] „Заклинание за влизане пред Озирис [в ?] деня на отдаване на почит⁹⁹.” Сцената на съда започва с изображение на Неферренепет и Мутемуиа с вдигнати ръце в поза на почитание пред жертвена маса. Следва въвеждането пред Озирис на Неферренепет и Мутемуиа от Анубис. Това е последната сцена от източната стена, която е продължена на южната с измерването на сърцето пред Озирис. Показана е везната, на която Тот и Хор измерват сърцето на умрелия спрямо принципите на Маат. Срещу тях в параклис седи Озирис с Изида и Нефтида зад гърба му.

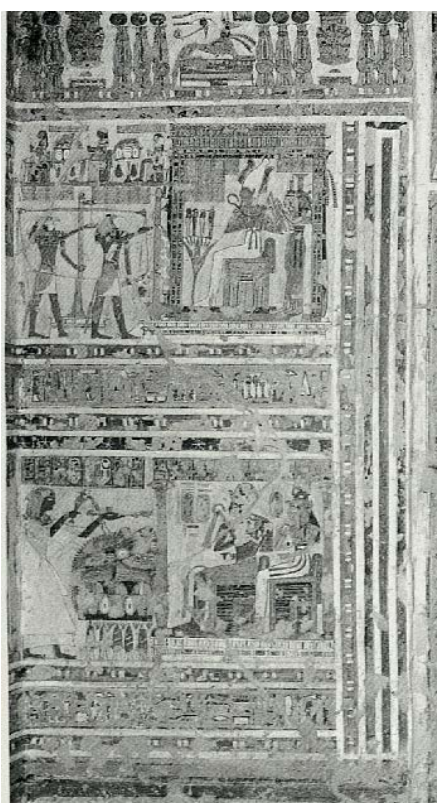
⁹⁷ Заклинание 146 представлява съкратен вариант на 145. Сцените са почти еднакви и не винаги може да се каже със сигурност, за кое от двете заклинания става дума [Saleh 1984, 76].

⁹⁸ Така Wb. II 21, 2. Ерик Хорнунг превежда думата като: „vollständigen Wahrheit” [Hornung 1979, 233]. Възможно е тук да става дума не за двойствено число, а за низба по подобие на *niwt – niw.tj* [G. Gr. §79]. Преводът тогава ще бъде: „Залата на това, което принадлежи на Маат”.

⁹⁹ Букв.: “целуване на земята” [Wb. IV 154, 10]. Явно Озирис е този, на който се отдава почит. Ева Хофман превежда неточно: „Tage des Begräbnisses” [Hofmann 1995, 30].

Фиг. 34 Източната стена на първото помещение от гробницата на Неферренепет (ТТ 178), съдържаща песен на арфиста (по Hofmann 1995, Pl. IV)

Фиг. 35 Южната стена на първото помещение от гробницата на Неферренепет (ТТ 178), която продължава сцените от източната (по Hofmann 1995, Pl. V)

Долният регистър на северната стена започва с изображение на винетката към 62-ра глава от Книга на мъртвите.¹⁰⁰ Неферренепет и Мутемуиа са показани, обърнати към вътрешността на гробницата да пият вода от т-образно езеро. В прилежащия текст се казва:

swri.k mw m mr n šdd(.w).k (?) [Hofmann 1995, 33]

„Нека пиеш ти вода от канала, който си изкопал.”¹⁰¹

Следващата сцена от долния регистър на северната стена показва седящия Неферренепет, обърнат към вътрешността на гробницата. Пред него стои жрец с погребални дарове. В прилежащия текст се казва, че това се прави „за Ка на” [Hofmann 1995, 33] Неферренепет.

Долният регистър на източната страна започва с изображение на седналите Неферренепет и Мутемуиа, обърнати към вътрешността на гробницата. Стената пред двамата е повредена, но по аналогия със следващите изображения пред двойката може да се възстанови жертвена маса [Hofmann 1995, 34]. В текста към сцената се казва:

[šsp(.w) n.k]¹⁰² ḥdt grḥ B3r3st¹⁰³ ḥb tpj n Wsir nb imntt in NN. [Hofmann 1995, 34]

„[Вземи] чесън (в) нощта на Бастет и първия празник на Озирис, господаря на Запада от (следват имената и титлите на Неферренепет и Мутемуиа).”

Следва още едно изображение на седналите Неферренепет и Мутемуиа, обърнати към вътрешността на гробницата. Жертвената маса пред двойката представлява Ка-щандарт. В прилежащия текст се казва:

šsp(.w) n.k k3w.k ... [Hofmann 1995, 35]

¹⁰⁰ Сравни с изображението към 1-ва песен на Чанефер (ТТ 158) (Фиг. 22; глава 1.20.5). Сравни и с изображението от долния регистър към срещуположната на 2-ра песен на Чанефер (ТТ 158) стена (Фиг. 31).

¹⁰¹ Заглавието на 62-ра глава от Книга на мъртвите е: *r3 n swri mw m ḥrt-ntr* „Заклинение за пиене на вода в некропола”.

¹⁰² Възстановката е по Hofmann 1995, 34.

¹⁰³ Алан Гардинер доказва, че изписването *B3-r3-st* е вариант на името на богинята Бастет [Gardiner 1918, 258; Gardiner 1933, 128]. Ерика Фойхт поддържа неговото мнение в изданието си на гробницата на Неферсехеру (ТТ 296) [Feucht 1985, 32-33].

„Вземи твоята прехрана ...”

Следва трето изображение на седналите Неферренепет и Мутемуиа, обърнати към вътрешността на гробницата. Пред двойката е застанал жрец-се(т)ем, който кади с благовония и излива възлияния. Изображението на жреца е адресирано едновременно и към трите седящи двойки на собственика на гробницата и съпругата му. В текста над Неферренепет и Мутемуиа се казва:

šsp(.w) n.k ḥt nb pr m-b3ḥ nb.w nḥḥ NN. [Hofmann 1995, 35]

„Вземи всички дарове, поднесени пред боговете на вечността (следват имената и титлите на Неферренепет и Мутемуиа).”

Над жреца-се(т)ем е изписано:

ir.t sntr kḃḥ m t ḥ(n)kt ḥt nb.t nfr.t n k3 n Wsir ... [Hofmann 1995, 35]

„Кадене на благовония и изливане на възлияния в хляб, бира и всички прекрасни неща за Ка на Озирис. (следват титлите и името на жреца)”

Трите изображения на собственика на гробницата и съпругата му пред жертвена маса и жреца-се(т)ем образуват обща композиция. Паралелно на нея в горния регистър са разположени винетките от 145-та или 146-та глава от Книга на мъртвите. Това обяснява защо и в трите случая от долния регистър собственикът на гробницата и съпругата му са обърнати към вътрешността на гробницата.

В долния регистър следва песента на арфиста и прилежащите ѝ сцени, които заемат пространството до края на стената. Песента е паралелна на въвеждането на мъртвия и съпругата му пред Озирис и текста на 125-та глава от Книга на мъртвите от горния регистър. Сцените от източната стена са продължени по южната. Тук в долния регистър, точно под параклиса на Озирис с Изида и Нефтида от горния е изобразен да седи в параклис покровителят на тиванския некропол – Аменхотеп I и съпругата му Яхмос Нефертари. Пред тях е застанал Неферренепет, който кади с благовония и излива възлияния.

Двата регистъра от източната стена на първото помещение от гробницата на Неферренепет (ТТ 178) създават визуалната представа за две паралелни линии на случване, протичащи едновременно във видимия и невидимия свят. Горният регистър ни представя влизането в Отвъдното и преодоляването на „тайните порти на дома на Озирис“. Кулминацията на това движение е достигането до Озирис, където посредством съда и премерването на сърцето спрямо принципите на Маат човекът се слива с божеството. Паралелно на това движение от горния регистър в долния се показва поредица от ритуални действия. Както в горния регистър, така и в долния, собственикът на гробницата е показан да навлиза навътре. Тук кулминацията се явява песента на арфиста, която съответства на въвеждането на мъртвия пред Озирис.

При гробницата на Неферсехеру (ТТ 296) прави впечатление сходството в тематиката и стила на изображенията с по-ранната гробница на Неферренепет (ТТ 178) [Feucht 1985, 120].¹⁰⁴ Песента на арфиста тук е изписана в долния регистър на западната стена на култовото помещение. Западната стена е разделена на два регистъра. В най-лявата (южна) част на долния регистър има изображение на седящите Неферсехеру и съпругата му Нежметмут. Пред тях жрец-се(т)ем поднася благовония и излива възлияния. Зад Неферсехеру и Нежметмут има изображения на две техни дъщери. Собственикът на гробницата и съпругата му са обърнати към озиричeskата ниша. В текста над жреца се казва:

ir.t sntr kbh n k3 n NN. [Feucht 1985, 69]

„Кадене на благовония и изливане на възлияния за Ка на NN.“

Следващата сцена отляво надясно е огледална на тази. Неферсехеру и Нежметмут са изобразени седнали с гръб към озиричeskата ниша, а жрецът е в лявата част на сцената, обърнат към вътрешността на гробницата. Той държи в ръцете си две факли, с които пали голяма факла, поставена на пиедестал и обградена от две по-малки. Текстът над главата на жреца ни казва:

ir.t tk3w n Wsir nb nhḥ idnw n pr-ḥd n nb t3.wj Nfr-sḥrw m3^c-ḥrw m ḥtp [Feucht 1985, 70]

¹⁰⁴ Не бива да се забравя, че двете гробници споделят общ двор.

„Палене на факлата за Озирис, господаря на вечността, управителя – заместник на съкровищницата на господаря на двете земи, Неферсехеру, правогласният в мир.”

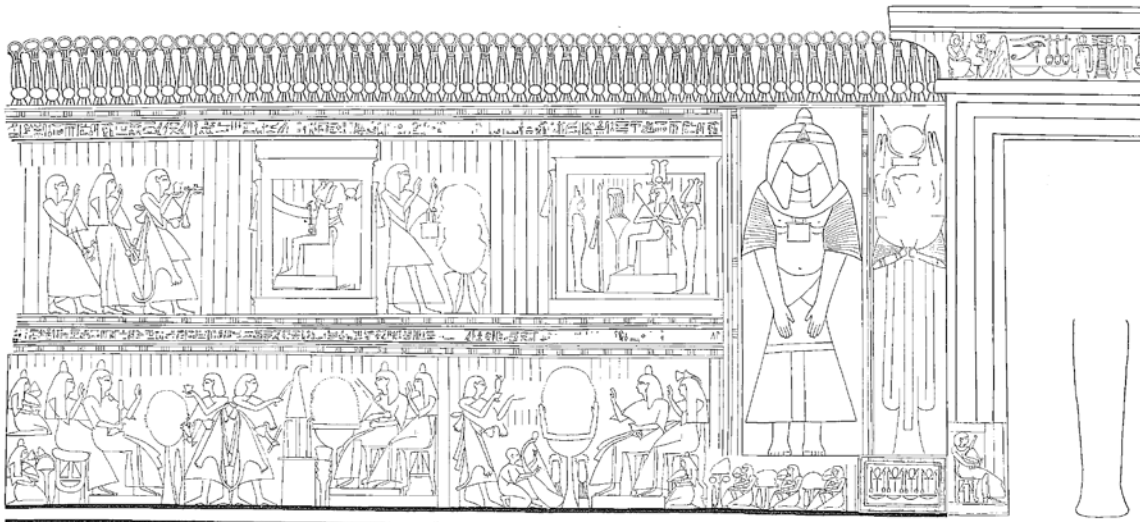
Кореспондиращото с тези две сцени изображение на горния регистър ни показва Неферсехеру, облечен като жрец-се(т)ем, последван от жена си и сина си. Неферсехеру държи в повдигнатите си напред ръце съд за благовония и каничка с чучур. В срещуположния край на сцената има светилище, в което седи Озирис, а зад него е изобразена Изида с рогата и диска на Хатхор. Прилежащият към сцената текст е химн към Озирис. В рамките на химна Неферсехеру си пожелава от божеството:

... *di.f n.j ʕk pr hrt-ntr*
nn šn(ʕ).t(w) (?) b3(.j) m (?) h3t(.j)
šsp(.w) htp pr m-b3h hr (?) h3jt nb nhḥ m ...
šms(.w) Skr hdt r ḥḥ.k hrw phr inb.w
pr tw n.k hr ʕnh m-b3h nb.w nhḥ n k3 n NN. [Feucht 1985, 62]

„... Да позволи той на мен да влизам и излизам в некропола,
да не бъде държано настрана (моето) Ба от тялото (ми),
да бъдат взимани даровете, дошли от (?) олтара на господаря на вечността в качеството
на (следва изреждане на различните дарове),
да бъде следван Сокар с (огърлица от) чесьн около врата ти в деня на „обикаляне на
стената”,
да излиза някой за теб с букет- ʕnh¹⁰⁵ пред господарите на вечността.”

Съседната сцена от горния регистър кореспондира със сцената от долния, съдържаща песента на арфиста. В лявата част е изобразен Неферсехеру в поза на почитание. Дясната част съдържа параклис с триадата Озирис, Изида, Хор. Озирис е изобразен седнал на трон в средата на параклиса, Хор е зад него, а Изида отпред, с лице към Озирис. Пред Озирис, върху лотосов цвят са изобразени Анубис и четиримата сина на Хор. Прилежащият текст е химн към Озирис [Feucht 1985, Pl. XXV].

¹⁰⁵ Букетът- ʕnh (Wb. I 204,5) има еднакво звучене с думата за живот – ʕnh (Wb. I 193).

Фиг. 36 Прерисовка на западната стена на култовото помещение от гробницата на Неферсехеру (ТТ 296), съдържаща песен на арфиста (по Feucht 1985, Pl. LXXXI)

Южната стена на вътрешното помещение на гробницата на Инхерхауи (ТТ 359), съдържаща песен на арфиста е разделена на три регистъра. Най-горният регистър заема всъщност южната половина от арката на тавана. Долният регистър на южната стена съдържа изображения на серия от ритуални действия. В най-лявата част от стената имаме изображение на двама сина на Инхерхауи, поднасящи благовония и извършващи възлияния пред седящата двойка на Инхерхауи и съпругата му. Следващата сцена ни показва 6-тима жреца, предвождани от жрец-се(т)ем, които поднасят благовония и извършват възлияния пред седящите Инхерхауи и Уабет. Пред двойката е изобразен пиедестал с четири свещи. В прилежащия текст се казва:

shd tk3 n Wsir NN.

„Палене на свещта за Озирис NN.”

Следващата сцена от долния регистър съдържа песента на арфиста. Средният регистър започва с частично повредена винетка към 81-ва глава от Книга на мъртвите: *r3 n ir.t hprw m sšn* [Saleh 1984, 45] „Заклинание за правене на проявление в качеството на лотос”, която засега е известна само от тази гробница. Вижда се Инхерхауи, застанал в поза на почитание пред лотосов цвят. Следва изображение на собственика на гробницата, застанал в поза на почитание пред Бау на Нехен, показани като три божества с глави на чакал. Следва винетката към 83-та глава от Книга на мъртвите. Инхерхауи е изобразен прав, в поза на почитание пред птицата Бену. В прилежащия

текст ни се казва: *r3 n ir.t ḥprw m bnw ꜥꜥ pr(.t) in NN*. [Saleh 1984, 47] „Заклинание за правене на проявление в Бену и за влизане и излизане от страна на NN.” Както вече стана дума по-горе, птицата Бену се смята за Ба на слънцето и се свързва с образа на изгряващото слънце [Леков 2007, 263-264; Bonnet 2000, 594-596].

Следва винетката към 26-та глава от Книга на мъртвите: *r3 n rd.t ib n NN. n.f m ḥrt-ntr* „Заклинание за даване на сърцето на NN. на него в Отвъдното”. Показан е Анубис, който поднася сърцето към устата на мумифицираното тяло на Инхерхауи. Прилежащият към винетката текст се различава от текста на самото заклинание:

r3 n rd.t ib n NN.

r šms Skr m ḥb.f hrw phr inb.w

r wnm t m šht i3rw swri mw m š.s [Saleh 1984, 25-26]

„Заклинание за даване на сърцето на NN.

и за следване на Сокар в неговия празник в деня на обикаляне на стените¹⁰⁶

и за ядене на хляб в „Полето на тръстиката” и пиене на вода от езерото му”

Следва изображение на винетката към 77-ма глава от Книга на мъртвите: *r3 n ḥprw m bik n nbw* „Заклинание за превръщане в сокол от злато”. Инхерхауи е изобразен в поза на почитание пред сокол на пиадестал. Следващото изображение е разположено над изображението на арфиста пред Инхерхауи и съпругата му. На него е показана една от винетките към 17-та глава от Книга на мъртвите. Ре е представен като котарак, който посича Апоп. Прилежащият текст е обособен като самостоятелно заклинание, което не се среща сред познатите ни заклинания от Книга на мъртвите:

r3 n dr sbi r sw3 ts m ꜥ3pp

iw ntr pn m ḥb ḥnꜥ iswt.f ntr.w

ij.n.(j) ḥr.tn

ib(j) ḥr m3ꜥt [Saleh 1984, 19]

“Заклинание за сразяване на злодея, за посичане на гръбнака на Апоп.

Този бог е в празник заедно с неговия екипаж от богове,

¹⁰⁶ имат се предвид стените на Мемфис, които се обикалят като част от церемонията за празника на Сокар [Saleh 1984, 26, note 115].

(защото) дойдох аз при вас и сърцето ми е под Маат.”

Следващото изображение е на винетката към заклинание 153a: *r3 n pr.t m i3dt* „Заклинание за излизане от мрежата”, което също е поместено над песента на арфиста [Saleh 1984, 85]. Целта на заклинанието е да осигури безпрепятствено придвижване в Отвъдното.

Най-горният регистър започва с винетката към 64-та глава от Книга на мъртвите: *r3 n pr.t m hrw tm mwt m whm in NN*. „Заклинание за излизане през деня и за неповтаряне на смъртта от страна на NN.” [Saleh 1984, 36; Pl. 39] Следват изображения на две винетки една над друга. Горната представя сцена на плаваща ладия, в която са Инхерхауи и съпругата му. Прилежащият текст гласи: *r3 n hsf itrw in* „Заклинание за плаване срещу течението”. Долната е винетката към 76-та глава от Книга на мъртвите: *r3 n ir.t hprw m hprw nb mrj.f* „Заклинание за правене на проявление във всяка желана от него форма.” [Saleh 1984, 40; Pl. 46] Следва съдът пред Озирис и 125-та глава от Книга на мъртвите. Следващата сцена ни представя Огненото езеро, към което Инхерхауи е воден от божество с глава на бабун.

Следват две винетки, позиционирани една над друга, които са разположени над песента на арфиста от най-долния ред. Горната е към заклинание 136b *r3 n s3d.t m wi3 3 n R^c r sw3 hr snjt n ht* „Заклинание за плаване във великата слънчева ладия на Ре и за преминаване по кръга от огън”. Изобразена е ладия, върху която има глава на сокол, обърната към изхода на гробницата. Главата е увенчана с червен слънчев диск, обграден от змия. Ладията се придвижва върху знака за небе. Вместо заглавието на заклинанието в прилежащият текст се казва:

rn n irj-3 n wsh^t m3^t F3i-ib.w-d^rr-h3tj.w [Saleh 1984, 75]

„Името на пазача на портата на залата на Маат е „Премерващ сърцата-*ib*, проверяващ сърцата-*h3t*”.

Познаването на това име ще даде възможност на човека да влезе в залата на Маат, пред съда на Озирис. Долната винетка е към заклинание 100 от Книга на мъртвите, което носи заглавието: *md3t n.t sikr 3h rd.t h3.f r wi3 n R^c hn^c imj.w-h^t.f* „Книга за превръщане на „Ах” в отличен и за каране да се спусне той към ладията на Ре заедно с тези, които го (Ре) следват.” [BD. 210]. В нашия случай липсва текст към

винетката. Изобразена е ладия, насочена към вътрешността на гробницата. Начело на ладията е застанала Изида, следвана от Тот. В средата е показан Хепри. Следва го Ху. Направляващото гребло се държи от Инхерхауи, който е представен като част от екипажа на слънчевата ладия [Saleh 1984, 54; Pl. 64]. Следват изображения на четири района от отвъдното, които принадлежат към 149-та глава от Книга на мъртвите.

Фиг. 37 Южната стена на вътрешното помещение на гробницата на Инхерхауи (ТТ 359), съдържаща песен на арфиста (по <http://www.cs.dartmouth.edu/farid/downloads/egypt/inherkhau/inherkhau.jpg>)

В гробницата на Инхерхауи (ТТ 359) долният регистър ни представя серия от ритуални действия, завършващи с песента на арфиста. Горните два регистъра са изцяло заети с винетки от Книга на мъртвите, обрисувачи действия от света на боговете. Както показва текстът към заклинанието за сразяване на Апоп, който е паралелен на песента, неговата цел е човекът да се присъедини към екипажа на слънчевата ладия. В двете винетки с ладии от горния регистър човекът се е присъединил към екипажа на слънцето, за да може безпрепятствено да влиза и излиза в Отвъдното. 149-та глава от Книга на мъртвите дава възможност на човека безпрепятствено да се придвижва из различни райони на Отвъдното. Посредством „Заклинанието за излизане от мрежата” човекът си гарантира, че движението му няма да бъде ограничавано.

До този момент липсва издание на гробницата на Рома (ТТ 208), както и на самата песен на арфиста в нея. Единствената информация, с която разполагаме е от топографската библиография на текстовете и изображенията от Тиванския некропол, дело на Берта Портър и Розалин Мос [Porter & Moss 1994, 306]. Според нея, текстът на песента е изписан върху средния регистър на дясната стена на вътрешното помещение.

Самата стена е разделена на три регистъра. Най-горният регистър съдържа изображения на порти, с техните пазачи и собственика на гробницата и съпругата му пред тях. В най-долния регистър е показана погребална процесия.

Песента на арфиста от гробницата на Чай (ТТ 23) е издадена, но липсва цялостно издание на гробницата. Според Портър и Мос стената с песента на арфиста е разделена на три регистъра [Porter & Moss 1994, 40]. В най-горния регистър има изображение на собственика на гробницата, който поднася жертви пред Нефертум и ладията на Сокар. Мохамед Салех описва, че средният регистър съдържа три винетки, принадлежащи към 146-та глава от Книга на мъртвите [Saleh 1984, 80]. Най-долният регистър е зает от песента на арфиста.

Както вече видяхме по-горе, „Песните на арфиста” имат изцяло погребален характер. Тяхното изписване в гробницата се обуславя от желанието да се гарантира състоянието на блажен в Отвъдното за собственика. Това виждане се потвърждава и от съседните сцени. В нито един от засвидетелстваните случаи в обкръжението на „Песните на арфиста” не се появяват сцени със светски характер.

Прави впечатление, че стените от вътрешните помещения, върху които се изписват песните могат образно да се разделят на две части.¹⁰⁷ Долната част е заета от сцени, показващи ритуални практики, докато горната е запълнена със събития от света на боговете. Тази особеност се запазва и тогава, когато стената е разделена на три регистъра. Върху допълнителния регистър се изписват сцени, които да го причислят към една от двете групи. В тази връзка, „Песните на арфиста” без изключение се изписват в долната част. Прави впечатление, че те винаги са позиционирани в края на стената, който е най-вътрешен за гробницата. Динамиката на сцените от долната част насочва движението към вътрешността на гробницата и песента се явява своеобразна кулминация. Когато песните са изписани във вътрешните помещения на гробницата, горната част на стените също предава идеята за движение навътре. Това се вижда особено отчетливо при Неферренепет (ТТ 178).

¹⁰⁷ Единственото засвидетелствано изключение е от гробницата на Неферхотеп (ТТ 50). Тук при 4-та, 2-ра и 3-та песен и трите регистъра съдържат ритуални сцени. За подобно разделяне при сцените и от двете срещуположни стени на преддверията, разполагащи с песен на арфиста можем да говорим със сигурност само при Джехутиемхеб (ТТ 194), Пиай (ТТ 263) и Иний (ТТ 285). Възможно е към тази група да се добави и 2-ра песен на Чанефер (ТТ 158) (виж по-долу). В останалите случаи или липсва долен регистър на срещуположната стена или не разполагаме с данни. Интересен пример ни представя срещуположната стена от гробницата на Аменемхе (ТТ 163). Тук долният регистър се явява по-скоро като продължение на идеята от химните.

Изписването на винетката към 62-ра глава от Книга на мъртвите в долния регистър при Неферренепет (ТТ 178) може да породи известни съмнения относно логиката на горните наблюдения. Както видяхме винетка към същата глава присъства и в разширената форма на сцената на собственика на гробницата, и съпругата му пред жертвената маса при 1-ва песен на Чанефер (ТТ 158) и в долния регистър от преддверието на гробницата срещу 2-ра песен на Чанефер. Целта на заклинанието е да осигури на човека всичко необходимо за пребиваването му в Отвъдното. Изписването му пък ще гарантира, че това се е случило. Същата идея се предава и от изображението на собственика на гробницата и съпругата му пред жертвена маса. Възможно е винетката към 62-ра глава от книга на мъртвите да се възприема като разширена форма, която допълнително да онагледява въпросната сцена и затова да се появява, и в долните регистри.

По сходен начин трябва да се гледа и на изображенията на играта сенет. При песните на Неферренепет (ТТ 178) и 3-тата на Чанефер (ТТ 158) изображението на играта сенет замества сцената на собственика на гробницата пред жертвена маса.¹⁰⁸ В гробниците на Пиай (ТТ 263) и Аменнемхе (ТТ 163) играта сенет се появява в долния регистър на срещуположната на песента стена от преддверието и също служи за заместител на сцената на собственика на гробницата пред жертвена маса. Самата игра се свързва с успешното преминаване през съда на Озирис и паралелно с това, през „огнените пътища” на Мехен. По този начин се постига едновременно сливане с Озирис и Ре.

При всички случаи, когато са изписани в преддверията на гробниците, песните се свързват с химните към Ре и Озирис (или нощното слънце). Изписването на химните в преддверието има за цел да предаде представата за свободното движение на човека в Отвъдното. Сливайки се с нощното слънце, човекът влиза в Дуат, където се придвижва безпрепятствено, за „да излезе през деня” с утринното слънце. Ритуалният контекст на това движение се явяват „Песните на арфиста”.

При Неферсехеру (ТТ 269) горният регистър над песента на арфиста съдържа химн към Озирис. Тук посланието явно е идентично с това от преддверията. В гробницата на Неферренепет (ТТ 178) това е въвеждането на мъртвия пред съда на Озирис и 125-та глава от книга на мъртвите, която носи заглавието: „Заклинание за влизане в залата на Двете Маат почитане на Озирис, който е начело на Запада.” При

¹⁰⁸ Това особено добре се вижда от текста към играта сенет от гробницата на Неферренепет (ТТ 178).

гробницата на Инхерхауи (ТТ 359) имаме два регистъра със сцени, паралелни на песента на арфиста, всички от които са винетки от Книга на мъртвите. Заклинанието от средния регистър има за цел човекът да се присъедини към екипажа на слънцето. Двете паралелни винетки от най-горния регистър също предават идеята за безпрепятствено влизане, излизане и движение в Отвъдното. Интересен е текстът към винетката от глава 136b от Книга на мъртвите, в който вместо името на заклинанието се казва: „Името на пазача на портата на залата на Маат е „Премерващ сърцата-*ib*, проверяващ сърцата-*h3t*”.” Познаването на името на този пазач ще даде възможност на човека да влезе в залата на Маат пред съда на Озирис. Това от своя страна ще му донесе сливане с божеството. Идея, която тук е преплетена с безпрепятственото придвижване.

Другите две паралелни на песента винетки от гробницата на Инхерхауи (ТТ 359) също са свързани с безпрепятственото придвижване в Отвъдното. Сцените от горния регистър над песента на арфиста от гробницата на Неферсежеру от Завиет Султан също имат за цел да присъединят човека към екипажа на слънчевата ладия и да му гарантират безпрепятствено влизане, излизане и движение в Отвъдното.

Оказва се, че без значение къде в гробницата са изписани, „Песните на арфиста” служат като ритуален паралел на способността за свободно придвижване на мъртвия и сливането му с Ре и Озирис.

2.3 Ключови термини, свързани с „Песните на арфиста”

Преди да продължим нататък, тук ще разгледаме няколко специфични термина, които се срещат в песните и са ключови за тяхното разбиране:

šms-ib

Словосъчетанието *šms-ib* се среща многократно в „Песните на арфиста” и се явява ключово за разбирането на текстовете. Буквалното значение на този термин е „следване на сърцето”. Речниците го превеждат като „seinem Wunsche nachleben, frohlich sein u. a.” [Wb. IV 483, 11] и „follow o’s desire” [FD. 267]. При изследването си върху сърцето Александър Пианков превежда термина като „suivre le coeur” [Piankoff 1930, 121], като смята, че в някои от случаите *ib* може да се преведе като „съвест” [Piankoff 1930, 86]. Разглеждайки няколко примера Херман Кес стига до извода, че

терминът трябва да се разбира като подтиквач към наслаждаване от живота, изразено предимно в ядене и пиене [Kees 1938, 82-85].

Най-пълното изследване на словосъчетанието до момента е дело на Дейвид Лортън. Разглеждайки всички примери той открива три основни нюанса в значението на *šms-ib*: „да следваш съвестта си”, „да упражняваш волята си” и „да служиш на нечия воля” [Lorton 1968, 41-54; Lorton 1969-1970, 55-7]. Той не открива оттенък на хедонизъм и песимизъм в този термин [Lorton 1968,54]. Към изброените от Лортън примери за употребата на израза *šms-ib* могат да се добавят още два, които не са му били достъпни. Единият е от стелата на Сеннесис от късния Птолемейски период, която се съхранява в Пушкинския музей в Москва:

ḥḥ.tn m ndmt m ib w3d.wt ir ḥḥ.f m šms-ib nn ḥ3ḥ rh ib.f [Berlev 1981, 205]

„Живейте вашия живот чрез удоволствие на сърцето, (защото) истински щастливият е този, който прекарва живота си в следване на сърцето. Не ще бъде неуспешен този, който знае своето сърце.”¹⁰⁹

Вторият е от песента на арфиста от гробницата на Неферсехеру от Завиет Султан:

[ḥ]n[m] (?) t(w) ts.w Mrt
wšm(.w) ib m rwt

šms.k ib.k
snm.k k3.k
n isk dḃ.k [twt ?]

“[Слепват?] теб словата на Мерет¹¹⁰.
Проверено (?) е сърцето при портата.

(Щом) следваш ти сърцето си
и караш да се храни твоето Ка –
Не ще се забави прехраната ти”¹¹¹

¹⁰⁹ За превода на този пасаж изказвам благодарности на д-р Емил Бузов.

¹¹⁰ Богинята на песните; свързва се и с Маат [Bonnet 2000, 457].

Въпреки, че Лортън е очевидно най-добре запознатият с проблема, неговото тълкуване не се приема в научните среди. Той е силно критикуван от Лихтейм [Lichtheim 1973, 77 n. 22] и Асман [Assmann 1977, 73-75], които се придържат към възгледите на Кес. Без да обръща внимание на примерите приложени от Лортън за *šms-ib* Асман критикува неговата интерпретация, базирайки се на разбирането, което Лортън вкарва в „Песните на арфиста”, като резултат от своето изследване на термина: „Wie kann das, was die Ägypter selbst als “Herabsetzung des Jenseits” empfunden haben “a strong affirmation of faith in the afterlife” sein?” [Assmann 1977, 74]. Визираният от Асман пример е от 2-ра песен от гробницата на Неферхотеп (ТТ 50), ред 2-4. Пасажът е проблемен. Следвайки превода на Гардинер [Gardiner 1913, 167] Лихтейм превежда:

„That they may become a remembrance for posterity,
For every one that cometh to pass by.
I have heard those songs that are in the tombs of old
And what they relate in extolling the earthly
And in belittling the land of the dead.
Wherefore is the like done to the land of eternity?” [Lichtheim 1945, 197]

Друга възможна интерпретация на пасажа би била:

„Превръща се тя (песента) в памет за бъдещето,
(в памет) за всеки, дошъл, за да премине.

Отдавна чух (аз) тези песни, които са в гробниците –
Разказаното от тях придава значение на това, което е на земята,
омаловажава некропола.

Защо е така? –

Прави се всъщност това за земята на вечността (*nḥḥ*).”¹¹²

¹¹¹ Виж глава 1.5.6.

¹¹² Виж глава 1.3.6, Неферхотеп (ТТ 50), 2-ра песен, ред 2-4 и коментарите към 2-ра песен от Неферхотеп, ред 4 (глава 1.3.7).

Под „омаловажаване на некропола” няма да се има предвид пренебрегване на отвъдното за сметка на настоящето. Това би предположило да можем да намерим в египетската традиция примери за противоположното. Напротив, стремежът към смъртта е неприсъщ за древните египтяни. Така, описвайки нередностите в света, “Оплакването на Ипувер” ни разкрива:

iw ms i3w šri (hr) mr.j mwt.j

hrd.w ktt.j(w) hr tm.w sw r rd.t ʿnh(.j) [Adm. 4, 2-3]

“Действително, и старецът и младежът (казват): “Желая аз да съм мъртъв!”

(Дори) малките деца казват: “Да не беше ми давал той (бащата?) да живея!”

В „Разговорът на човек с неговото Ба” се казва:

ir sh3.k krs

nh3t-ib pw

in.t rmjt pw m sind s

šd.t s pw m pr.f h3ʿ(.w) hr k33

nn pr.n.k r-hrw m3.k rʿ.w [Leb. 56-60]

“Ако мислиш за погребение –

Това е ярост на сърцето.

Това е довеждане на сълзи чрез причиняване на мъка на човек.

Това е отнемане на човек от неговия дом, (бидейки в същото време) той захвърлен върху хълма.

Не ще излизаш ти нависоко (, за да) гледаш слънцето.”

Човекът не трябва да се стреми към Отвъдното, а да се подготвя за него, живеейки спрямо принципите на Маат. В нашия пример се казва, че песните целят да акцентират върху поведението на човека приживе за сметка на мислите за отвъдното, които трябва

да останат на заден план. Целта е чрез праведно поведение, съобразено с принципите на Маат, човекът да се подготви за „земята на вечността”. Така в „Красноречивият жител на оазиса” се казва:

dd(.w) m3^ct

ir(.w) m3^ct

dr ntt wr.s 3^c.s w3h.s

gm.w.tw kft.s

sb.w s(j) r im3hw [Peas. В1 351-353]

Говори Маат!

Прави Маат!

Защото велика е тя, голяма е тя, устойчива е тя.

Открита е надеждността ѝ –

Придвижваща е тя към състоянието на блажен.”

Терминът *šms-ib* трябва да бъде разбран именно в този контекст. Примерът от стелата на Таимхотеп е напълно достатъчен, за да докаже, че изразът „следване на сърцето” не носи хедонистично послание:

n wrd ib.k m swr wnm th ndmndm

ir(.w) hrw nfr

šmš(.w) ib.k r^c-nb m rd.t mh¹¹³ m ib.k [Brugsch 1891, 926]¹¹⁴

„(Нека) не се уморява сърцето ти чрез пиене, ядене, опиянение и сексуално удоволствие!

Прави красив ден!

Следвай сърцето си всеки ден като поставяш загриженост в сърцето си!”

¹¹³ Или *mh¹¹³tw*, както е изписано. Думата е производна на глагола *mh* „sich Sorgen machen um” [Wb. II 120]. Друга производна дума от този глагол е *mhj* „Der Fürsorger” [Wb. II 121, 1]. Следването на сърцето от този късен пример ще означава грижа за ближния. По същият начин трябва да се разбира и правенето на красив ден (*hrw nfr*).

¹¹⁴ За превод и транслитерация виж Lorton 1968, 41-42.

По същият начин в песента за цар Интеф се казва:

imj ḥ3w (ḥr) nfrw.k

(m) b3g3j(.w) ib.k

šms(.w) ib.k ḥnꜥ nfrw.k

ir(.w) ḥt.k tp t3 m wd(.w) ib.k [р. Harris 500, VI, 11-12]

„Дай изобилие (за) твоята красота!

(Не) уморявай сърцето си!

Следвай сърцето си заедно с красотата си!

Прави нещата си на земята съгласно заповяданото от сърцето си!”

Сърцето в египетските представи е органът на мислите, възприятията, чувствата и паметта. Освен като физически орган, сърцето се приема и за елемент от човешката личност. То се смята за нещо „външно” по отношение на човека, второ „аз”, което безпристрастно отчита човешките действия [Spiegelberg 1931, 35-37; Леков 2004, 49]. Връзката между човека и бога се осъществява посредством сърцето. Затова понякога сърцето се нарича „бог”, който е в тялото на човека [Леков 2004, 49].¹¹⁵ Когато тази връзка е достатъчно здрава следването на сърцето ще означава следване и на Ка¹¹⁶, следване на божествените повели или вписване на човека в хармонията на „всичко, което се случва” [Леков 2004, 133]. Така в 4-та песен от гробницата на Неферхотеп (ТТ 50), ред 5-8 се казва:

šms[.k] k3.f r tri nb

nhsī.k 6. r m33 7. nfr(w).f

[iri.f] n.k ḥmw 8. r bw wnn.k

dī.f tw ḥr m3ꜥw nn kꜥḥ

¹¹⁵ Виж например Urk. IV 117 и др.

¹¹⁶ Така в глава 30b от Книга на мъртвите за сърцето се казва: *ntk k3.j imj ḥt.j* „Ти си моето Ка, което е в тялото ми.”

„Следваш ти неговото¹¹⁷ Ка във всеки момент.

Събуждаш се ти, за да съзерцаваш неговата красота (*nfrw*).

[Насочва той] за теб направляващото гребло към мястото, в което си ти.

Поверява той теб на безбрежния бриз.”

nfrw в случая се отнася както за царя, така и за Амон. Текстовете от времето на Амарна използват думите *nfrw* „красота” и *mrwt* „любов” като синоними на *stwt* „лъчи” [LÄ I, 532].¹¹⁸ Божественото присъствие се проявява посредством светлината, която е еманация на „красота” на твореца и на неговата „любов” към творението [Assmann 1983b, 107-8; 110]. Оттук, под *m33 nfrw* в нашия пример ще се разбира гледане, съзерцаване на божественото проявление. В паралелния пример от Джехутихотеп (ТТ 32), ред 6 думата *m33* „гледам” е заменена с *dw3* „почитам”. Така следването на Ка (което е равнозначно на следване на сърцето), означава ежедневно да се отдава почит на божеството. Божеството, от своя страна, се грижи животът на човека да се случва спрямо Маат.¹¹⁹

iri hrw nfr

Изразът „прави красив/добър ден” се среща многократно в песните, често във връзка с *šms-ib*. Трудност при разбирането на термина *hrw nfr* се явява изключително обхватната му употреба при различни случаи [Wb. II, 499, 12-17]. Явно става дума за събирателно понятие, което може да се използва при много различни случаи. Както отбелязва Лихтейм *hrw nfr* може да означава „празник” или „празничен ден”, може да се отнася за ден, смятан за приятен или благотворен. Терминът може да се използва за да обозначи деня на смърт или на съд в Отвъдното [Lichtheim 1945, 208]. Ханс Гьодике отделя две различни значения за *hrw nfr* „last day” и „good i.e., proper day” [Goedicke 1970, 129]. Дитер Кеслер възприема „правенето на красив ден” като обозначение на специфичен вид празнично тържество, при което се комбинират музиката и танци с пиене и сексуални удоволствия [Kessler 1988, 185; 188; 196]. Изследвайки израза *iri hrw*

¹¹⁷ На Амон и едновременно на царя.

¹¹⁸ Виж например Големия химн към Йот, ред 2.

¹¹⁹ Алюзията от втория куплет е за плаване. Думата *m3cw* „бриз” е използвана заради съзвучието и с *m3ct*. Така поверяването на „безбрежния бриз” ще означава живот съгласно принципите на Маат.

nfr Лортън стига до извода, че се използва идиоматично, за да обозначи „the enjoyment of fine meal, whether secular or religious” [Lorton 1975, 29]. Според него в „Песните на арфиста” изразът е използван, за да подтикне към присъединяване към погребалния банкет.

В песента на арфиста от гробницата на Инхерхауи (ТТ 359), ред 7-9 разбираме какво е обратното на това да се прави красив ден:

ir(.w) hrw nfr Wsir ʕ3 n iswt m st-mʕt In-ḥr-ḥʕ.wj mʕ-ḥrw

m wrd(.w) ib.k r wr sp2 ḥnʕ imj ib.k

m ir(.w) ḥd-ib.k m tr wnn.k

„Прави красив ден Озирис, главен на отряда в Тиванския некропол Инхерхауи, правогласният!

Не уморявай сърцето си твърде много заедно с този, който е в сърцето ти!

Не твори разрушаване на сърцето си във времето на съществуването ти!”

и още веднъж, ред 10-13:

ir(.w) hrw nfr r wr sp2

...

imi.k ḥd n ib.k ḥr ḥpr.t nb(.t)

imj ḥsi.w r-ḥft ḥr.k

„Прави красив ден твърде много!

...

[Нека] не разрушаваш сърцето си заради всичко, което се случва.

Постави изпятото пред теб!”

*wrd-ib*¹²⁰ буквално означава „уморено сърце”. Словосъчетанието се използва като синоним на смърт и епитет на Озириис – „Онзи с умореното сърце” [FD. 65]. Като епитет на Озирис терминът се среща още в Текстовете на пирамидите и Текстовете на саркофагите: *iw ir.n.j ḥḥ.w m rnpt m-imjwti.j r Wrd-ib pf s3 Gb* „Сътворих аз милиони години между мен и този, „Който е с уморено сърце”, синът на Геб.” [СТ. 467 e)]. Както видяхме по-горе в стелата на Таимхотеп терминът се противопоставя на израза *šms-ib* и изразява негативно състояние на сърцето, резултат от неправилни действия. Прекомерното желание за ядене, пиене и сексуално удоволствие водят до умора на сърцето. *ḥd-ib* е израз, който буквално ще означава „унищожено сърце”. Фолкнер го интерпретира като „be upset”, „annoyed” [FD. 182]. Терминът обозначава негативно състояние на сърцето:

iw ḥrwj mr.f ḥd-ib sp ḥsi [Merikare XXXVIII]

„Врагът, обича той „унищоженото сърце” и изявата на слабост (=грях)”

В поучението на Аменемопе се казва:

„Не поздравявай невъздържания човек чрез твоята прибързаност,
[защото] тогава унищожаваш сам своето сърце.

Не му казвай „Здравей!” в лъжа,

[защото] тогава съществува страх в плътта ти.” [Бузов 2011, 145]

Този, който е с унищожено сърце се противопоставя на повелите на бога:

in ib.w.sn ḥd dd.t.n.j [СТ. 464 b)]

„Именно сърцата им (на хората) са тези, които разрушиха казаното от мен (бога).”

В нашия пример *wrd-ib* и *ḥd-ib* са използвани като синоними.

„Уморяването/унищожаването на сърцето” е състояние, което се постига в следствие на

¹²⁰ За интерпретацията на термините, свързани със сърцето изказвам благодарност на д-р Емил Бузов.

престъпването на Маат. Явно, „правенето на красив ден” ще бъде в унисон с Маат. По същия начин в песента на арфиста от гробницата на Пасер (ТТ 106), ред 4-5 четем:

m3^ct irr.f s(j) n.tn wrt

wnn.s r-gs šnbt.f

n tšī.s hr.f r^c-nb

ir(.w) hrw nfr P3-sr

m [wrđ.w ib.k]....

[šms.w] ib.k r tr wnn.f/=k (?)

ir(.w) hrw nfr

sr pw m^c.k ḥ3 ḏwt nb(.t)

„Маат, прави той нея за вас много.

Тя е до гърдата му.

Не се отделя тя от него никой ден.

Прави красив ден Пасер!

Не [уморявай сърцето си]....!

[Следвай] сърцето си през времето на твоето (?) съществуване!

Прави красив ден!

Съветник е той в ръката ти зад всяко зло.”

Отново разбираме, че „красивият ден”, е който спасява човека от Исефет. Между извършването и ежедневното следване на повелите на Маат от първия куплет и правенето на „красив ден” и „следването на сърцето” от втория е поставено равенство. Тоест „красивият ден” е възможен само когато Маат „не се отделя от човека” и той спазва нейните принципи ежедневно. Тук сякаш се отдалечаваме от конкретиката на погребалния банкет. Както видяхме *hrw nfr* е събирателно понятие, което включва от една страна приятно прекарване на времето¹²¹, от друга страна това може да бъде и

¹²¹ Виж например Westc. 3,5-10 и др.

успешен ден. Така в Текстовете на саркофазите успешното преминаване през съда на Озирис и оправдаването на човека е определено като „красив ден“:

*m3^c-hrw.k r hftj.w.k r hft.wt.k m hrw pn
ir.t(w).sn wd^c-mdw hft.k m hrt-ntr m hrw pn nfr* [СТ. I, 18-19]

„Правогласен си ти пред твоите врагове от мъжки и женски пол в този ден.
Осъдени са те пред теб в некропола в този *красив ден*.“

*h3.k r d3d3t
m3^c-hrw.k r hftj.w.k r hft.wt.k r ir.wt r.k
ir.t(w).sn wd^c-mdw hft.k m hrw pn nfr m d3d3t nb.t n.t Wsir* [СТ. I, 10]

„Спускаш се ти към съда.

Правогласен си ти срещу твоите врагове от мъжки и женски пол и срещу правещите
срещу теб.

Осъдени са те пред теб в този *красив ден* в съда на Озирис.“

Човекът да се превърне в един от боговете от Отвъдното също може да се определи
като „красив ден“:

*sh^c kw ntr.w nb.w
shr.sn n.k hftj.w.k m hrw pn nfr h^ci.k im hr ntr.w nb.w imj.w pt t3 ...* [СТ. VI, 326]

„Всички богове те карат да възсияеш.

Сразяват те за теб твоите врагове в този *красив ден*, в който възсияваш ти при всички
богове, които са на небето и земята.“

Следването на божествените повели също може да води до „красив ден“:

hrw nfr(.w) iw sh3 tw nfrw n 'Imn [Urk. IV 1638]

„Красив е денят, (когато) си спомня някой красотата на Амон.“

Ако съпоставим това изказване с разглеждания по-горе пример от 4-та песен от гробницата на Неферхотеп (ТТ 50), ред 5-8¹²², ще излезе, че денят е красив тогава, когато човек следва Ка на бога, което ще е равнозначно на „следването на сърцето”. Това обаче, по никакъв начин не изключва радостта, веселието и приятните преживявания. Не бива да забравяме, че животът, който е съобразен с Маат, според древните египтяни, не изисква особено напрежение и лишение. На тях е чужда представата за себеотрицанието и въздържанието като задължителна стъпка към богоугодния живот. При нормална ситуация в страната (т.е. наличие на цар) говоренето и вършенето на Маат са нормалното, естествено ежедневие [Бузов 2011, 42]. Така, следвайки повелите на бога за човека е възможно да прекара „красив ден”, което от своя страна се отнася и цялостно за човешкия живот: *St s3 Nwt di.k ḥꜥw nfr ḥr šms k3.k* „Сет, синът на Нут, даваш ти *красив живот* чрез следване на твоето Ка.” [KRI II, 287]. По същия начин в песента на арфиста на Неферсехеру от Завет султан, ред 4 се казва: *sm3.k bi3 ir ḥꜥw.k m nfr* „Съединяваш се ти с небесата щом си прекарал живота си в красота.” „Красивият живот” е равнозначен на това, човек да бъде хвален (=да постъпва според Маат):

3w-ib.k rs(.w) t(w) m ḥtp
 [p3] ḥsj nfr ḥꜥw¹²³

„Радостен си ти – Събуди се в мир,
 о ти, който си хвален и красив с живота”

За да може човек да има успех в живота си, да се забавлява и наслаждава на дните си, той трябва да следва повелите на Маат. Обратното, да не се живее според Маат ще означава провал във всяко начинание. Човекът, който се е обърнал към Исефет е обречен на самота и всеобщо порицание [Бузов 2011, 41], за него е невъзможно „да прави красив ден”:

¹²² *šms[k] k3.f r tri nb*
nhsi.k 6. r m33 7. nfr(w).f

¹²³ Виж глава 1.5.6, ред 1-2.

nn sf n wsfw B2.110

nn hnms n sh(.w) m3^ct

nn hrw B2.111 nfr n ^cwn-ib [Peas. B2 109-111]

„Няма вчерашен ден¹²⁴ за мудния.

Няма другар за глухия за Маат.

Няма красив ден за алчния.”

В друг пасаж от „Красноречивият жител на оазиса”, в който злото (Исефет) е представено от лъжата се казва:

ir šm grg iw.f tnm.f

n d3.n.f m mhnt

n sš3[.f]

ir hwd hr.f

nn msw.f

nn iw^cw.w.f

ir skdd hr.f

n s3h.n.f t3

n mni.n dpwt.f r dmi.s [Peas. B2 98-103]

„Тръгне ли лъжата, тя се губи.

Не ще прекоси тя в ладия.

Не ще се придвижи тя.

Що се отнася до богатия на нея,

Няма деца той,

Няма наследници той върху земята.

Що се отнася до плаващия с нея,

Не ще достигне той земя,

¹²⁴ Има се предвид, че не се помни.

Не ще акостира ладията му на своя пристан.”

Същата идея ни е представена и във 2-рата песен на Неферхотеп (ТТ 50), ред 4-5:

m3^ctj k3j iwtj hr bwt.fpw hnnw
nn wn hr sw r snw.f

„Принадлежащият на Маат и точният, който не е всяващ ужас – негово отвращение е раздора.

Не ще съществува този, който всява ужас за своя ближен.”

nfr/nfrw

Думата *nfr* най-общо означава „beautiful”, „fair” [FD. 131]; „gut”, „schön” [Wb. II 253-4]. В египетския език *nfr* може да има множество различни значения и употреби. В някои случаи може да се използва със значението на „gütig”, „wohltuend” [Wb. II 254, 18-20]. На няколко места в „Песните на арфиста” *nfr/nfrw* се използва, за да обозначи вътрешни качества, притежавани от човека. В тези случаи употребата ще е по-скоро преносна. Ще се има предвид „вътрешна красота” – добродетели, притежавани от човека. Поради тази причина в голяма част от срещаните случаи думата ще се свързва пряко със *šms-ib* и *ir(.w) hrw nfr*. В песента на арфиста за цар Интеф се казва:

imj h3w (hr) nfrw.k
(m) b3g3j(.w) ib.k

šms(.w) ib.k hn^c nfrw.k
ir(.w) ht.k tp t3 m wd(.w) ib.k [pap. Harris 500, VI, 11-12]

“Дай изобилие (за) твоето красота!

(Не) уморявай¹²⁵ сърцето си!

Следвай сърцето си заедно с красотата си!

¹²⁵ Глаголът *b3g3j* е използван като синоним на *wrd* (сравни със Zandee 1960, 11-12).

Прави нещата си на земята съгласно заповяданото от сърцето си!”

nfrw от този пример се свързва пряко със “следването на сърцето”. Човек увеличава своята „красота” посредством „следването на сърцето” и подчиняване на действията си на „заповяданото от сърцето”. Така *nfrw* ще е използвано като събирателно понятие, което обхваща в себе си всички положителни качества на човека, съобразени с принципите на Маат. В песента на арфиста от гробницата на Пасер (ТТ 106), ред 10-11 се казва:

ir(.w) hrw nfr m sšrw m3^c
imj ḥ3w ḥr nfr m bw-ikr

„Прави красив ден чрез правилни действия!

Дай изобилие за красотата (*nfr*) посредством това, което е отлично!”

Под *nfr* тук ще се има предвид „красотата” на конкретния човек. Това чудесно се вижда в идентичния пример от 1-ва песен от гробницата на Неферхотеп (ТТ 50), ред 28:

imj ḥ3w ḥr nfr.k m sšrw m3^c

„Дай изобилие за твоята красота чрез правилни действия!”

Отново се вижда, че „изобилието на красотата” на човек се постига чрез правене на „това, което е отлично”, равнозначно по смисъл на *sšrw m3^c* от горното изречение. „Правенето на красив ден” и „даването на изобилие за красотата (*nfr*)” се оказват действия с еднакъв смисъл. В 3-та песен на Неферхотеп (ТТ 50), ред 8 се казва:

nfr wn.k ḥr ntr.w
sh3.tw.k ḥr nfr.k

Красиво е съществуването ти при боговете.

Запомнен си ти заради твоята красота.”

3-та песен на Неферхотеп (ТТ 50), ред. 4-5:

st r w(?)b(?) nfr.k

smn.sn 3wt s^ch(.k) ntr nb hr šbw.f

„Те са към очистване (?) на твоята красота.

Укрепват те олтара на мумията (ти) –

всеки бог под своите дарове от храна.”

3-та песен на Неферхотеп (ТТ 50), ред. 16-17:

ts.tj nfr.tj r wn.k p3 hsj Nfr-htp m3^c-hrw

„Бъди издигнат, бъди красив, докато съществуващ, ти, който си хвален, Неферхотеп, правогласен!”

2.4 Видове „Песни на арфиста” и вътрешна структура

Още първите преводачи на песента за Интеф и 1-ва песен на Неферхотеп се опитват да разберат какъв е смисълът на текстовете.¹²⁶ Лудвиг Щерн смята, че песните са изпълнявани по време на погребален банкет в гробницата в чест на починалия. Целта на песните, според него е да подтикнат живите да се наслаждават на живота докато са живи [Stern 1873, 58-59]. Чарлз Гудуин смята, че двата известни по това време текста са изпълнявани не на погребален, а по времето на светски банкет. Според него става дума за композиции, чиято цел е по време на банкет на египтяните да бъде припомнено за мимолетността на човешките радости [Goodwin 1874, 380-381]. И двамата изследователи се основават на думите на Херодот, който твърди, че при богатите египтяни, след ядене се разнася модел на ковчег, който се поставя пред всеки от участниците на банкета с думите “Пий и се весели, като гледаш този, защото, като умреш, и ти ще станеш като него”.¹²⁷ Така, Гудуин вижда като тема на песните думите, които Херодот ни казва, че са произнасяни пред всеки един от гостите. Гастон Масперо също смята, че целта на песните е да подтикват към *Carpe diem* [Maspero 1886, 171].

Макс Мюлер е първият, който изказва мнението, че песните имат еретичен характер, който ги доближава до епикурейските песни от цял свят. Той определя Интеф

¹²⁶ За пълна библиография по темата до 1945 г. виж: Lichtheim 1945, 178-181.

¹²⁷ Херодот II, 78.

и 1-вата песен на Неферхотеп като песни за пиене, с отличим еретичен и хедонистичен характер [Müller 1899, 29-37]. Хенри Брестед подкрепя идеите на Мюлер, като свързва Интеф и 1-вата песен на Неферхотеп със „скептично движение” от времето на Първия преходен период и ранното Средно царство [Breasted 1912, 181-188]. Той вижда в песните скептицизъм към съществуването на задгробен живот, чиито единствен, възможен отговор се съдържа в думите, предадени от Херодот. [Breasted 1933, 165].

Борис Тураев възприема песимизма в песните, насочен, не толкова към вярата в Отвъдното, колкото към идеята, че смъртта е неизбежна за всички хора, без значение от тяхното социално положение. Дори и най-разточителните действия, свързани с погребалния култ няма да спасят човека от неговата неизбежна съдба. Затова Тураев възприема песните като жизнеутвърждаващи и подтикващи към наслаждаване на живота [Тураев 1920, 68].

След изданието на 2-ра песен на Неферхотеп, дело на Алан Гардинер от 1913 г., озаглавено „In praise of death: A Song from a Theban Tomb” [Gardiner 1913, 165-170] всички следващи изследователи разделят песните на два типа: 1. скептично-хедонистични и 2. прославящи смъртта.¹²⁸

Мириам Лихтейм също разделя песните на два типа, като смята, че и двата имат погребален характер. Песните от групата на Интеф тя обозначава с названието „make merry”. Най-ранната от тези песни, тази за Интеф, тя определя като „melancholy reflection on the transitoriness of life coupled with skepticism concerning immortality and urging enjoyment of the fleeting moment.” Този скептицизъм, според нея е ограничен само до песента за Интеф и отпада в по-късните текстове от тази група. Така „make merry” песните се развиват в „pretty songs without problems”. Песните от втората група Лихтейм определя като принадлежащи към погребалната литература. В тях тя вижда литургичен отговор на погребалната молитва [Lichtheim 1945, 207-209].

Изследвайки термина *šms-ib*¹²⁹ Дейвид Лортън стига до извода, че песните от групата на Интеф не изразяват скептицизъм по отношение на Отвъдното. Според него целта на текстовете е да покажат, че моралните качества, изявявани посредством „следване на сърцето” са по-сигурен гарант за вечен живот от нетрайната гробница [Lorton 1975, 30; Lorton 1968, 41-54; Lorton 1969-1970, 55-57]. Мнението на Лортън е остро критикувано от последващите изследователи на песните. Ян Асман определя съдържанието на песните от групата на Интеф като „Philosophie des Festes” [Assmann

¹²⁸ Виж Егман 1923, 316.

¹²⁹ Виж по-горе: глава 2.3.

1977, 83]. Той вижда в песните две нива – от една страна оплакване от преходността на гробницата, от съдбата на мъртвия и от космическия кръговрат, в рамките на който човешкият живот няма трайност.¹³⁰ Като резултат, човекът трябва да се научи да забрави грижите за Отвъдното. За да може той да се наслади на празника, той трябва първо да осъзнае своята преходност. Така Асман свързва идеята на песните със споменатия по-горе пасаж от Херодот и смята, че те са изпълнявани по време на тържества [Assmann 1977, 76-84].

Втората група песни той причислява към текстовете-*s3h.w*, придавайки им по този начин характер, свързан с Отвъдното [Assmann 1977, 66-67; Assmann 2005, 597]. Асман прави това на базата на заглавието на една от песните, принадлежаща към тази група – тази на Аменемхе (ТТ 163), която започва с думите: *s3h.w Wsir h3tj-ꜥ Imn-m-h3t m3ꜥ-hrw n niwt* „Слова „саху” на Озирис, градоначалника Аменемхе, правогласния на Тива”. Асман определя текстовете-*s3h.w* като „заупокойни литургии”, свързани с култа на починалия [Assmann 1990, 1-30; Assmann 2005, 583-593]. Основната цел, според него, на песните от тази група е да възвеличават пребиваването на мъртвия в гробницата, така както цел на песните от групата на Интеф е да възвеличават празничния миг. За да се постигне това, текстовете демонстрират, че макар и в своята гробница, силата на човека е толкова голяма, че той е свързан с Ре на небето и с Озирис в Отвъдното [Assmann 2005, 597].

Взгледите на Асман са възприети в немскоезичната литература и са отразени и в неговата статия за „Песните на арфиста” от Лексикона на египтологията [LÄ II, 972-982]. Майкъл Фокс, от друга страна, е склонен, в своите изследвания върху песните да поддържа възгледите на Лихтейм [Fox 1978, 395-400; Fox 1982, 268-316].

Текстовете, които принадлежат към групата на Интеф са:

1. Песента на арфиста за цар Интеф
2. 1-ва песен на Неферхотеп (ТТ 50)
3. 2-ра песен на Неферхотеп (ТТ 50)
4. 3-та песен на Неферхотеп (ТТ 50)¹³¹
5. Джехutihотеп (ТТ 32)
6. Неферсехеру от Завиет Султан

¹³⁰ Но не и скептицизъм към задгробния живот изобщо по подобие на Брестед.

¹³¹ Третата песен на Неферхотеп (ТТ 50) = Джехutihотеп (ТТ 32), Ред 16-28 представлява особен случай, тъй като съдържа елементи, които присъстват и в двете групи от песните на арфиста. Водещи са мотивите, характерни за песните от групата на Интеф, поради което тя е добавена към тяхната група.

7. Псер (ТТ 106)
8. Рома-Рой (ТТ 283)
9. Чай (ТТ 23)
10. Аменемхеб (ТТ 364)
11. Джехутиемхеб (ТТ 194)
12. Инхерхауи (ТТ 359)
13. 2-ра песен на Чанефер (ТТ 158)
14. Амонпахапи (ТТ 355)

Макар да се различават една от друга песните от тази група имат няколко общи мотива, които са присъщи за всички текстове. Тези теми могат да са разместени по различен начин в текста. В някои случаи е възможно една и съща тема да се разглежда на няколко пъти в рамките на една и съща песен или да е представена изключително разгърната, давайки ни по този начин допълнителна информация. Понякога темите преливат плавно една в друга и не е възможно да се отделят с точност до изречение. Освен основните теми, които изхождат от песента за Интеф са три¹³², в някои от песните се обсъждат мотиви, характерни само за тях. Оказва се, че макар песните от тази група да са много различни една от друга, те следват общ модел на логика и носят еднакво послание. За по-доброто разбиране на песните тук ще бъдат разгледани поотделно темите, които присъстват в тях:

1. *Телата отпътуват*

Интеф – рар. Harris 500 от VI,3 („Тялото...”) до VI,4 (“...погребани в пирамидите си”), от VII, 2 („Виж, не е дадено..) до края на песента; 1-ва песен на Неферхотеп от ред 2 („Телата...”) до ред 6 („... към отреденото им място”), ред 24¹³³ („Не съществува такъв, който да е идващ обратно); 2-ра песен на Неферхотеп от ред 5 („Тази земя...”) до края на песента¹³⁴; 3-та песен на Неферхотеп от ред 1 („Помни стрцето...”) до ред 2 („...устойчив спрямо това”); Джехутихотеп (ТТ 32) от ред 16 („Плава се на север...”) до ред 17 („...спрямо това”); Неферсехеру от Завет Султан от ред 8 („О, колко радостен...”) до ред 8 („...в домовете[на своите Ка]”); Пасер (ТТ 106) от ред 1 („Формите, явени в]...”) до ред 2 („... техните места”), ред 11 („Виж, не пренебрегва...”) до ред 12 („...се е върнал обратно”); Рома-Рой (ТТ 283) от ред 3 („[Не съществува такъв]...”) до ред 4 („...погребан в качеството на ...”); Чай (ТТ 23) от ред 5 („Не

¹³² Две от тях присъстват задължително във всички песни и явно се явяват основата, около която се изгражда всеки отделен текст.

¹³³ Текстът е силно повреден във втората си част и обхващат на отделните мотиви, които се обсъждат в него е неясен.

¹³⁴ Сравни с Джехутихотеп (ТТ 32) от ред 13 до ред 16.

съществува...”) до края на текста; Аменемхеб (ТТ 364) от ред 4 („Онези тела...”) до ред 8 („...само ако!” се казва”); Джехутиемхеб (ТТ 194) от ред 5 („Що се отнася до...”) до ред 8 („...само ако!” се казва”); Инхерхауи (ТТ 359), ред 3 („Така направи...”) до ред 4 („...на техните места), от ред 7 („Разливът...”) до ред 7 („... към своя час); 2-ра песен на Чанефер от ред 1 („Поколенията са...”) до ред 5 („...само ако!” се казва”)

Животът е прекрасен („О, колко радостен е преживяващият земното си съществуване”¹³⁵), но мимолетен („Що се отнася до продължителността на това, което се прави на земята – тази изява принадлежи на сън”¹³⁶). Всеки човек, който е роден неизбежно ще умре:

„Телата опътуват от времето на бога.

Младежите идват на мястото им.

Ре, изявява той себе си при изгрев.

Атум се успокоява в „Западната планина”.

Мъжете са в отдаване,

Жените са в приемане.

Всеки нос диша вятър.

Земята просветлява (и) техните деца до последното поемат към отреденото им място.”¹³⁷

„Разливът се спуска на север и северният вятър пътува на юг.

Всеки човек се е отправил към своя час.”¹³⁸

Това е естественият кръговрат в природата и всичко, и всеки неизбежно е подвластен на него. Както вече стана дума по-горе, египтяните не се стремят към смъртта. Те се подготвят за Отвъдното, но подобно на всяко същество обичат живота и неизбежно го напускат с доза нежелание и печал. За тях животът е нещо еднократно: „Няма тръгнал, който да се е върнал обратно”¹³⁹; „Що се отнася до тези, които си заминават от времето

¹³⁵ Неферсехеру от Завиет Султан, ред 8.

¹³⁶ 2-ра песен на Неферхотеп, ред 6.

¹³⁷ 1-ва песен на Неферхотеп, ред 2-6.

¹³⁸ Инхерхауи (ТТ 359), ред 7.

¹³⁹ Пасер (ТТ 106), ред 12; Интеф VII, 2-3; 1-ва песен на Неферхотеп, ред 24; Рома-Рой (ТТ 283), ред 3; Чай (ТТ 23), ред 6.

на бога – не повтарят те връщането”¹⁴⁰. Затова трябва да се живее пълноценно. Важните неща не бива да се отлагат защото:

„Лицата им (на мъртвите) са невежи за красивия ден,
за постъпването спрямо сърцето им.

Принадлежностите са изоставени на други

[и] те са тръгнали и заминали.

„Ех, само ако!”, се казва.”¹⁴¹

Тук се добавя още един елемент: Човек може да „следва сърцето си” и да „прави красив ден” само приживе и не бива да изпуска тази възможност за сметка на трупането на земни облаци, които не носят ефект в Отвъдното: „Виж, не е дадено на човек да взима своите вещи заедно със себе си.”¹⁴²

2. Гробниците се разрушават – изчезва паметта за човека

Интеф – рар. Harris 500 от ред VI,5 („Построени са...”) до ред VI,7 („...не са възниквали); 1-ва песен на Неферхотеп от ред 10 („Чух аз...”) до ред 11 („... от времето на бога”); Неферсехеру от Завиет Султан, ред 8 („Забравени са имената им”); Пасер (ТТ 106), от ред 2 („С постройките...”) до края на реда; Инхерхауи (ТТ 359) от ред 4 („с постройките, домовете...”) до ред 5 („...в пирамидите си”); Амонпахапи (ТТ 355) от ред 1 („Боговете...”) до ред 3 („...което е добро”)¹⁴³

Този мотив е тясно свързан с предходния и се явява негово продължение. Липсва при 2-ра песен на Неферхотеп, Рома-рой (ТТ 283), Чай (ТТ 23), Аменемхеб (ТТ 364), Джехутиемхеб (ТТ 194) и 2-ра песен на Чанефер. Най-силно развит е в песента за Интеф и 1-ва песен на Неферхотеп. При повечето от другите текстове става дума за едно изречение в края на 1. и преди 3., използвано, за да свърже двете теми.

Постройките, а в това число и гробниците, като част от света на хората, са преходни. Те също са изложени на унищожение с времето:

¹⁴⁰ Джехутиемхеб (ТТ 194), ред 5-6; Аменемхеб (ТТ 364), ред 5-6; 2-ра песен на Чанефер, ред 2-3.

¹⁴¹ Джехутихотеп (ТТ 194), ред 7-8; Аменемхеб (ТТ 364), ред 6-8; 2-ра песен на Чанефер, ред 3-5

¹⁴² Интеф, VII,2.

¹⁴³ Текстът е изключително фрагментарен и не може със сигурност да се говори дали става дума за пасаж, съдържащ разглеждания мотив.

„...[Формите, явени в тяло, отпътуват] от времето на бога.

Други идват на техните места.

С постройките, домовете и пирамидите е същото”¹⁴⁴

Една от главните функции на гробницата е да запази паметта за човека посредством името му. Според египетските представи името е неразделна част от същността на човека. В „Мемфиският богословски трактат” Птах, в ролята му на творец, сътворява света и всичко в него като замисля в сърцето си и произнася с езика си имената на нещата. [Junker 1940a] Така името е в неразлично единство със своя носител, тъй като го поражда [Леков 2004а, 117]. Името на човека трябва да се помни и произнася след смъртта му от следващите поколения. По този начин името “живее”, а с него живее и собственикът му в Отвъдното. Главното предназначение на надгробния паметник е да се съхрани за предците името на човека, за когото е изготвен [Леков 2004а, 116-26]. Така грижите, които наследниците полагат за гробницата и култът към умрелия са насочени и към неговото име. След като гробницата може да бъде унищожена, тогава и името може да бъде забравено: „(Дори) боговете, възникнали в началото са се успокоили в домовете [на своите Ка]. Забравени са имената [им].”¹⁴⁵ Но имената на Имхотеп и Джедефхор се помнят, макар гробниците им да са унищожени и никой да не знае къде са се намирали.¹⁴⁶ Оказва се, че има нещо много по-трайно дори и от гробницата, което гарантира „повтарянето на живота” в Отвъдното. Така текстът на песента на Неферсехеру от Завиет Султан продължава (ред 8-9):

„Забравени са имената [им?],

[Но] за ... и за духовете Аху се казва:

- „Велики” са те.

Съединяваш се ти с небесата [щом] си прекарал живота (*ḥꜥw*) си в красота (*nfr*).”

Да прекараш живота си в красота е именно това, което ти гарантира, по-сигурно от гробницата, името ти да се помни и да бъдеш Ах в Отвъдното. Тук, вече, преминаваме към следващия мотив, който е характерен за всички песни. Въпреки, че гробницата

¹⁴⁴ Пасер (ТТ 106), ред 1-2.

¹⁴⁵ Неферсехеру от Завиет Султан, ред 8.

¹⁴⁶ Интеф, VI,6-7, 1-ва песен на Неферхотеп, 10-11. Имхотеп и Джедефхор са египетски мъдрци от времето на Старото царство, на които се приписва създаването на поучения.

може да е преходна след като човек е живял съобразно принципите на Маат за него може да се каже: „устойчивостта е в този, който е в некропола”¹⁴⁷ и „хората (?) се успокояват в пирамидите си.”¹⁴⁸

3. Следвай сърцето си и прави красив ден

Интеф – рар. Harris 500 от ред VI,8 („Не се връща...”) до ред VII,2 (“...за мен в него”); 1-ва песен на Неферхотеп от ред 6 („Прави красив ден...”) до ред 10 („...чист с двете ръце”), от ред 12 („Следвай сърцето си...”) до ред 13 („...бъдещето и вечността), от ред 17 („Прави красив ден...”) до ред 22 („...унищожаваш сърцата), от ред 25 („Ти си точен...”) до края на реда, ред 28 („Дай изобилие за твоята красота чрез правилни действия!”)¹⁴⁹; 2-ра песен на Неферхотеп от ред 3 („Отдавна чух...”) до ред 5 („...за своя ближен)¹⁵⁰; 3-та песен на Неферхотеп от ред 3 „Всеки бог...”) до ред 5 („... за нашите Ка”)¹⁵¹; Неферсехеру от Завиет Султан от ред 6 („Слепват теб...”) до ред 8 („...към гробницата”), от ред 9 („Но за... и за духовете Аху...”) до ред 9 („...в красота”), от ред 10 („Щом съществува...”) до ред 14 („...нейния добър миг); Пасер (ТТ 106) от ред 4 („Маат...”) до ред 8 („...помада без остатък пред теб”), от ред 10 („Прави красив ден...”) до ред 11 („...което е отлично”), от ред 12 („Прави красив ден...”) до края на текста. Рома-Рой (ТТ 283) от ред 2 („Направеното от сърцето ти...”) до края на лакуната на ред 3, от ред 4 („Прави красив ден...”) до края на текста; Чай (ТТ 23) от ред 2 („Приветствам...”) до ред 4 („...унищожаваш сърцата”); Аменемхеб (ТТ 364) от ред 2 („Приветствам аз теб...”) до ред 4 („...деня на акостиране); Джехутиемхеб (ТТ 194) от ред 3 („Приветствам...”) до ред 4 („...деня на акостиране”); Инхерхауи (ТТ 359) от ред 7 („Прави красив ден...”) до края на текста; 2-ра песен на Чанефер липсващото начало на текста по аналогия с Джехутиемхеб (ТТ 194) и Аменемхеб (ТТ 364)

Подробно разгледахме тези два израза в предходната глава. Както видяхме, не става дума за синоними, а за взаимно обвързани понятия. Следването на сърцето ще означава следване на божествените повели и живот, съобразен с принципите на Маат. Човекът, който живее според Маат, ще има успех във всяко свое начинание. Той ще може да прави „красив ден”¹⁵², наслаждавайки се на всички радости на земното битие:

„Дай благовония върху главата си!

Облечи себе си с фини дрехи!

Нека си помазан ти с истинското съкровище от “провизиите” на бога!

¹⁴⁷ Пасер (ТТ 106), ред 2.

¹⁴⁸ Инхерхауи (ТТ 359), ред 5.

¹⁴⁹ Текстът е силно повреден във втората си част и обхващат на отделните мотиви, които се обсъждат в него е неясен.

¹⁵⁰ = Джехутихотеп (ТТ 32) от ред 11 до ред 13.

¹⁵¹ = Джехутихотеп (ТТ 32) от ред 18 до ред 20.

¹⁵² В контекста на песните на арфиста под *hrw nfr* ще се разбира „успешен ден, изпълнен с радост и щастие”.

Дай изобилие (за) твоята красота!
(Не) уморявай сърцето си!

Следвай сърцето си заедно със красотата си!
Прави нещата си на земята съгласно заповяданото от сърцето си!”¹⁵³

„Прави красив ден, „баща на бога”!

Дай миро и помада изцяло за носа си,
венци от лотоси и цветя *rrmt* върху гърдите (си)!

Твоята сестра, която е в сърцето ти, е стояща до теб.

Постави песни и музика пред себе си!
(Ще) загърбиш всяко зло.

Помни радостта, дотогава, докато не дойде онзи ден на акостиране в него към земята...”¹⁵⁴

„Следвай сърцето си всеотдайно.....
Дай хляб на този, който няма собствена земя.
Ще сътвориш ти добро име за бъдещето и вечността (*nḥh*).”¹⁵⁵

Животът, съобразен с принципите на Маат гарантира на човека „повтаряне на живота” в Отвъдното. Това подробно се описва в два пасажа от „Красноречивият жител на Оазиса”:

ir(.w) m3^ct n Nb m3^ct ntj wn m3^ct n.t m3^ct.f

¹⁵³ Интеф, VI,11-12.

¹⁵⁴ 1-ва песен на Неферхотеп (ТТ 50), ред 6-10.

¹⁵⁵ *ibid.*, red 12-13.

...

nfr nfrt nfr rf

iw swt m3^ct r nhḥ

h33.s m-^c irr s(j) r hrt-ntr

iw krs.t(w).f

sm3 t3 im.f

n sin.tw rn.f tp-t3

iw.f iw sh3.tw.f hr bw-nfr

tp-ḥsb pw n mdw-ntr [Peas. B1 334-342]

„Прави Маат за “Господаря на Маат”, който е Маат на неговата Маат.

...

(Когато) доброто е добро, то наистина е добро,

защото Маат е за вечността.

Спуска се тя заедно с този, който я прави към некропола.

Погребан е той,

съединява се земята с него.

Не е заличено името му върху земята.

Помни се той заради доброто.

Норма е това на словото божие.”

dd(.w) m3^ct

ir(.w) m3^ct

dr ntt wr.s(j) ʿ3.s(j) w3h.s(j)

gm.w.tw kft.s

sb.w s(j) r im^chw [Peas. B1 351-53]

“Говори Маат!

Прави Маат!

Защото велика е тя, голяма е тя, издръжлива е тя.

Открита е надеждността ѝ –

Придвижваща е тя към състоянието имаху (блажен-мъртвец).”

Думата *m3t* има значение на “truth”; “right-doing”, “righteousness”; “justice” [FD. 101]. Маат е хармонията в сътворения свят, тя определя правилното случване на всичко в него – от движението на звездите и слънцето, през разлива на реката и смяната на фазите на луната, до ежедневните човешки действия. Маат е както космическа сила, която подрежда света, така и морално-етична категория. [Леков 2004а, 270-71] Персонализацията на тази сила Маат е женско божество – дъщеря на Ре. Сътворявайки света, Творецът влага в него принципите на Маат. Обратното на Маат е хаосът и безредието (Исефет). Докато Маат е всичко онова, което Творецът включва в творението, то Исефет е това, което остава външно на него. [Hornung 1956, 28] Свообразна персонализация на Исефет се явява змея Апоп – врагът на Ре. Апоп постоянно се опитва да проникне в подредения свят, докато Ре, заедно с екипажа на неговата слънчева ладия защитават вселената от него. [Velde 1967, 104-5] Творението за древните египтяни не е еднократно историческо събитие, а се повтаря с всяко възцаряване и изграждане на нов храм; дори ежедневно, с всеки нов изгрев. Затова и силите на хаоса трябва постоянно да бъдат преодолявани. В този процес на ежедневно отблъскване на Исефет дейно участие заемат и хората. В pap. Bremner-Rhind се казва: *šnj.sn hr rn.j shr.sn hftj.w.sn km3.sn hk3.w n shr ʕpp* „Те (хората) правят заклинания в името ми (на Ре), за да сразят враговете си. Сътворяват те магии за сразяване на Апоп.” [Br.-R. 29,6] Макар да е неизчерпаема и неунищожима сила, Маат зависи от делата на хората. Сътворявайки света, творецът предоставя на хората свободен избор:

iw ir.n.j s nb mi snw.f

n wd.j ir.sn isft

in ib.w.sn hd dd.t.n.j [CT VII, 463-464]

„Сътворих аз всеки човек подобно на ближния му –
Не съм заповядвал аз да творят те Исефет.
Именно сърцата им разрушиха казаното от мен.”

Така хората са не само продукт на творението, но са и отговорни пред Твореца за делата си [Леков 2004а, 270-71]. От своя страна както вече видяхме да се води живот, съобразен с принципите на Маат ще означава безсмъртие в Отвъдното. Така в песента на Неферсехеру от Завет Султан, ред 9 се казва:

„Съединяваш се ти с небесата [щом] си прекарал живота си в красотата.”

Същата мисъл е доразвита малко по-нататък в текста:

„[Щом] съществуваш ти в качеството на жив, който е добър с плановете,
[ще] се обновиш ти щом настъпи твоето времето.

[Щом] предначертаваш годините съобразно повтарянето на живота,
[ще] достигнеш ти (Отвъдното) съобразно начина, по който си живял.”

Така, концентрирайки вниманието си върху праведния живот на земята и загърбвайки мислите за Отвъдното, човекът всъщност се грижи за своята съдба след смъртта и си гарантира „да повтаря живота”. Едновременно с това, следвайки сърцето си, човекът гарантира успех на всяко свое начинание приживе. Тези два мотива са представени комбинирани в 3-тата песен на Неферхотеп, ред 3-5:

„Всеки бог, следваш ти откак съществуваш.

Влизаш ти, правещ за тях (боговете).

Те са готови да приемат твоето Ба, така че да е защитена мумията ти.

Удвояват те веднага работата на двете ти ръце.

Те са към очистване (?) на твоята красота.

Укрепват те олгара на мумията (ти) – всеки бог под своите дарове от храна.”

Става очевидно, че съдържанието на песните от групата на Интеф не цели да подтиква към хедонизъм. В тях не се открива песимизъм или скептицизъм, по-скоро само известна тъга, относно неизбежния край на земното съществуване. Животът е прекрасен, но краткотраен и на всеки му предстои неизбежно да умре. Земните облаци не носят ефект в Отвъдното. Дори и гробницата е подвластна на времето и може да се разруши. Важното е човек да живее праведно. „Следването на сърцето” и правенето на Маат са единственият сигурен гарант за „повтаряне на живота” след смъртта. По този начин, основната задача на „Песните на арфиста” от групата на Интеф е да покажат защо е нужно да се живее съобразно Маат.

Тази тема не е уникална за „Песните на арфиста”. Тя присъства в група литературни произведения, отнасящи се за Първия преходен период, част от които са създадени през ранното Средно царство. Вече стана дума за „Красноречивият жител на оазиса”, към него тук може да се прибави „Разговорът на човек с неговото Ба”, „Неферти”, „Ипувер” и „Хахеперрасенеб”. Кенет Китчън (без да включва последния текст) отделя тези текстове в самостоятелна група, определяйки ги като „social literature” [Kitchen 1979, 238]. Роналд Уилямс прибавя към тази група и „Хахеперрасенеб”, „Сасобек” и „Песните на арфиста”¹⁵⁶, като ги нарича текстове със „спекулативен характер” [Williams 1981, 1; 4-5].

Най-очевидна е връзката на „Песните на арфиста” от групата на Интеф с „Разговорът на човек с неговата Ба” [Leb. 56-68]:

ir sh3.k krs

Ако мислиш за погребение –

nḥ3t-ib pw

Това е ярост на сърцето.

in.t rmjt pw m sind s

Това е довеждане на сълзи чрез причиняване на мъка на човек.

šd.t s pw m pr.f ḥ3^c(.w) ḥr k33

Това е отнемане на човек от неговия дом, (бидейки в същото време) той (човекът) захвърлен върху хълма.

nn pr.n.k r-ḥrw m3.k r^c.w

Не ще излизаш ти нависоко, (за да) гледаш слънцето.

ḳd.w m inr n m3t ḥws(.w) ḳn(.w)

Постройките от гранит са издигнати и завършени,

m mr(.w) nfr.w

в качеството на прелестни пирамиди,

m k3t nfr.t

в качеството на изящна работа.

¹⁵⁶ Визирайки само текстовете от групата на Интеф.

hpr skd.w m ntr.w
ᶜb3.w irj wš.w
mi nniw mwt.w hr mrjt n g3w hrj-t3

it.n nwj phwj.fj
3hw m mitt irj
mdw n.sn rm.w spt n(.t) mw

sdm(.w) rk n.j
m.k nfr sdm n rmt

šms(.w) hrw nfr
smh(.w) mh

Превърнали са се строителите в богове,
[но] съответните им жертвени маси са
разрушени,
сякаш са мъртъвци, умрели на брега
поради липса на наследник.

Взимат водите своето¹⁵⁷.
Слънчевата светлина по същия начин.
Говорят на тях рибите от крайбрежните
води.

Чуй ме!
Виж, добро е слушането на хората!

Следвай красивия ден!
Забрави грижите!

В този отказ от „Разговорът” ясно се отличават и трите основни теми, характерни за песните от групата на Интеф. И тук по подобие на песните, главната цел е да се покаже необходимостта от живот, съобразен с принципите на Маат.¹⁵⁸

Същата идея откриваме в още един текст от Първия преходен период, който принадлежи към жанра на поученията. Става дума за „Поучението за Мерикаре” [Merikare, XLIII - XLV]:

snn ht r ht m rmt
imn.n sw ntr rh.w kd.w

nn hsf ᶜ n Nb-drt
tkk pw m33.t ir.tj

tr(.w) tw ntr hr w3t.f ir.w m 3t ms.w
m bi3

mi nt db3.tj im nt
nn itrw rd(.w) sdg3.f
fh ᶜ pw imn.n.f sw im

Преминава едно поколение на хората
към следващото,
(Но) скрил е себе си богът, познаващ
природата на нещата.

Няма такъв, който да може да отблъсне
ръката на „Господаря на десницата”.
Сполетява той всичко, което е достъпно
за взора.

Приветствай ти бога, направен от ценен
камък и сътворен от мед върху пътя му!

Така, както водата е заемаща мястото на
вода,
Не ще има река, на която да е позволено
да се притули.
Скрие ли се тя там, това ще причини
разрушаване на бента.

¹⁵⁷ Букв. – края си.

¹⁵⁸ Да следваш „красивия ден” ще е възможно само чрез „следване на сърцето”, тъй като щастието е постижимо единствено чрез съблюдаването на Маат.

*šm b3 r bw rh n.f grw
n thi.n.f r w3t.f n.t sf*

По същия начин и Ба тръгва към мястото, което познава.
Не се отклонява то от своя път на вчерашния ден.

*sikr hwt.k n.t imnt
mnh st.k n.t hrt-ntr*

Нека е превърнат в отличен твоят дом в Запада,
Нека е ефективно мястото ти в некропола,

*m k3
m ir.t m3t*

чрез точност,
чрез правене на Маат.

*rhn ib.w.sn hr.s
šsp bi3t n.t k3-ib r iw3.w n ir isft*

Осланят се сърцата им на нея (Маат).
По-добре е посрещнат характерът на точния със сърцето от жертвените бикове на правещия Исефет.

*ir(.w) n ntr ir.f n.k mitt
m 3bt n.t sw3d k3
m ht.t*

Прави за бога (, за да) прави той за теб същото в качеството на дарове за подновяване на жертвения камък, в качеството на изографисано.

*sšm pw rn.k
šs3 ntr m ir n.f*

Това е, което води името ти.
Осведомен е богът за този, който прави за него.

Как може да обясним изписването на „Песните на арфиста” от групата на Интеф в погребалните съоръжения на XIX и XX дин.? Тяхната функция в гробницата може да се възприеме като сходна с тази на химните от преддверието.¹⁵⁹ По подобие на химните песните не са част от погребалния ритуал и тяхното изписване носи двойствена функция. От една страна посланието на песните е насочено към посетителя на гробницата. Собственикът явно познава важността на Маат и следователно е живял, следвайки нейните повели. Така, той се изявява в очите на посетителя като достоен, името му да бъде запомнено и произнасяно, което допълнително ще му гарантира „повтаряне на живота” в Отвъдното. Като допълнителен слой, самите песни припомнят на посетителя на гробницата колко важно е и той, самият, да живее спрямо Маат. От друга страна песните показват, че собственикът на гробницата, познавайки важността на Маат приживе, е „следвал сърцето си”. Това само по себе си означава, че той е Ах в Отвъдното.

¹⁵⁹ Сравни с глава 2.2.

Освен основните три теми в „Песните на арфиста” от групата на Интеф се срещат и редица второстепенни мотиви, които обогатяват основната идея:

4. *В резултат от праведния живот на човека, за него се извършват нужните ритуали и се поднасят необходимите жертви.*

„Гледай ти към жреца-се(т)ем [в кожа от] леопард!

Изливат възлияния те към земята.

Хлябовете са в качеството на жертвени дарове.”¹⁶⁰

„Точният[, прави той (?)] желаното от бога.

Маат, поставя той нея до теб.

Съществуват хляб и бира, вино и помада[без остатък пред теб].

[Припомни си] ти онзи ден!

Ела за себе си, така че да бъдеш издърпан ти към Запада както подобава на хваления!

[Гледай ти към жреците-се(т)ем] в кожа от леопард!

Изливат те възлияния към земята.

Дават те върху жертвените маси върху....”¹⁶¹

„Омесен е бял хляб.

Възхвалявано е името ти по всяко време.

Нека си устойчив в устата на хората!”¹⁶²

Тази тема е представена в по-разгърната форма в 3-тата песен на Неферсехеру (ТТ 50), ред 9-11. Тук божествата са тези, които извършват нужните за Неферсехеру грижи:

„Постави (?) Анубис двете си ръце върху теб.

Слепиха теб двете сестри.

¹⁶⁰ 1-ва песен на Неферхотеп (ТТ 50), ред 13-14.

¹⁶¹ Пасер (ТТ 106), ред 7-10.

¹⁶² Неферсехеру от Завиет Султан, ред 14.

Извършва се за теб пречистване отново,
проверено е то в качеството на работа за вечността (*dt*).

Камъкът на бога е в качеството на своята точна форма.

Помадата е върху двете ръце на Шесему.
Дрехите са в качеството на работа на Таит.

Децата на Хор са в качеството на твоя защита.
Стоят за теб двете кании към портите.
Жалаят те за името ти, така както се прави, за да е „ах”.

5. Песен-хвалебствие (*hswt*)¹⁶³

„Всички вие отлични блажени и Деветката, господарка на живота, чуйте за вас изпълнението на песента-хвалебствие (*hswt*) за „бащата на бога”, която е в качеството на отдаване на почит на неговото действено Ба на отличен блажен:

„Действително той е в качеството на бог, живеещ до вечността (*nḥḥ*) и издигнат в Запада!”

Превръща се тя (песента) в памет за бъдещето,
(в памет) за всеки, дошъл, за да премине.”¹⁶⁴

„Баща на бога”, слушам аз твоята песен-хвалебствие при господарите на вечността (*nḥḥ*):

Казва някой за теб: „Тегли той Сокар.”

„Поставяш ти ладията на Сокар върху шейната (?) й.
Обикаляш ти стените в ролята на негова свита.

Това, което (трябва) да е отпред е на гърдите му.

¹⁶³ За *hswt* виж коментара към 3-та песен на Неферхотеп (ТТ 50), ред 6-8.

¹⁶⁴ 2-ра песен на Неферхотеп (ТТ 50), ред 1-3 = Джехутихотеп (ТТ 32), ред 8-11.

Изправя той колоната-*dd* в качеството на
жрец-се(те)м във времето на службата си.

Хваща мотиката в деня на *изкопаването на земята*,
Чете той ритуалната книга на Бузирис.

Красиво е съществуването ти при боговете.
Запомнен си ти заради твоята красота,
така, както си ти този, влизащ в Хелиопол и знаещ тайните (?) му.”¹⁶⁵

6. *Човекът е хвален от царя и получава всичко необходимо за този свят и Отвъдното*

„Радостен си ти – Събуди се в мир,
о ти, който си хвален и красив с живота (*nfr ḥꜥw*), Неферсехеру, правогласния,
о ти, който си спокоен, мощ на Ре, който си издигнат от царя заради характера си!

Любовта към теб е сред твоя Хор, отличил теб сред приближените.
Изпълват теб веселието, радостта, ликуването и [щастиято].
Всичко, което ти е нужно се съдържа в похвалата на царя – злато и помада (*ibr*).”¹⁶⁶

„Нека си хвален в [Тива], Мемфис и Хелиопол, града на Атум, дотогава, докато се
успокоиш ти в планината на нома на Антилопата заради божествения указ на Хор”¹⁶⁷

Към тези два примера от гробницата на Неферсехеру от Завиет Султан може да
прибавим и цялата 4-та песен от гробницата на Неферхотеп (ТТ 50) = Джехутихотеп
(ТТ 32), ред 1-8.

7. *Човекът е приветстван сред обитателите на Отвъдното като един от тях*

„Казва някой: „Добре дошъл здрав и невредим”, на достигналия Запада”¹⁶⁸

¹⁶⁵ 3-та песен на Неферхотеп (ТТ 50), ред 6-8 = 20-23. Между двата текста има различия.

¹⁶⁶ Неферсехеру от Завиет Султан, ред 1-6.

¹⁶⁷ Неферсехеру от Завиет Султан, ред 9-10.

¹⁶⁸ 2-ра песен на Неферхотеп, ред 6-7.

„...велики, отлични, които следват Уннефер,
обърнете лицата си към градоначалника!
Виж, те (казват): „Добре дошъл в мир!”¹⁶⁹

Този мотив е характерен за втората група песни и ни предлага свързващото звено между двата типа текстове. Човекът може да се превърне в един от боговете на Отвъдното само ако е живял според принципите на Маат. Във втората група песни присъединяването към обитателите на Дуат се свързва и със способността човекът да приема всяка форма, желана от него.

Освен тези четири мотива в песента на Чай (ТТ 23), ред 4-6 се появява пасаж, съдържащ поучителен характер:

„Този, който кара дома да бъде захвърлен върху земята,
достига той пренебрегването на всяка работа, която някой прави в качеството на своя
собствена.”

Смисълът тук ще бъде, че този, който извършва Исефет, ще претърпи провал във всяко
свое начинание.

При Инхерхауи (ТТ 359), ред 5-7 е добавен пасаж, според който успешното
изпълнение на служебните задължения¹⁷⁰ ще гарантира ефективността на гробницата. В
3-тата песен на Неферхотеп присъства мотив, според който праведният живот
гарантира името на човека да бъде запомнено:

„Баща на бога”, запомнен си ти в Хелиопол,
Оздравен (?) си ти в Тива.

Не ще се случи да бъдеш търсен (?) ти за (времето на) вечността (*nḥḥ*).
Не ще бъде забравено името ти, така както ти си правдив в „Дома на Птах”.

Влиза правещият¹⁷¹ във великото място, облечен в почит,
в качеството на свой (собствен) велик божествен образ¹⁷².¹⁷³

¹⁶⁹ Пасер (ТТ 106), ред 3.

¹⁷⁰ Равно на изпълняване на повелите на Маат [Бузов 2011, 40].

¹⁷¹ За боговете.

„Песните на арфиста” от втората група са¹⁷⁴:

1. Самут, наречен Кики (ТТ 409)
2. Неферренепет, наречен Кенра (ТТ 178)
3. Аменемхе (ТТ 163)
4. Сунра
5. 1-ва песен от гробницата на Чанефер (ТТ 158)
6. 3-та песен от гробницата на Чанефер (ТТ 158)¹⁷⁵
7. Амонмесу (ТТ 373)
8. Пенниут, наречен Сунра (ТТ 331)
9. Рома (ТТ 208)
10. Раиа (ТТ 159)

Песните от тази група се занимават със съдбата на човека в Отвъдното и като вътрешна структура са по-малко хомогенни отколкото песните от групата на Интеф. Няколко са темите, които присъстват в текстовете:

1. *Човекът се слива с божествата (най-често Ре и Озирис)*

„Призоваваш ти небето.

И гласът ти е чут.

Отговаря ти Атум.

Надигаш ти гласа си в качеството на божествената птица Бену.”¹⁷⁶

Птицата Бену се смята за Ба на слънцето и се възприема като проявление на изгряващото слънце [Леков 2007, 263-264; Bonnet 2000, 594-596].

„Божествен си ти в небето при Ре,

¹⁷² Статуя на божество [Wb. IV 291, 11.]

¹⁷³ Ред 12-16 = Джехутихотеп (ТТ 32), ред 25-28.

¹⁷⁴ Вън от двете групи са оставени текстовете, които са твърде фрагментарни, за да се определи съдържанието им или нямат издание.

¹⁷⁵ Текстът е твърде фрагментарен, за да може със сигурност да се каже, че песента принадлежи към тази група.

¹⁷⁶ Неферренепет (ТТ 178), ред 2-4.

правогласен си ти заедно с Озирис.

Бъди устойчив ти при Уннефер!

Запомнен си ти пред „Този, който се е събудил невредим”,
призован си ти към небето от Ре.”¹⁷⁷

Темата присъства още в песента на Аменемхе (ТТ 163), от ред 4 („Силно е...”) до ред 6 („...Аменемхе[, правогласния]”); първа песен на Чанефер (ТТ 158) от ред 1 („Призоваваш ти...”) до ред 3 („...те задоволяват”); Амонмесу (ТТ 373) от ред 2 („Призоваваш ти...”) до ред 4 („...те задоволяват”) и Сунра (ТТ 331), от ред 4 („Щом почиташ ти...”) до ред 8 („...отговаря Атум”).

2. Тялото на човека е оживено и той си връща всички жизнени функции в Отвъдното

„Приветства те Този със скрито име.

Сияе Дискът върху гърдите ти.

Озарява той пещерата ти.

Влиза в теб западният вятър през носа ти.

„Пее” на теб северният вятър.

Насочена е устата ти към гърдата на Хесат.”¹⁷⁸

„Жива е плътта ти.

Крепки са членовете ти.

...

На теб е тялото ти – изпълнен си, изпълнен си!

Цялостни са членовете ти съгласно отредените им функции!”¹⁷⁹

¹⁷⁷ Аменемхе (ТТ 163), ред 1-4.

¹⁷⁸ 1-ва песен на Чанефер (ТТ 158), ред 3-6 = Амонмесу (ТТ 373), ред 4-8.

¹⁷⁹ Аменемхе (ТТ 163), ред 4-6.

„Приветства те Този със скрито име.
Обръщаш се ти на дясната си страна.
Завърташ се ти на лявата си страна.”¹⁸⁰

Тази тема е пряко свързана с предходната и във всички случаи двата мотива са представени един след друг или преплетени, както е случая при песента на Аменемхе (ТТ 163). Така сливането с Ре и Озирис ще означава едновременно и оживяване на човека в Дуат.

3. Човекът е приветстван сред обитателите на Дуат като един от тях

Тази тема се среща само в два текста, но всъщност доразвива горните две. В следствие на присъединяването на човека сред обитателите на Дуат, той получава възможността да приема всяка форма, желана от него. Това е възможно, защото човекът е възвърнал пълен контрол над тялото си:

„Чист си ти, за да съзерцаваш Диска.
Пречистваш ти себе си с божествена вода.
Смесваш се ти с тези от Дуат.

Сътворяваш ти своята форма според желанието си.
Отдаваш ти почит на Този с многобройни форми.
Напълно цялостни за теб са те всичките.
И всичката ти плът е изпълнена.”¹⁸¹

„Казват на теб боговете на Дуат:
- Добре дошъл за твоето Ка в мир!”¹⁸²

Същия мотив видяхме и в две от песните от групата на Интеф.

¹⁸⁰ Кенра (ТТ 178), ред 4-7.

¹⁸¹ 1-ва песен на Чанефер (ТТ 158), ред 6-9 = Амонмесу (ТТ 373), ред 8-13.

¹⁸² 1-ва песен на Чанефер (ТТ 158), ред 11-12.

4. *Човекът е обезпечен с всичко необходимо в Отвъдното*

„Правогласен си ти при Ре.

Устойчив си ти при Озирис.

Приемаш ти жертвите в прекрасното място.

Ядеш ти по същия начин (както) когато си бил върху земята.”¹⁸³

„Ела! Дава на нас този, който е под излизането на гласа за хляб и бира.

Светло е лицето ти защото идва той при теб.”¹⁸⁴

„Дарява се на теб изобилно за твоето Ка.

Равни са жертвените ти дарове с тези на Сокар.”¹⁸⁵

5. *Погребението е успешно, ритуалите са извършени и човекът се е успокоил в Запада*

Този мотив изцяло изпълва съдържанието на две от песните – тази на Кики (ТТ 409) и на Сунра. Темата явно е използвана като заместител на по-обстойното описание на съдбата на човека в Отвъдното. Среща се и в 1-ва песен на Чанефер (ТТ 158), ред 11:

„Сладостно е сърцето ти в некропола.

Съединяваш се ти с дома (си) в мир”

6. *Човекът има в Отвъдното прерогативите на владетел*

„Настаняваш се ти върху своя престол [на „Господаря до предела”]”¹⁸⁶

„Всички хора, които са в некропола, те, дадени са на теб като награда.

Призован си ти, за да кажеш молитвите на Великия.”¹⁸⁷

7. *Човекът извършва Маат*

¹⁸³ 1-ва песен на Чанефер (ТТ 158), ред 10-11= Амонмесу (ТТ 373), ред 13-14.

¹⁸⁴ Сунра (ТТ 331), ред 3-4.

¹⁸⁵ Аменемхе (ТТ 163), ред 7- 8.

¹⁸⁶ Неферсехеру (ТТ 178), ред 7-8.

¹⁸⁷ 1-ва песен на Чанефер (ТТ 158), ред 12-13.

Този мотив се среща единствено в 1-ва песен на Чанефер (ТТ 158), ред 13, но е от изключителна важност, защото свързва двата типа песни. Добрата съдба в Отвъдното, тоест „повтарянето на живота” е възможна само ако човек е живял съгласно принципите на Маат. Ако в текстовете от групата на Интеф акцентът е върху поведението на човека приживе, то във втората група се акцентира върху добрата съдба на човека в Отвъдното, възможна благодарение на праведното му поведение приживе.

Различава ли се функцията на песните от втората група в гробниците спрямо тази на песните от групата на Интеф? Видяхме, че позиционирайки песните в гробницата самите египтяни не правят никаква разлика между двата типа песни. Единствената разлика се явява това, върху което се акцентира в различните групи. Вместо да се акцентира върху важността на Маат за успешната съдба на човека в Отвъдното при песните от втората група се показва, че човекът „повтаря живота” като резултат от праведното му поведение на земята. Посланието към посетителя тук отново е да разпознае собственика на гробницата като праведен и, в резултат на това, да запомни и произнася името му. От друга страна песните показват, че собственикът на гробницата, познавайки важността на Маат приживе е „следвал сърцето си” и поради тази причина е Ах в Отвъдното.

Както видяхме Асман обозначава втората група от песните като *s3h.w*, възприемайки ги като „заупокойни литургии”, свързани с култа на починалия. Терминът *s3h.w* е множествено число на субстантивирания каузатив *3h* от глагола *3h* – „полезен”, „ефективен”, „сияен” [Wb I 13-14]. Ах е специфично състояние, което човек може да достигне след смъртта си. То е възможно когато Ба на мъртвия се съедини с неговото Ка. Състоянието Ах позволява на мъртвия да се движи и действа в Отвъдното, да се проявява в този свят и да бъде подобен на боговете [Леков 2007, 255]. Буквалният превод на *s3h.w* ще бъде „(заклинания) за превръщане в Ах”. Основната черта на жанра *s3h.w* е, че текстовете са предназначени да възвърнат физическите сили и ментални способности на мъртвия. Този процес на повторно овладяване на тялото се съпътства от интеграция в божествения свят, където мъртвият бива приет от боговете като един от тях. „Заупокойните литургии” всъщност не толкова описват съществуването на мъртвия в Отвъдното, колкото се явяват средство за преход между световите [Леков 2004а, 29-30].

Ясно се вижда, че що се отнася до съдържанието им, болшинството песни от втората група могат да бъдат прибавени към жанра на „заупокойните литургии” -

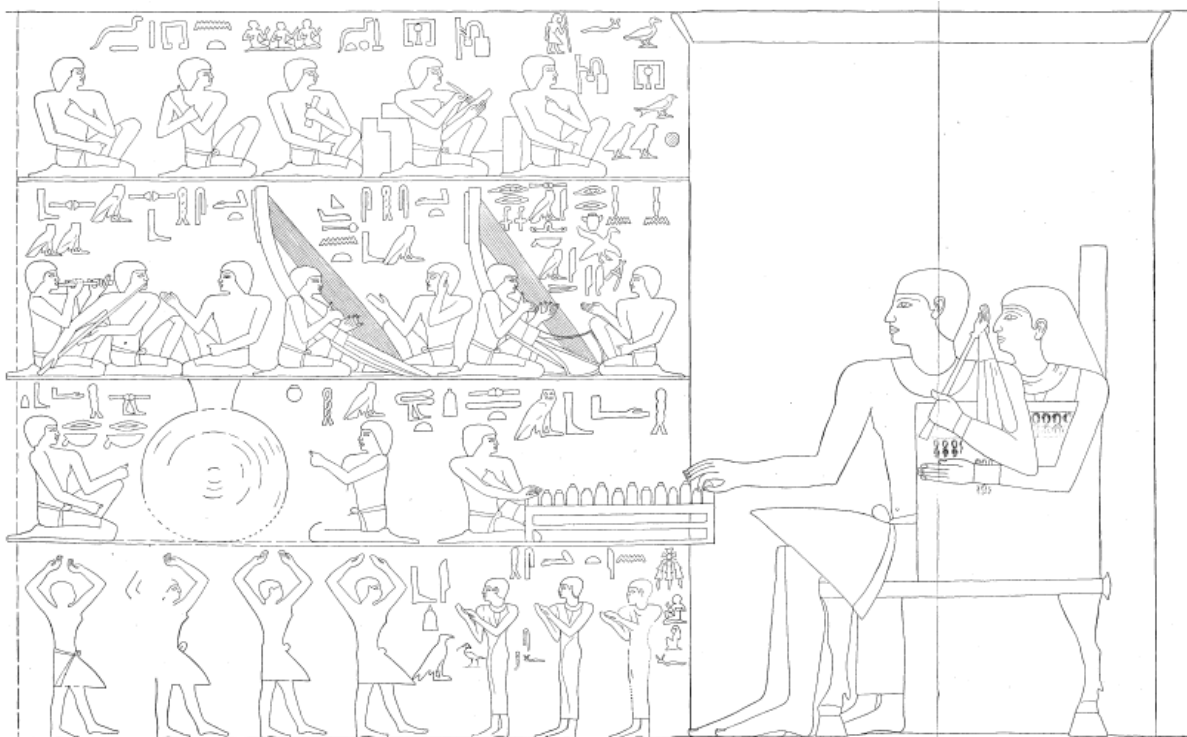
*s3h.w.*¹⁸⁸ Изключение правят песните на Самут, наречен Кики (ТТ 409) и на Сунра. И двете песни са къси. В тях се акцентира на факта, че човекът се е успокоил в Запада и нужните ритуални действия са извършени. Възможно е тук да става дума за съкратен вариант, при който описанието на успокояването в Запада да замества, изискващата повече пространство тематика на заклинанията *s3h.w.* Същият елемент, в крайна сметка, присъства и в 1-вата песен на Чанефер (ТТ 158). Друга възможност е тук да става дума за трета, обособена група песни, които са близки с втората група. Наличните до момента примери не ни дават възможност да определим това със сигурност. При всички положения, ясно се вижда, че „Песните на арфиста” обединяват в себе си групи текстове, които принадлежат на различни жанрове. Общото между всички песни не е жанровата им принадлежност или произход, а ефектът, който се цели да се постигне с тяхното изписване в гробниците.

¹⁸⁸ Тук не бива да забравяме, че песента на Аменемхе (ТТ 163) е наречена така от самите египтяни.

3 СХОДНИ ПЕСНИ ОТ ГРОБНИЦИТЕ НА ЕГИПЕТСКИТЕ ВЕЛМОЖИ

3.1 Старо царство

В много случаи в гробниците на Старото царство сцените на жертвоприношения пред собственика на гробницата и съпругата му са съпроводени с ритуални танци, песни и музикални изпълнения. Само в някои от примерите изображенията са съпътствани от фрагменти от песни, свързани с Хатхор, като не във всички случаи може със сигурност да се определи дали става въпрос за песен или за реплика, разменена между музикантите. Всички известни до този момент текстове са събрани от Хартвиг Алтемюлер в неговата статия, посветена на смисъла на песните на „арфиста” от Старото царство [Altemüller 1978]. Броят на музикантите варира в различните примери. Арфистите може да са няколко, в сцената може да са включени флейтисти и певци, които да задават такта. В много от примерите към музикантите са прибавени и изображения на танцьори, които може да продължават същия регистър или да са изобразени на нов. В гробницата на Иду текстът на песента е изписан над танцьорите [Junker 1934, Pl. 32]. Често сцените с музика и танци са съпроводени, освен от поднасянето на жертви, и от изображения на хора, играещи игрите сенет и мехен. В текст, отнасящ се за Небкаухор е дадено заглавие на цялата композиция от сцени: *m33 shmh ib* „съзерцаване на насладата за сърцето” [Hassan 1975, Pl. 6-7 = Altemüller 1978, Fig. 1]. По същият начин пред Иду е изписано: *m33 hst sk(r) m bnt h^cb in...* „Гледане на пеенето, свиренето на арфа и играенето (на сенет и мехен) от...” [Simpson 1976, Fig. 38].

Фиг. 38 Изображение на сцена с музиканти и танцьори пред Каеманх и съпругата му (по Junker 1940b, Fig. 9)

Фрагментите от песни, с които разполагаме до този момент са:

1. Песен от гробницата на Пепианх от Меур [Blackman 1924, 31; Pl. IX, X].

На регистъра са изобразени две арфистки, дъщери на Пепианх. Срещу тях е седнал флейтист. След арфистките следва сцена на двама души, играещи сенет. Текстът към първата арфистка е:

ḥꜥ Nbw m rwt wr.t

„Възсиява „Златото“¹⁸⁹ във великата порта.”

Текстът към втората арфистка е:

ḳ3(.w) shmt.t in Hr

„Издигната е твоята (на Хатхор) мощ от Хор.”

¹⁸⁹ = Хатхор

2. Песен от масштабата на Небкаухор от Саккара [Hassan 1975, Pl. 6-7 = Altemüller 1978, Fig. 1].

Изобразени са петима музиканти – двама арфисти, флейтист, певец и музикант с обой. След музикантите следва сцена с двама души играещи сенет. На долния регистър са показани седем танцьори и три жени пляскащи с ръце в акомпанимент. Текстът към първия арфист е:

wpw [3] pr m nfrt hr Hwt-Hr

„Отваря се дома в красота при Хатхор.”

Текстът към втория арфист е:

*iw ᵑnh ndm(.w)
hwt.k nfr.t(j)¹⁹⁰ hr Hwt-hr rᵑ-nb*

„Животът ти е сладък.

Защитата ти е „добра” при Хатхор всеки ден.”

Текстът изписан над главата на певеца е:

*nd-hr.t m ᵑnh Hwt-Hr
sᵑnh.t ... rᵑ-nb*

„Поздрав за теб в живот, Хатхор!

Оживяваш ти [Pe]¹⁹¹ всеки ден.”

В този, а и в другите сходни случаи, трите фрагмента не трябва да се разглеждат самостоятелно, а по-скоро като едно цяло.

¹⁹⁰ Салим Хасан възприема *hwt* като нетипично изписване на думата за „дворец” [Wb. III 247] и превежда: „It is a sweet life in thy beautiful house (or palace) every day.” [Hassan 1975, 25] Хартвиг Алтемулер вижда в думата необикновено изписване на *hwt* – „защита” [Wb. III 246,1] и превежда: „Das Leben ist süß. Dein vollkommener Schutz ist bei Hathor einen jeden Tag.” [Altemüller 1978, 4] Предвид предходното паралелно изречение е по-вероятно *nfr.t(j)* да бъде не прилагателно, а стар перфект за 2 л. ед. ч.

¹⁹¹ Възстановката е несигурна [Altemüller 1978, 4-5].

3. *Песен от мастабата на Птаххотеп от Саккара* [Altemüller 1978, Pl. 3].

В най-долния регистър пред Птаххотеп след сцена с поднасяне на жертви са изобразени трима музиканти – един арфист, певец и флейтист. Текстът е изписан над главата на певеца:

wꜣ(.w) 3 ꜣꜣ ꜣ ꜣꜣꜣ

„Отваря се дома в красота.”

4. *Песен от мастабата на Иду от Саккара* [Simpson 1976, Fig. 38].

В най-долния регистър са изобразени музикантите. Пред тях е застанал мъж, който тактува. Срещу него е седнал флейтист и пет арфистки. В горния регистър три двойки мъже играят сенет и мехен. В следващия регистър са изобразени танцьори, придружени от три жени, които пляскат с ръце. Над танцьорите е изписана част от песен към богинята Хатхор. В най-горния регистър са изобразени игри на младежи. Текстът на песента гласи:

ind-ḥꜣꜣ ꜣ ꜣꜣꜣ Ḥwt-Ḥꜣꜣ

s.wꜣ ꜣꜣꜣ ꜣ ꜣꜣꜣꜣ

nbi.t ꜣ ꜣꜣꜣ ꜣꜣꜣꜣ

„Поздрав за теб в живот Хатхор!

Местата на твоето Ка са се успокоили, златна си ти!

О, ти, която обичаш красотата.”

5. *Песен от мастабата на Каеманх от Гиза*

Сцената с музикантите от гробницата на Каеманх има две издания. Първото е дело на Херман Юнкер от 1940 г. [Junker 1940b, 39-40; Pl. 9]. Най-новото издание на сцената е на Нагиб Канавати от 2001 г. [Kanawati 2001, 34; Pl. 32]. Стената пред собственика на

гробницата е разделена на четири регистъра.¹⁹² В най-долния регистър са изобразени четирима танцьори. Пред тях три жени задават ритъм, пляскайки с ръце. В горния регистър са изобразени игрите сенет и мехен. Сенет се играе от собственика на гробницата и един от неговите приближени.¹⁹³ Следващият регистър е зает от музикантите. Изобразени са двама арфиста, пред всеки от които е застанал един човек който тактува или пее. Песента е изписана над първата двойка. Следва група от флейтист и музикант с обой, пред които също е застанал човек, който пее или тактува. В най-горния регистър са изобразени петима клекнали мъже. Първият е обозначен като старши син на Каеманх и писар в „Дома на среброто”. Вторият също е писар в „Дома на среброто”. Следващите трима са обозначени като *d3d3t n.t pr-dt* „съвет на собствения дом”. Самият текст на песента е изключително труден за интерпретиране. Един възможен превод е:

snn irj r ib p3 mrj zj imj.k im irr nn

„Присъедини се, действай съгласно (моето) желание, любими!
Ела, не се оплаквай, направи това!”¹⁹⁴

При подобен прочит тук няма да става дума за песен, а за думите на арфиста към певица. Юнкер също не вижда в това изречение песен, а по-скоро подканяне към певица да пее в хор с изпълнението [Junker 1940b, 39-40]. Алтемюлер вижда в текста подкана към певица да се свърже с мъртвия и да го върне с песента си [Altemüller 1978, 17]. Ханс Бухбергер възприема текста като песен, призив от жената на собственика на гробницата към Каеманх за сексуално удоволствие:

„Vereinige (dich)! Agiere auf (mein) Herz hin!
(O) du (mein) Gelibter! (O) du (mein) Mann!
Du solst nicht klagen! Tue es!” [Buchberger 1995, 106]

Канавати също възприема текста като песен, предлагайки алтернативен превод:

¹⁹² Виж Фиг. 38.

¹⁹³ Идентично изображение има и в масштабата на Нимаатре от Гиза [Roth 1995, Pl. 187].

¹⁹⁴ За този превод и произтичащото от него тълкуване съм благодарен на доц. д-р Теодор Леков.

snsn jrj-r jb p3 mrjj zjm.k jšt jrj-r nn

„Mingle, do as (you) desire beloved one, dispense (?) of property, do this.” [Kanawati 2001, 34]

Друга интересна възможност би била да не възприемаме изреченията като императивни. Тогава ще е възможен превода:

snsn ir(r) r ib p3 mrj(.w).s
imj.k im irr nn

„Присъединява се правещият според сърцето (към) този, обичан от нея (Хатхор?).
Не се оплакваш ти, който си правещ това.”

Проблемно за този превод е наличието на показателното местоимение *p3*, което в текстовете от периода се използва при обръщения.¹⁹⁵ За жалост, липсата на контекст прави невъзможно да се каже със сигурност коя от горепосочените интерпретации е най-точна.

6. Песен от мастабата на Кагемни

Текстът на песента е изписан над изображение на танцьорки [Altemüller 1978, 21]:

... Hwt-Hr m r3 i3bt nd-hr.s in ntr.w
iw nd-hr.t in R^c twt sm3(.w)... n hr ... w
iw nd-hr.t in Hr ... n mr.w.n.t ...

„... Хатхор е в портата на Изтока. Поздрав за нея от боговете!
Поздрав за теб (Хатхор) от Ре! Статуята (?) е слепена ...
Поздрав за теб (Хатхор) от Хор ... обичан от теб...”

Алтемюлер смята, че сцените пред собственика на гробницата целят да покажат завръщането на мъртвия в неговия дом по време на празниците в негова чест.

¹⁹⁵ За този коментар съм благодарен на доц. д-р Теодор Леков.

Придвижването в света на живите, според него е възможно благодарение на музиката и танца, които тогава ще имат ритуално значение. Чрез песента музикантите се присъединяват към мъртвите и чрез призоваване на Хатхор предизвикват временното завръщане на умрелия от Отвъдното в света на живите [Altemüller 1978, 15-16; 20]. Тази интерпретация до голяма степен се основава на изключително проблемния текст от мастабата на Каеманх. Със сигурност фрагментите на песни, с които разполагаме говорят за химни, посветени на богинята Хатхор. Хатхор е небесна богиня, майка на Хор и закрилница на родилките. Богинята е свързана и с музиката, песните и веселието [Леков 2007, 345-347; Vonnet 2000, 277-282]. Още в епохата на Старото царство Хатхор играе ролята на съпруга на царя. Тази си роля богинята получава, защото е майка или съпруга на бога Хор, с когото царят се отъждествява [Леков 2007, 346]. От Средноегипетските гробници в Меир и гробницата на Интефикер (ТТ 60) от Тива знаем, че богинята е чествана с игри и танци. Един от аспектите на празника в нейна чест е символичната смърт и оживяване на царя. Това се постига чрез свещен брак с богинята, като по този начин царят се идентифицира с Ре. Примерът от гробницата на Сенеби показва, че и за обикновените египтяни е възможно да заемат ролята на царя в ритуала [Wente 1969, 89-90].¹⁹⁶

Данните, с които разполагаме за песните от Старото царство са твърде оскъдни, за да може да си изградим цялостна представа за тяхната функция в гробницата. Това, което със сигурност може да кажем е, че явно не става дума за традиция, която е свързана с „Песните на арфиста” от XIX и XX дин.

3.2 Средно царство

През средното царство продължава традицията от Старото царство в гробниците да се изписват песни, свързани с Хатхор. Материалът, който е достигнал до нас, от този период е още по-оскъден отколкото този от Старото царство, тъй като разполагаме само с две гробници с песни. Въпреки това, самият текст към сцените тук е по-подробен и ни дава известна възможност да добием по-ясна представа за функцията на песните.

1. *Песни от гробницата на Сенеби от Меир* [Blackman 1914, 22-24; Pls. II-III]

¹⁹⁶ Виж по-долу.

Върху два регистъра от северната стена на параклиса от гробницата на Сенеби са изобразени сцени от празник, посветен на Хатхор. В западната част на горните два регистъра има изображение на Сенеби, обърнат с лице към сцените от регистрите. Сенеби е с размера на двата регистъра. В горния регистър са изобразени три танцуващи девойки, държащи систри и огърлици-менат. В текста към първата се казва:

n k3.w.k mni.wt n(.w)t Hwt-Hr nb.t K̄is

„За твоите Ка: Огърлици-менат на Хатхор, господарката на Куса.”

В текста към втората се казва:

n k3.w.k [mni.wt n(.w)t Hwt-Hr] ḥsi tw

„За твоите Ка: [Огърлици-менат на Хатхор], която хвали те.”

Над третата танцьорка е изписано:

n k3.w(k) mni.wt n(.w)t mwt.k Hwt-ḥr sw3ḥ.s tw r rnp.wt mrr(.wt).k

„За твоите Ка: Огърлици-менат на твоята майка Хатхор, за да направи тя теб устойчив за годините, желани от теб.”

Тук ясно се вижда, че се търси идентификация на Сенеби с Хор. Танцьорките са предвождани от *imj-r3-pr* Хнум, който поднася към Сенеби огърлица-*wsh*.

Долният регистър започва с изображение на клекнал арфист с песен:

ḳ3 Hwt-Hr n.t mrwt iḥwj.w sp 2

iw.s k3.t(j) m šnw R^c (?) iḥwj.w m šnw Snbi iḥwj.w

„Издигната е Хатхор, която принадлежи на любовта, о Ихуиу¹⁹⁷, о Ихуиу!
Тя е издигната върху косата на Ре, о Ихуиу, върху косата на Сенеби, о Ихуиу!”

Изображението на арфиста е последвано от мъж, носещ в ръцете си хлябове. Над него е изписан текст:

n k3.k snw n Hwt-Hr ḥsi.s tw

„За твоето Ка: Жертвен хляб на Хатхор. Хвали тя теб.”

Следва изображение на двама музиканти-*ihj.w* с кастанети, които носят огърлици-менат. В текста над първия музикант се казва:

*Nbw m sš.w m šš.w (m) s.wt (m) s.wt k3.s
ḥtp.t*

„Златото е в гнездата, в гнездата, (в) местата, (в) местата на нейното Ка.
Успокоена си ти (Хатхор)!”

Над втория е изписано:

ḥtp.t Nbw

„Успокоена си ти, Злато!”

След музикантите-*ihj.w* са изобразени трима клекнали мъже застанали един срещу друг, които пляскат с ръце. Един от ляво и двама от дясно. Над самотния мъж е изписано:

*mn Hr
k3.w ʕ3.(w) m pr pn n nb šps
... w3ḥ.k*

¹⁹⁷ Според Ейлуард Блекман става дума за двамата мъже с кастанети [Blackman 1914, 23-24]. Думата изглежда производна на *ihj* – „sistrum-player”, като епитет за сина на Хатхор, същата дума се използва и за да обозначи жреческа титла в култа към Хатхор [FD. 29; Wb. I 121].

„Стабилен е Хор.

Великите Ка са в този дом на „Господаря на благородните” (Озирис).

Ти си ... и устойчив.”

Текстът над другите двама също е пожелание към Сенеби:

mri(.w) w3h.k n [hb ?] r w3h.k r w3h.k

iri.k sw m h3 rnpt n.k

mri(.w) w3h.k snb.tj ʕnh.tj r nhh

„Желай да си устойчив ти на [празника], за да си устойчив ти, за да си устойчив ти.

Прави ти него хиляди години за теб.

Желай да си устойчив ти – Бъди здрав и жив за вечността (*nhh*).”

Празничните сцени завършват с трима танцьори, които щракат с пръсти. Двата крайни са изправени, докато средният е клекнал. В текста над най-десния се казва:

ih wʕm.k hh hb[.w]-sd ...

„Нека повтаряш ти милиони празници Сед ...”

2. Песни от гробницата на Интефикер от Тива (ТТ 60)

В гробницата на Интефикер (ТТ 60) също срещаме сцени от празник, посветен на Хатхор. Те са изобразени върху южната стена на гробницата. Преди празника за Хатхор върху южната стена има изображение на ритуалното пътуване до Абидос, извършено от Интефикер и съпругата му Сенет, заедно с изображения на всички погребални ладии в горните два регистъра на стената. В долния регистър е изобразена погребалната процесия и дърпането на шейната с мумията [Davies & Gardiner 1920, Pls. XVIII-XXII].

Следващата сцена с празника на Хатхор е отделена с хоризонтална черта, Норман Дейвис вижда в това въвеждане на нова тема [Davies & Gardiner 1920, 22]. Сцената с празника е разделена на два регистъра [Davies & Gardiner 1920, Pl. XXIII-

XIV]. В горния регистър са изобразени две двойки танцьорки и две двойки по три жени с вдигнати ръце. И двете двойки са обърнати една към друга. Над тях е изписан фрагмент от песен:

wnn ʕ3.wj pt pr ntr
m.k Nbw ij.t(j)

„Отвориха се двете врати на небето и богът излезе.
Виж, Хатхор дойде!”

Двойките танцьорки според Дейвис представят двамата любовници, които се насочват един към друг [Davies & Gardiner 1920, 22]. Следващото изображение на регистъра по посока седящата двойка на собствениците на гробницата (от които само изображението на Сенет е запазено) е на клекнал арфист. На долния регистър са изобразени трима музиканти-*ihj.w*, които държат в ръцете си кастанети. Прилежащият към тях текст гласи:

wbn Rʕ swʒš.n t(w) ḥnmmt

„Изгрява Ре, отдава почит на теб човечеството.”

Под музикантите-*ihj.w* има изображение на флейтистка и певица обърната срещу нея и задаваща ритъм. Между двете е изписан текст на песен:

mi Sbk n Int.f-ikr iri.k mrr.t.f

„Ела, Собек при Интефикер, за да направиш желаното от него!”

Върху южната стена на параклиса на гробницата на Интефикер (ТТ 60) също са изписани две песни, посветени на Хатхор. Под текста на песните са изобразени двамата арфисти – Дидумин и музикантката Хуит, клекнали да свирят на инструментите си. Над песните върху стената на параклиса са изобразени сцени с ритуален характер, разделени на два регистъра. Показано е изливане на възлияния, четене на заклинания и др. [Davies & Gardiner 1920, Pl. XXVIII]. Двата регистъра са разделени от формулата

hṯp-di-niswt. И двата текста на песните са изключително повредени и трудни за разчитане [Davies & Gardiner 1920, 24; Pl. XXIX].

Песен на Дидумин:

1. <i>spr.j sdm.t ḥmw.t Nbw</i>	„Моля се аз да чуеш ти, „Изява на
2. <i>snm[h](j?) phr n[j] ib.t</i>	златото” ¹⁹⁸ .
	Умолявам аз да обърнеш към [мен]
	сърцето си.
3. <i>ind-ḥr.t Nb.t id(t) ? Shmt wr.t Nb.t-r-</i>	Поздрав за теб, Господарке на
<i>dr</i> 4. <i>wšš.t</i>	благоуханието, велика Сахмет,
	Господарка до предела, почитана,
5. <i>wtt tp it.s</i>	Урей, върху (челото на) своя баща,
<i>wrj.t ḥnt.t ir s(j)</i>	Велика, която е пред този, който я е
	сътворил (Pe),
6. <i>ḥnt(.t) ? st [m] wi3 n ḥw R^c</i>	Лична с мястото в слънчевата ладия на
<i>wstn.t m snj...</i>	плътта на Pe,
	Безпрепятствено достигаща кабината ¹⁹⁹
7. ... <i>stwt.t shd(.w) t3.wj</i>	... Твоите лъчи, озаряват те Двете земи.
<i>iw</i> 8. <i>idb.wj hr shr.t</i>	Двата бряга са под твоя план.
<i>wt.t pw [ḥnmmt] ...</i>	Твоето стадо е [човечеството]...”

Песен на Хуит:

1. <i>ind-ḥr.t Nbw ḥsi.t dr wnn ḥn (?) ...</i>	„Поздрав за теб, Злато. Хвалиш ти откак
	съществува заповедта (?) ...” (текстът
	нататък е твърде фрагментарен и на
	места е възможно да бъдат
	възстановени само отделни думи)

Въпреки лошото състояние на текстовете ясно се вижда, че става дума за химни към Хатхор. Това са най-дългите и цялостни текстове от тази група, с които разполагаме. Със сигурност сходно съдържание трябва да търсим и в останалите фрагменти от песни, посветени на богинята, с които разполагаме.

Освен песните, посветени на Хатхор върху източната стена на параклиса са изписани още две песни, изпълнявани от същите двама арфисти [Davies & Gardiner 1920, 24-25; Pl. XXVII]. Песните са изписани една след друга като към всяка е прибавено изображението на арфиста, който я изпълнява. Те заемат северната част на

¹⁹⁸ Епитет на Хатхор.

¹⁹⁹ Има се предвид кабината, която Pe обитава в ладията си.

източната стена на параклиса. Южната част на стената е разделена на три регистъра, в които са изобразени сцени на поднасяне на дарове. Двата текста на песните са изключително трудни за превод и, както отбелязва Дейвис, „almost defy translation” [Davies & Gardiner 1920, 24]. Трудностите са разнообразни. Самият текст е силно повреден, срещат се множество неясни думи, използвана е комбинация от курсивни йероглифи и йератика²⁰⁰, което често затруднява разпознаването на знаците.

Песен на Дидумин:

1. [iw]r pt m šs3t
ms pt m šs3t
iw šs3t n mwt.s
ij Ni-nn ʿnh snb
... 2. ... snb sw

„Забременява небето със звездата-Шесат.
Ражда небето звездата-Шесат.
Звездата-Шесат принадлежи на своята майка.
Идва Нинен²⁰¹ жив и здрав.
... здрав е той.

ʔtj Int.f-ikr ir(.w).n Snt n snb
iw Ni-nn n ʿnh

Везирът Интефикер, роден от Сенет принадлежи на здравето.
Нинен принадлежи на живота.

šs3t di(?) .n.j ...
... 3. ... ir.t (n) Ni-nn
ir.j ... Ni-nn ...

Звездата-Шесат, давам аз (?)...
...Правиш ти за Нинен.
Правя аз ... Нинен ...

Ni-nn [n] ʿnh
iw ʔtj [Int.f-ikr] n snb

Нинен принадлежи на живота.
Везирът Интефикер принадлежи на здравето.

... 4. ... n.j kd ir(.w).j
ir.j dt.j ds.j

...На мен принадлежи формата,
направена от мен.
Самият аз правя своето тяло.

mnd.w(j) ipn ... ipn ʿkbh.j (?) ipn db3.w.j
ipn ... ipn ... 5. ... n rdi tw k3.j ipn n ...f

Тези (мои) гърди, тези мои ..., тези мои ..., тези мои пръсти, тези мои ... не дава теб това мое Ка на ... негов.

²⁰⁰ Изписването на йератичните знаци изглежда най-близко до йератиката на папирус Prisse. Папирусът е намерен най-вероятно в района на Дра Абу ел-Нага, край Тива. Ръката на писаря, написал папирус Prisse е същата както на папирус Leningrad 1115, заема от „Приказката за претърпелия корабкрушение” [Parkinson 2003, 123]. Напълно възможно е тук да става дума за един и същ човек, който освен двата папируса е писал и песните в гробницата на Интефикер (ТТ 60). Интефикер е бил везир по времето на Сенусерт I, което може да даде много точна датировка за написването на двата папируса.

²⁰¹ Изключително проблемно словосъчетание, което се среща изписано по два различни начина в текста. Дейвис смята, че става дума за прякор на Интефикер [Davies & Gardiner 1920, 24]. Визирайки втория вариант на изписване, словосъчетанието може да се транскрибира и като Ni-nwn, буквално: „Този, който принадлежи на Нун”. Детерминативът показва, че става дума за човек. Интефикер надали би използвал такъв прякор приживе. Възможно е да става дума за епитет към Озирис или за обръщение към мъртвец?

spr wh(t)
hd.s (?) ...
pšn (?) wh3t.f
sti.f dw ir.n (?)
ij šs3t n ...

Пристига нощта.
Унищожавя тя (?) ...
Разделя (?) неговия казан²⁰².
Излива той злото...
Идва Шесат към (съществително име за човек или бог) ...”

Песен на Хуит:

1. *ir.j iw.s*
iw.s
iw n.t mnt ...
2. ... *Hr hn^c snt.f ...*
m33.t hft(.f)
ink nn irf r iw.j ... Nwt n ...

3. *sdm.n n.j ...*
gm 4. wj r.j hr ...
Hr Nwt nn imj ...

5. *iti n snb n^cnh*
t3tj Int.f-ikr n snb
ij.f n^cnh
iw Ni-nn pn n^cnh

„Правя аз да дойде тя.
Идва тя.
Идва „Тази на страданието”²⁰³ (?) ...
... Хор, заедно с неговата сестра (Изида)
... Гледаш ти (?) пред [него] (?)
Аз съм този, който ще дойде (?) ... Нут
...
Слушат мен ...
Намери мен за мен върху ...
Хор (?) и Нут. Не давайте ...

Владетелят принадлежи на здравето, на живота.
Везирът Интефикер принадлежи на здравето.
Идва той към живота.
Този Нинен принадлежи на живота.”

Въпреки лошото състояние на текстовете ясно се вижда, че тук не става дума за химни към Хатхор. И двете песни съдържат елементи, които са характерни за текстовете-*s3h.w*.²⁰⁴ Това приобщава тези текстове към втората група от „Песните на арфиста”, които познаваме от гробниците на XIX и XX дин.²⁰⁵

Това са най-ранните текстове от тази група, изписани по стените на гробница, с които разполагаме. Поне на базата на наличните до този момент данни не е възможно да се направи връзка между тези песни и празника на Хатхор. Контекстът, в който се срещат не ни казва нищо за случаите, при които се изпълняват.

От времето на Средното царство към тази група могат да се причислят и няколко песни, изписвани върху стели:

²⁰² Казанът (*wh3t*) се използва в Отвѣдното за наказване на враговете на Озирис [Wb. I 347, 17; Zandee 1960, 143-144].

²⁰³ Може би епитет на Сахмет. Тогава ще се говори за Хатхор, един от чиито ипостаси е Сахмет.

²⁰⁴ Виж глава 2.4.

²⁰⁵ *ibid.*

1. Песен на арфиста от стелата на Ики (Leiden V68)

Първото издание на стелата е дело на Гьорг Щайндорф от 1894 г. [Steindorff 1894, 123-126]. Курт Зете също публикува текста на песента в своите „Lesestücke” [Les., 87]. Превод присъства в статията на Мириам Лихтейм за „Песните на арфиста” [Lichtheim 1945, 189].

В горната част на стелата са изобразени седнали пред жертвена маса Ики и съпругата му. Над тях са изписани жертвени формули с имената и титлите на починалите. В срещуположния край на стелата има изображение на клекналия арфист Неферхотеп с прилежащата към него песен:

1. <i>is pn ḳd.n.tw.k n ḥb</i>	„О, гробнице, построена си ти за
2. <i>snti.n.tw.k</i> 3. <i>n bw-nfr</i>	празник.
	Изградена си ти за добро.
4. <i>ḥsw</i> 5. <i>Nfr-ḥtp ms(.w).n Ḥ3nw</i>	певецът Неферхотеп, роден от Хану.”

Тази песен може да отнесем към подгрупата на песните на Кики (ТТ 409) и Сунра.²⁰⁶

2. Песен на арфиста от стелата на Саусет (Leiden V71)

Изданието и превода на текста са дело на Мириам Лихтейм [Lichtheim 1945, 189-190, Pls. IVb, VIb]. В горната част на стелата са изобразени две двойки седнали една срещу друга пред обща жертвена маса. Над тях са изписани жертвени формули и имената и титлите им. Долната половина на стелата е разделена на два регистъра, изпълнени с множество малки фигури на членове на семейството и жреци, поднасящи благовония и извършващи възлияния. Сред тях в левия ъгъл на най-долния регистър е изобразен арфист пред жертвени дарове. Текстът на песента е изписан над жертвените дарове:

1. <i>Wsir S3-Ist pn srsi(.w) r.k</i>	„Озирис Саусет, събуди се ти!
<i>ini n.k Gb Hr</i>	Доведе за теб Геб Хор.
2. <i>ip.f tw</i>	Провери той теб.
<i>gm.n t(w) Hr</i>	Намери теб Хор.
<i>(3h) n.f im(.k)</i> 3. <i>m rn.k n Rs-wd3</i>	(Добре е) за него с (теб) ²⁰⁷ в името ти на

²⁰⁶ Виж глава 2.4.

„Събуден невредим”.

imj-r3 pr wr S3-Ist m3^c-hrw 4. ḥsw Ikr Главният началник на стопанството
ir(.w).n S3.t-ḥnt-ḥtj-ḥtp Саисет, правогласния, певеца Икер,
направен от Сатхенетхетихетен.”

Паралел на песента откриваме в Текстовете на пирамидите [Руг. §612а-612b]:

dd mdw

Произнасяне на словата:

h3 Wsir NN. ḥ^c(.w) r.k

„О, Озрис NN., изправи се ти!

ij Hr

Дойде Хор.

ip.f tw m-^c ntr.w

Провери той теб наравно с боговете.

imr.n tw Hr

Обича те Хор.

ḥtm.n.f tw m irt.f

Снабди той теб с окоето си.

sdm̄.n n.k Hr irt.f ir.k

Постави за теб Хор окоето си в теб.

wpi.n n.k Hr irt.k

Отвори за теб Хор окоето ти.

m33.k im.s

Гледаш ти с него.

ts.n n.k ntr.w ḥr.k

Закрепиха за теб боговете лицето ти.

imri.n.sn tw

Обичат те теб.

swd3.n tw Ist ḥn^c Nbt-ḥwt

Направиха те Изидата и Нефтида
невредим.

n ḥr Hr ir.k

Не се отдалечава Хор от теб.

tw̄t k3.f

Твое е неговото Ка.

ḥtp ḥr.k n.f

Спокойно е лицето ти за него.

iwn.k

Съществува ти.

šsp.n.k mdt Hr

Прие ти словото на Хор.

ḥtp.k ḥr.s

Успокои се ти заради него (словото).

sdm(.w) n Hr n sw.w n.k

Слушай Хор! – Не ще е вредно за теб.

rdi.n.f šms kw ntr.w

Позволява ти той да следваш боговете.

Wsir NN. rs(.w) wd3 r.k

Озирис NN., събуди се невредим ти!

ini n.k Gb Hr

Доведе за теб Геб Хор.

ip.f tw

Провери той теб.

gm.n tw Hr

Намери теб Хор.

3ḥ n.f im.k

Добре е за него с теб.

si3.n n.k Hr ntr.w

Кара Хор да се издигнат за теб боговете.

rdi.n.f n.k sn

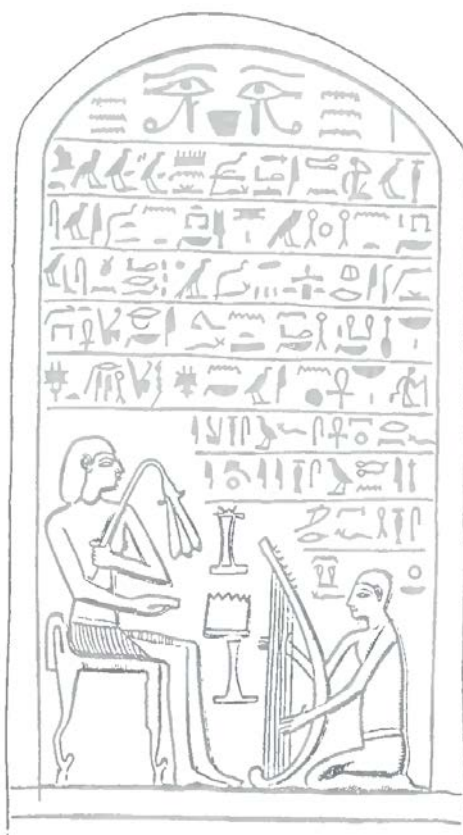
Дава той на теб тях.

shd.sn ḥr.k

Озаряват те лицето ти.”

²⁰⁷ Така в Руг. 612 b; Lichtheim 1945, 190.

3. Песен на арфиста от стелата на Небанх от Абидос (Каирски музей)

Фиг. 39 Прерисовка на стелата на Небанх от Абидос, съдържаща песен на арфиста (по Peet 1911-12, 117, Fig. 80)

Стелата е открита в Абидос, в повърхностния пясък близо до гробница С81 [Peet 1911-12, 117]. Първото издание с превод на текста е дело на Томас Ерик Пит [Peet 1911-12, 117, Fig. 80; Pl. XXIII, Fig. 5]. Курт Зете също публикува текста в своите „Lesestücke“ [Les., 87]. Превод присъства и в статията на Мириам Лихтейм, посветена на „Песните на арфиста“ [[Lichtheim 1945, 188-189].

Горната част на стелата е заета от песента на арфиста. В долния ляв ъгъл е изобразен Небанх пред жертвена маса. Срещу него е клекналият арфист. Текстът на песента гласи:

1. *ḥsw Tniʒꜥ dd.f*

mn.wj tw m st.k 2. n.t nḥḥ
m mḥʿt.k n.t dt

iw.s 3. mḥ.tj hr ḥtpt dfʒw

„Певецът Ченияа, каза той:

О, колко стабилен си ти в твоето място
на вечността (*nḥḥ*),
в твоята гробница на вечността (*dt*).

Пълна е тя с жертви и храни.

ᵚrf.n.s bw- 4. nb nfr

Събрала е тя всичко прекрасно.

k3.k ḥnᵚ.k
n tšī.f ir.k

Твоето Ка е заедно с теб.
Не се отделя то от теб,

sd3wtj-bitj imj-r3 pr 5. wr Nb-ᵚnh

носителю на печата на Долен Египет,
главни управителю на стопанството
Небанх.

iw n.k t3w ndm n mhjt

На теб принадлежи сладкия полъх на
северния вятър.”

Тук свършва самата песен. Останалата част от текста е ориентирана спрямо певеца (противоположно на песента) и се отнася за него, а не е част от песента:

6. in ḥsw.f sᵚnh rn.f 7. im3ḥw ḥsw Tni3ᵚ
8. mr n.f ḥs 9. n k3.f r3-nb

„От неговият певец, който оживява
името му, блаженият, певецът Чениаа,
любим на него, пеещ пред неговото Ка
всеки ден.”

По подобие на песента на арфиста от стелата на Ики (Leiden V68) тази песен също може да се отнесе към подгрупата на песните на Кики (ТТ 409) и Сунра.²⁰⁸

3.3 Ново царство - XVIII династия

През Новото царство изображенията на музиканти продължават да се срещат по стените на гробниците на частните лица. Традицията да се изписват песни, посветени на Хатхор, обаче сякаш се прекратява. За времето на XVIII дин. изчезват и „Песните на арфиста” от типа s3ḥ.w, които ще се появят отново чак през следващата XIX дин. За сметка на това, в гробниците започват да се появяват множество сцени с музиканти и техните песни, които се изпълняват по различни поводи. Така например от гробницата на Хериуеф (ТТ 192) са запазени сцени с танци и песни, които са били изпълнявани по време на Хебседния ритуал на царя [Fakhir 1943, 480-482]. Музикалното изпълнение съпътства ритуалното издигане на стълба Джед. В текста към сцената се казва:

²⁰⁸ Виж глава 2.4.

ir.t nn hft hr dd

„Правене на това пред стълба Джед.”

Сцената ни показва изображенията на 4-ма певци, които пляскат с ръце, докато десетима жреци танцуват. Прилежащият текст е химн към Птах [Fakhir 1943, 480-481; Urk. IV, 1861]:

*h^ci Pth
dw3 tw (?) r.k
s(k)3 tw (?) m hmw m (w)i3*

„Възсиява Птах.
Почитан си ти.
Въздигнат си ти чрез направляващото
гребло в слънчевата ладия.

*dmd.k t3
irj.k phr.f*

Обединяваш ти земята.
Извършваш ти нейната обиколка.

*hsi tw R^c hr nfrw.k mi mrr.k i3t 3.t Nb-
M3^ct-R^c
di n.n šm^cw.w sk3.n sw*

Хвали теб Ре заради твоята красота по
същия начин, по който ти желаеш
великата доблест – Небмаатре.
Позволяват на нас певците да издигнем
ние него (Небмаатре).”

Следва процесия с жертвени дарове, предвождана от две двойки певци, които пляскат с ръце и пеят песен [Fakhir 1943, 481-482]:

*wn 3.wj hrt Skr
R^c m pt rnpⁱ*

„Двете врати разкриват жертвените
дарове на Сокар.
Ре е в небето подмладен.

*h^c Itm m m3(.w).n.k
b3 tw m 3ht*

Възсиява Атум във вижданото от теб.
Сияен си ти в Ахета.

*mh.n.k t3.wj m nfrw.k
mi pt sti.tj m thn
mi ms.n.tw.k m itn m pt*

Изпълваш ти Двете земи с красотата си,
така, както когато небето е пронизано
от „Сияещият”,
така, както когато си бил роден ти в
Диска на небето.”

Зад жертвената процесия са разположени танцьори:

*ir.t nn irw hft-hr dd šps hwt Skr hrw
pn n s^ch^c dd n Wsir*

„Извършване на тези церемонии пред
благородния стълб Джед и (пред) дома

на Сокар (в) този ден на издигането на
сълба Джед на Озирис.”

В гробницата на Рамесу (ТТ 50) е запазен химн към царя, комбиниран с
жертвена формула към собственика на гробницата, който се изпълнява от група певци
[Urk IV 1778]:

i3w m pt
hnw m hwt-3.t
ihhj m hnw wshjt

„Хвалебствията са в небето.
Възхвалите са в двореца.
Благословиите са във вътрешността на
двора.

idb.wj Hr m h^c
Imn hr st wr.t

„Двата бряга на Хор” се радват.
Амон е върху великия престол.

wbn.f m Imn-R^c nb pt
sw3h.f Nb-M3^ct-R^c di n^h

Изгрява той в качеството на Амон-Ре,
господарят на небето.
Кара той да бъде устойчив Небмаатре,
даден му е живот.

di.f h^cw.f sm3(.w) m nh^h
rnp.wt.f dmd(.w) m hfn.w

Прави той да се слее продължителността
на живота му с вечността (*nh^h*),
годините му да са умножени със
стотици хиляди.

imj-r3-niwt 3tj R^c-msw m3^c-hrw hsi tw
nb.k Imn m pr.k n n^h.w
ntr.w nb.w imntj.w h^c(.w) m mrwt.k

Началника на града, везира Рамесу,
правогласния, хвали теб твоят господар
Амон в твоя „дом на живите”.
Всички богове и обитателите на Запада
се радват на любовта към теб.

iw wdn n.k niwt htp di n Imn-R^c-Hr-3htj
n Itm nb Twnw
n irt.f drt.f n dt.f
n Wsir Hntj-imntjw
n Hwt-Hr hr.t-tp tst
(n) Inpw nb t3-dsr
n ntr.w nb.w dw3t

Поднася царят на теб даровете,
давани на Амон-Ре-Хорахти,
на Атум, господаря на Хелеопол,
на окоето му, ръката му и на тялото му,
на Озирис, Хентииментиу,
на Хатхор, която е върху планината,
(на) Анубис, господаря на некропола,
на боговете, господари на Дуат.”

Своеобразен химн към царя е запазен и в гробницата на Кенамун (ТТ 93)
[Lichtheim 1945, 181-182]. Текстът на песента е изписан над две момичета, носещи
чаши за вино и трета, свиреща на лютня. Пред тях като млад принц е изобразен
Аменхотеп II в скута на царската дойка Амонемипет, майка на Каемамун.

В болшинството от случаите, песните, които се записват в гробниците от този период се изпълняват по време на банкет. Лихтейм нарича тези песни „оркестрални”, за да ги отличи от „Песните на арфиста” от следващия период [Lichtheim 1945, 181-187]. Заглавието идва оттам, че във всички случаи музикантите са повече от един. Пред собственика на гробницата и съпругата му са изобразени различен брой музиканти, в някои случаи и танцьорки. Често в сцената присъстват и гости, които най-често са роднини на собствениците на гробницата. Лихтейм смята, че става дума за сцени на погребален банкет (семеен празник, който се изпълнява в гробницата през определени дни от годината), в рамките на които са включени музика и танци [Lichtheim 1945, 186].

Зигфрид Шот смята, че става дума за сцени от банкета, изпълняван в гробницата по време на „Празника на долината” [Schott 1952, 842-44; 892-897]. Празник, по време на който статуята на Амон пътува от неговия храм в Тива към Западния бряг и обратно.

Чудесен образец за този тип сцени ни представя гробницата на Джесеркаресенеб (ТТ 38). Собственикът на гробницата и съпругата му седят пред маса с дарове. Пред тях две дъщери им поднасят дарове и напитки. Стената пред Джесеркаресенеб е разделена на три регистъра. В средния регистър са изобразени четири девойки, които свирят на арфа, лютня, обой и лира. Между тях е показано по-малко момиче, което танцува. След тях са изобразени три клекнали жени, които пляскат с ръце. Текстът на песента е изписан над тях [Fakhir 1947, 33, Fig. 7]:

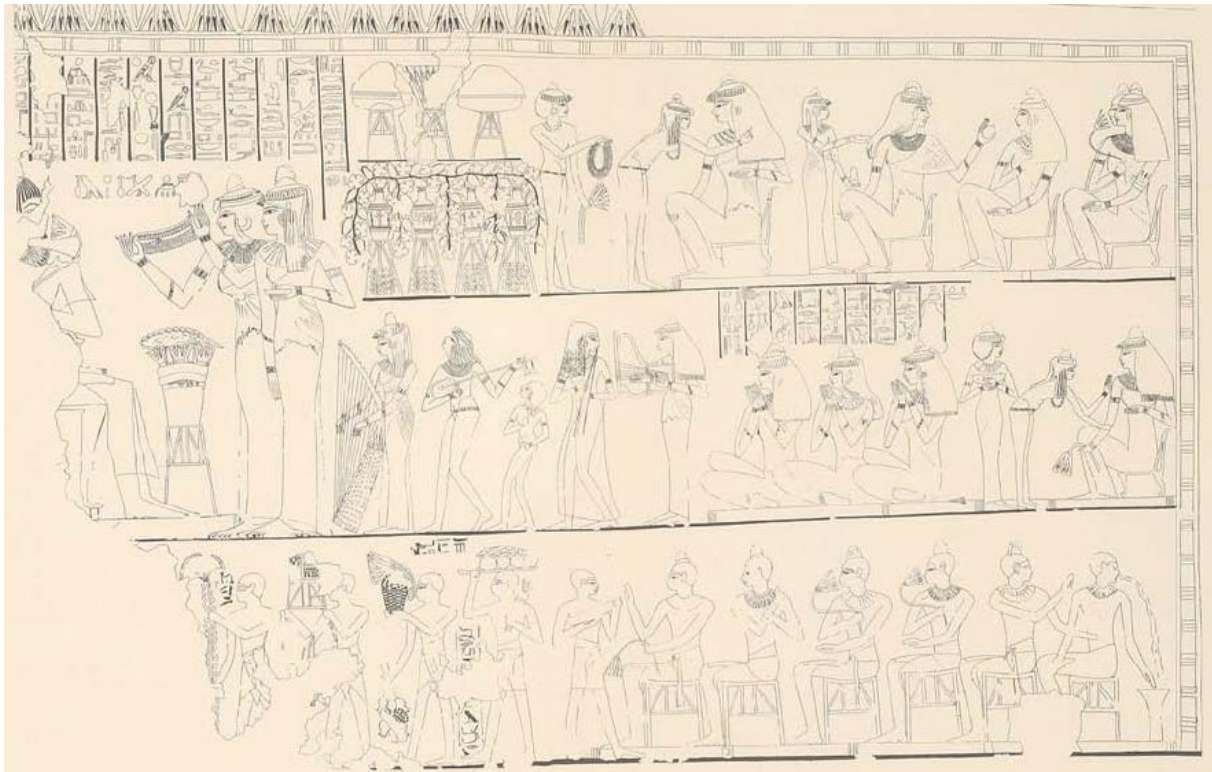
hrw nfr(.w)
iw sh3 tw nfrw n 'Imn

„Красив е денят –
Припомня си някой красотата на Амон.

ndm ib hn^c rd.t i3w r k3 n pt(?) n h3wt.k tni
dd ib.w r m3(.w).sn ir(.w) st p3 hsb-it n 'Imn
r^c-nb

Сладостно е сърцето заедно с отдаването
на възхвала към висините на небето за
твоя (на Амон) извисен лик.
Говорят сърцата за наблюдаването от тях:
„Прави това, броячо на зърното на Амон
всеки ден!”

Най-горният и най-долният регистър са заети от сцени на гости на банкета, като жените са изобразени в горния регистър, а мъжете в долния.

Фиг. 40 Банкетна сцена с песен от гробницата на Джесеркаресенеб (ТТ 38) (по Davies 1963, Pl. VI)

Изключително интересен е текстът изписан над Джесеркаресенеб, който дава заглавието на цялата сцена [Davies 1963, Pls. V, VI]:

hms.t m sh r shmh ib mi shr.f n wn tp t3 in...

„Седене в павилиона за наслада на сърцето подобно плана му, докато е бил върху земята от (следват титлите и имената на Джесеркаресенеб и съпругата му).”

Това обозначаване на сцената се явява изключително сходно с обозначаването на сцената с музиканти от мастабата на Небкаухор от времето на Старото царство, където се казва: *m33 shmh ib* „съзерцаване на насладата за сърцето”.²⁰⁹

Твърде възможно е банкетните сцени от времето на XVIII дин. да продължават традицията на празника на Хатхор, но под нова форма. Самият текст на песента на Джесеркаресенеб се явява призив към собственика на гробницата да отдава ежедневно почит към Амон. Денят ще е „красив” и сърцата ще са „сладостни” само тогава, когато се отдава почит на бога. Още по-показателен в тази връзка, е примерът от гробницата на Рехмире (ТТ 100) [Davies 1943, Pl. LXII]. Тук пред банкетната сцена Рехмире и

²⁰⁹ Виж по-горе.

съпругата му са изобразени седящи пред жертвена маса. Четири девойки поднасят към тях систри и огърлици-менат.²¹⁰ В прилежащия текст се казва: *smḥ ib m3 bw-nfr ḥb.t šmꜥ wrḥ ꜥntjw gs m b3k sšn r fnd t ḥnkt irp bnrt ḥt nb.t nfr.t* „Наслада на сърцето, съзерцаване на доброто - танцуване, пеене, помазване с масло (ꜥntjw), помазване с маслиново масло, (поднасяне) на лотос към носа, хляб, бира, вино, вино от фурми и всякакви прекрасни неща”.

В гробницата на Птахемхе (ТТ 77) е изписан текстът на песен над изображенията на арфистка, жена, свиреща на лютня и мъж, който пляска с ръце [Urk. IV 1601]:

*...k3.k ḥr ...
swri(.w) r tht*

„... твоето Ка върху (?).....
Пий до насита.

*ir(.w) hrw nfr
ꜥḥꜥw.k nfr.w rꜥ nb m pr-Imn r pḥt.k r
niwt n.t nḥḥ*

Прави красив ден.
Красива е продължителността на живота
ти всеки ден в храма на Амон до тогава,
докато не достигнеш ти до града на
вечността (*nḥḥ*).

*n smḥ nb rn.k
iw h3w.k nb ḥr ij.tj ꜥd.tj*

Не забравя господарят името ти.
Цялото ти обкръжение е в (казване):
„Добре дошъл здрав!”

*rmt ḥr kni.f....
...ḥt.k ms....*

Хората са на скута му.....
...през теб. Донася.....”

В гробницата на Яхмос (ТТ 241) сцените с музиканти са разделени на два регистъра като към всеки принадлежи отделна песен. В горния регистър се виждат изображения на клекнал арфист, мъж с лютня и изправен арфист. Зад музикантите продължават изображения на гости, които са силно повредени. Текстът на песента е изписан над главите на музикантите [Shorter 1930, Pl. XVI]:

I *nfr.wj n t3 ḥwt-ntr... t3 wrš.t.... iw
nīswt ntr.w im*

„О, колко добре е за този храм...
прекаралата/лият деня (?)..... Царят на
боговете е там.

J *wsr.wj Imn-Rꜥ ntr mrj*

О, колко могъщ е Амон-Ре, любимия
бог:

*wbn.f m Ipt-s.wt
niwt.f nb.t ꜥnḥ*

Изгрыва той в Карнак.

²¹⁰ Атрибути, свързани с култа към Хатхор.

Неговият град е господар на живота.

К p3 hr nfr... shm mrwtj
3bb ntr.w m3 n.f mi shm pr m 3ht

Красиво лице... силен (?), обичан.
Желят боговете да се гледа на него
както на силния, излизащ от Ахета.”

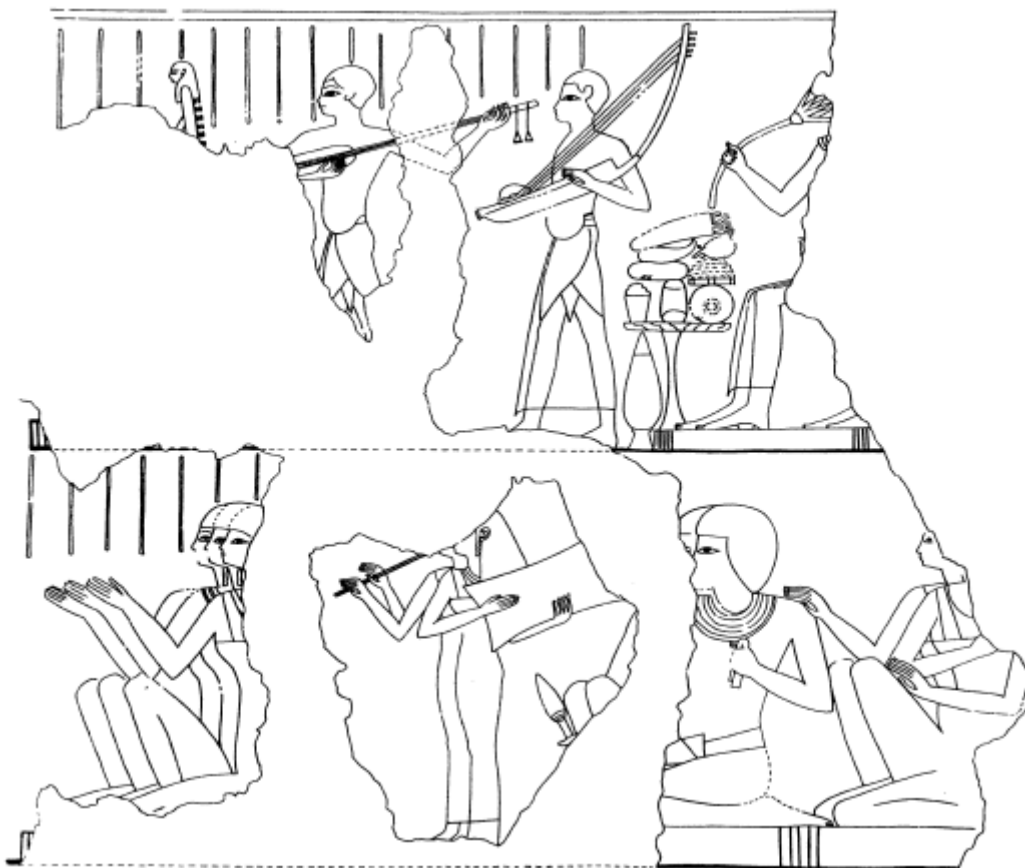
В долния регистър има изображения на три пеещи жени, зад тях флейтистка и жена с ударен инструмент. Следват изображения на гости на банкета. В прилежащата към музикантите песен се казва [Shorter 1930, Pl. XVII]:

L iw t3-tm sp2 pr-[Im]n m hb

„Цялата земя, цялата земя на дома на
Амон е в празник.

sw m nfr 'Imn-R^c
sw m mrr hḳ3

Той (дома) е в качеството на „добър” за
Амон-Ре.
Той (Амон) е в качеството на обичащ
владетеля.”

Фиг. 41 Изображения на музиканти от гробницата на Яхмос (ТТ 241) (по Shorter 1930, Pl. XV)

В гробницата на Аменемхе (ТТ 82) също са записани три песни. Първата песен е изписана над арфист и две певици [Urk IV 1056; Davies & Gardner 1915, 40-41; Pl. V]:

*nfr.w(j) n t3 ḥwt-ntr n.t Imn
wp-rnpt m sm3wj n [Imn-R^c nb ns.wt
t3.wj] nb r dr
tj sw šsp.f nfrw.s*

„О, колко хубаво е за този храм на Амон!
Новата година е обновление за [Амон-Ре, господаря на Двете земи], господаря до предела!
Именно той е, който взима нейната красота.

*sf.tw iw3w.s m št.w
ḥwt.s (n.t) ḥ3st m ḥ3w n Imn m imnjt.f
m ḥb[.w tp tr.w]*

Заколени са говедата й със стотици, дивечът на пустинята с хиляди за Амон в качеството на редовни (жертви) през празни[ците по време на годината.]”

Втората песен е изписана над изображение на мъж с лютня, жена с арфа и флейтистка [Urk. IV 1057; Davies & Gardnirer 1915, 63; Pl. XV]. Текстът е разделен на три части, всяка от които е изписана над отделен музикант. В текста над арфистката Бакет се казва:

wbn.k n n3 ḥ3wt n Imn-R^c

„Изгриваш ти заради лика на Амон-Ре.”

Над мъжа с лютня Аменемхе е изписано:

*hrw nfr(.w)
wrš.t(j) dw3jt nfr.t*

„Красив е денят, нека изживееш ти красива утрин.”

В текста над флейтистката Руиурести се казва:

*iw nb.k n nhḥ
sm3.k m dt*

„Принадлежи твоят господар на вечността (*nhḥ*).
Сливаш се ти с вечността (*dt*).”

Третата песен заема долния регистър под предишната. От изображенията на музиканти е запазено само това на арфиста Бак. Текстът на самата песен е също силно повреден [Urk. IV 1057; Davies & Gardnirer 1915, 64; Pl. XV]:

*nfr.w(j) n t3 ḥwt-ntr n.t Imn-R^c
t3 wršt m ḥb.... hr niswt ntr.w im.s...
..ḥms.tj r rw(t)j n drjt [ḥn]skk im...ḥr
t3j.s....nfr.t*

„О, колко добре е за този храм на Амон-Ре.
Празнуването по време на празника...
под царя на боговете в нея/него (?)...
...седяща пред саркофага/дома (?), с

плитка (?)²¹¹ в ... за нейнината ...
хубава.

Върху северната стена на вътрешното помещение на гробницата на везира Рехмире (ТТ 100) е изобразена сцена на банкет, обхващаща цялата височина на стената [Davies 1943, Pl. LXIV-LXVII]. Сцената е разделена на две части. В горната част са поместени участващите в банкета жени, докато долната е запазена за мъжете. В най-долния регистър на жените има изображение на клекнала арфистка, последвана от момиче с лютня, жена с ударен инструмент и две пляскащи с ръце девойки, които задават ритъм. Над сцената е поместен текстът на песен:

*ʕntjw hr t3 bbwjt n.t m3ʕt
snb ʕnh nh3s-ʕwj (?) ir(.w) im.j*

Маслото (ʕntjw) е върху къдриците на
Маат.

Здраве, живот и помада-nh3s-ʕwj (?) са
направени/втрети (?) в мен.

*ʕmn ʕh.n.tw n.k pt
dr.n.tw n.k s3tw
[ir.n Pth] is (?) m ʕ[f] r mshn n ib.k*

Амон, издигнато е за теб небето,
отместена²¹² е за теб почвата.
[Изработва Птах]²¹³ гробница в ръката
[си] за пристан на сърцето ти.

*t3 mhjt mi
m3.n.(j) (?) t(w) iw.j m ...*

Северни ветре, ела!
Гледам (аз) теб, когато съм в ...

В най-горния регистър на мъжете са изобразени трима пляскащи с ръце певци с прилежаша песен:

*mhjt ndm.t n fnd.k
t3w n šrt.k*

Сладкият северен вятър принадлежи на
твоя нос.
Вятърът принадлежи на ноздрите ти.

*hnm.k htpt n dd(.w) niswt pri hr [wd]hw
n Nb-r-dr
htp k3.k hr.s p3 imj-r3 niwt hsj ʕmn Rh-
[mi]-Rʕ*

Приемаш ти даровете на даденото от царя,
излязло върху жертвената маса на
„Господаря до предела”.
Успокоява се твоето Ка заради тях
(даровете), началнико на града, хвален от
Амон, Рехмире...

В най-долния регистър има изображение на арфист и музикант с лютня. Над арфиста е изписан следният текст:

²¹¹ Така Davies & Gardnirer 1915, 63.

²¹² dr – „Erde entfernen (vom Toten bei der Auferstehung)” Wb. III 473,12.

²¹³ Възстановката е по Davies 1943, 61.

dd.f

*w3d.wj st n3 n rnp.wt ḥw(.w) ntr ir.k
ir.k st ḥnm.tj m ḥswt rš.tj*

*wnn.k [tp t3]
ḥrw.k m3*(.w)
šhr ḥftj.k m st.k sm3.t m nḥḥ ḥnm.t m dt*

Над музиканта с лютня е изписано:

dd.f

*iw n.k mi sm3 m ḥswt
iw n.k hrw nfr
[psšt] pw n.t ḳbḥw mitt.k*

*ir(.w) t(w) hrw nfr p3 imj-r3 niwt
šḥ3.tw nfrw.k m [pr Imn]*

Каза той:

О, колко обхватни²¹⁴ са те – годините, заповядани от бога да изживееш. Прекарваш ти тях като съединен с похвалите и изпълнен с радост.

Съществуваш ти [върху земята²¹⁵]. Гласът ти е правдив. Сразен е врагът ти в твоя дом, обединен с вечността (*nḥḥ*), слепен с вечността (*dt*).

Каза той:

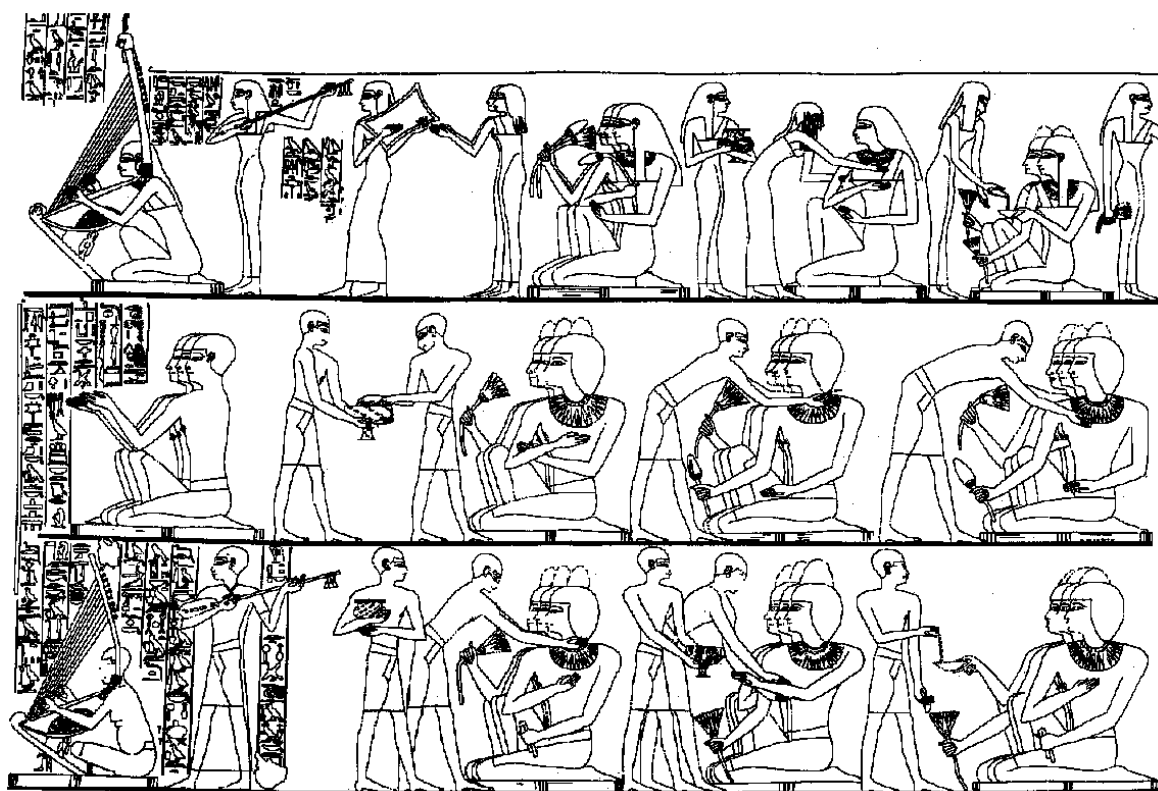
На теб принадлежи това, което е производно на сливането с похвалите. На теб принадлежи красивия ден. [Делът]²¹⁶ на възлиянията е съпоставим с теб.

Прекарай ти красив ден, о началнико на града! Помни се твоята красота в [дома на Амон].

²¹⁴ Букв. „зелени”.

²¹⁵ Няма следи – възстановката е изцяло по смисъл.

²¹⁶ Възстановката е по Davies 1943, 61.

Фиг. 42 Перисовка на сцените, съдържащи песни от гробницата на Рехмире (ТТ 100) (по Davies 1943, Pl. LXVI)

В гробницата на Хоремхеб (ТТ 78) са запазени три песни, изписани върху южната стена на т-образното помещение. Първата е изписана върху западната част на стената. Изобразени са две жени, поднасящи дарове пред собственика на гробницата и съпругата му. Зад жените са застанали две музикантки, свирещи на лютня. Зад тях е изобразена арфистка и клекнала жена, която пляска с ръце. Текстът е изписан над девойките, поднасящи дарове [Bouriant 1893, Pl. I]:

1. *n k3.k*

За твоето Ка:

*ir(.w) hrw nfr m ḥwt.k nfr.t n(.t) 2. nḥḥ
st.k n(.t) dt*

Прави „красив ден” в твоя красив дом на вечността-*nḥḥ*,
(в) твоето обиталище на вечността-*dt*.

iw ḥr.k ḥr [Imn-]R^c

3. *p3(j).k nb mr.f tw mdi sn.t.k nb.t pr*

Твоето лице е (обърнато) към [Амон-]Ре.
Твоят господар, обича той теб заедно с твоята сестра, господарката на дома.

4. *šsp.k w3ḥ.w*

wrḥ.n.k tpt

*sm3j.n.k 5. hrw nfr m ḥsw.t n ntr p(n) nfr r
imntt W3st*

sn.t ... m3^c-ḥrw

Взимаш ти венците.

Втрил си ти помада.

Слял си се ти с прекрасния ден съгласно похвалите на този млад бог за Западна Тива.

Сестра ... правогласен.

Втората песен е изписана върху долния регистър на източната част на южната стена на т-образното помещение. Изобразен е клекнал арфист, последван от музикант с лютня и трети, пляскащ с ръце. Следват ритуални сцени на заколване на бик и поднасяне на дарове. Песента е изписана над арфиста, като началото е унищожено [Bouriant 1893, Pl. II]:

... *sntr tp(t) iw3.w ḥ3t n.t Imn*
dw3jt n(t) ḥ^c.n.f...

... тамян, помада, бикове, месо на Амон.
Утрото на „възсиява той ...”

ḥ^c.f m Ipt-s.wt r šsp (sš-niswt) bw-nfr
šsp(.f?) mdi p3 sš-niswt ḥsi(.w) R^c

Възсиява той в Карнак, за да вземе
(царският писар²¹⁷) това, което е добро.
Взема (той ?) заедно с този царски писар,
хвален от Ре.

nb[.k ?] n ḥr.k
nfr nb š3(j ?)
wb(d ?) ḥnm(w).k m t3-ntr

[Твоят ?] господар е пред теб.
Добър е господарят на съдбата (?).
Гори твоето благовоние (от тамян) в
„Земята на бога”.

Третата песен от гробницата на Хоремхеб (ГТ 78) е изписана върху горния регистър на източната част на южната стена на т-образното помещение. Изобразени са собственикът на гробницата и съпругата му пред маса с дарове. Пред тях две девойки поднасят дарове. Следват две жени, които свирят на лютня, а трета е изобразена приведена пред тях [Bouriant 1893, Pl. II]:

1. *n k3 n*

За твоето Ка:

ir(.w) hrw nfr m pr.k 2. nfr n nḥḥ
m 3. st(.k) n(t) dt
mdi nb nt(t) nfr ...

Прави „красив ден” в твоя красив дом на
вечността-*nḥḥ*,
в (твоето) обиталище на вечността-*dt*,
заедно с господаря на това, което е добро
(?) ...

4. *ts(.w) w3ḥ.w*
wrḥ.w 5. tp(t)
6. *sm3(.w) hrw nfr*

Накичени са венците.
Втрита е помадата.
Слепен е „красивият ден”.

7. *ib.k ndm(.w)*
ḥ3tj.k m 8. ršw(t)

Сърцето ти (*ib*) е сладостно.
Сърцето ти (*ḥ3tj*) е в радост.

²¹⁷ Текстът е дописан под предвидения за него ред, точно над главата на арфиста. Възможно е да става дума и за обозначение на арфиста, а не за част от песента.

9. *iw m33.k* 10. *Imn*

11. *di.f wnn.k m-m stwt ḥsj m t3 n ʿnh.w*

12. *Mwt ij(.tj ?)* 13. *m psd (?) ḥr nfr* 14. *n mr.t.n rdi* 15. *ḥw (?) ḥr r ...*

16. *t3 ... s ḥr i3btj (?)*

17. *mw m sš (?) n nwb*

iw.f kd(.w) 18. *m ...*

Съзерцаваш ти Амон.

Дава той да съществуваш ти сред лъчите,
хвален в земята на живите.

Мут е идващата в светлината (?) заради
„красотата” на това, което е желано от
даващия прехрана (?) за ...

... на изтока.

Водата е в съда от злато (?).

Той е обикалящ (?)

Към тази група могат да се добавят още редица текстове, не всички от които издавани. Важното в случая е, че тяхната тематика е идентична. Всички песни от тази група са посветени на Амон. В тях се отправя призив към собственика на гробницата да отдаде почит на бога. Със сигурност „оркестралните” песни от XVIII дин. нямат пряка връзка с „Песните на арфиста” от следващата XIX. Те по-скоро се включват в традицията на сцените от Старото и Средното царство, свързани с честването на празник на Хатхор.

Още от времето на Старото царство по стените на гробниците са запазени сцени на празник на Хатхор, който се изпълнява в чест на починалия. Песните, които се пеят по време на празника са химни, посветени на богинята. Същата традиция продължава и през Средното царство. Паралелно на песните за Хатхор в гробницата на Интефикер (ТТ 60) и върху стели от Абидос се появяват най-ранните запазени „Песни на арфиста”. Тяхната тематика не е свързана с богинята, а със съдбата на умрелия в Отвъдното. За жалост сцените не ни помагат да разберем при какви случаи тези песни са се изпълнявали. Явно е, че „Песните на арфиста” не са свързани с традицията на химните към Хатхор или поне не се появяват в контекста на празника към богинята. През Новото царство сцените на празник на Хатхор изчезват от гробниците и са заменени с банкетни сцени, на които се изпълняват песни в чест на Амон.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

На базата на направеното изследване на „Песните на арфиста” могат да се направят следните изводи. На първо място текстовете от тази група са част от египетската литературна традиция и могат да се разглеждат обособено. Те притежават общи формални белези, които ги открояват от останалите литературни произведения и ги отделят в самостоятелна група. Съдържанието на „Песните на арфиста” ги причислява към жанра на поученията и по-специално към под жанра на тъй наречените „песимистични текстове” или „текстове със спекулативен характер”. Тук песните образуват самостоятелна група, като обсъждат теми, присъщи и за другите представители на под жанра.

В дисертацията са разгледани 30 песни от времето на XIX и XX дин. От изследването стана ясно, че „Песните на арфиста” не се ограничават само до този период. От времето на Средното царство са ни известни пет песни, които по формални белези²¹⁸ и съдържание също мога да бъдат причислени към групата на „Песните на арфиста”. Това са двете песни, изписани върху източната стена на параклиса в гробницата на Интефикер (ТТ 60), както и песните от стелите на Ики, Саисет и Небанх.

Всички литературни произведения от под жанра на „песимистичните текстове” се отнасят за смутното време на Първия преходен период и са създадени по време или непосредствено след него, в ранната XII дин. Това не е случайно, тъй като именно през този период, в условията на хаос и без наличието на силна царска власт представите от времето на Старото царство са подложени на преосмисляне и редакция. В отсъствието на цар, който да е гарант за Маат, личната отговорност на човека пред принципите на Маат нараства. За пръв път в египетската литературна традиция се появяват текстове, които имат за цел да обяснят необходимостта от праведен живот. Сред образованата част от населението се появява въпросът как изобщо е възможно да се живее според Маат, при положение, че тя отсъства от света. Именно това търсене се явява в основата на литературните произведения от под жанра на „песимистичните текстове”. Темите, обсъждани в „Песните на арфиста” също ги свързват с личната отговорност на човек пред принципите на Маат. Това, само по себе си може да ни даде едно приблизително

²¹⁸ При песните от Средното царство, като изключим песента от стелата на Небанх от Абидос, липсва характерното за времето на XIX и XX дин. заглавие, но всички останали белези са налице.

датиране за времето, когато „Песните на арфиста” започват да се създават. Тук може да добавим и възможното датиране на създаването на песента за цар Интеф в XI дин.²¹⁹ Напълно възможно е да приемем съществуването на „Песни на арфиста” от групата на Интеф още от времето на Средното царство нататък.

От направеното изследване стана ясно, че „Песните на арфиста” от времето на XIX и XX дин. не са еднородни и могат да се разделят на два типа.²²⁰ Двата типа песни принадлежат на различни литературни традиции. Песните от групата на Интеф могат да се причислят към традицията на група литературни произведения, създадени във връзка с Първия преходен период като допълващи поученията. Главният мотив на тези песни е важността на правенето и говоренето на Маат, както приживе, така и за Отвъдното. Живеенето според божествените повели ще гарантира успех на човека във всяко негово начинание приживе. Когато човек „следва сърцето си”, той ще живее живот изпълнен със щастие и веселие, всяко негово начинание ще бъде успешно. Живот, съобразен с принципите на Маат ще означава и „повтаряне на живота” в Отвъдното. Така основна цел на тези текстове е да изтъкнат важността на Маат за успешната съдба на човека в този свят и в Отвъдното. Основните теми, които се обсъждат в текстовете от тази група на „Песните на арфиста” са преходността на земното съществуване, преходността дори и на гробниците, които се оказват подвластни на времето, а заедно с тях бива заличена и паметта за човека. Оттук произтича и необходимостта ежедневно да се „следва сърцето” и да се живее спрямо повелите на Маат, което е единствения гарант за „повтаряне на живота” в Отвъдното и за „правене на красив ден” приживе.

Песните от втората група могат да се причислят към групата на текстовете-*s3h.w*, които представляват „заупокойни литургии”, свързани с култа на починалия. Тези песни описват състоянието на човека в Отвъдното. Основната черта на жанра *s3h.w* е, че текстовете са предназначени да възвърнат физическите сили и ментални способности на мъртвия. Този процес на повторно овладяване на тялото се съпътства от интеграция в божествения свят, където мъртвият бива приет от боговете като един от тях. Ключов тук се явява финала на 1-ва песен от гробницата на Чанефер (ТТ 158). От него

²¹⁹ Песните от групата на Интеф, предвид своята тематика не може да предхождат като съществуване времето на Първия преходен период.

²²⁰ Възможно е да се обособи и трети, отделен тип. Тук може да включим песните на Кики (ТТ 409) и Сунра от XIX и XX дин. Към тази група трябва да добавим и средноегипетските песни на Ики (Leiden V68) и на Небанх от Абидос. Наличният материал не е достатъчно да се заяви със сигурност дали тази група не трябва да се включи към песните-*s3h.w*. И четирите песни имат като тема успешното извършване на погребението, в резултат на което човекът се е успокоил в Запада.

разбираме, че успешната съдба на човека в отвъдното е възможна единствено ако той приживе е живял според принципите на Маат. Основните теми, които се разглеждат в текстовете от тази група са свързани с повторното оживяване на човека в Отвъдното. Човекът се слива с божествата, тялото му е оживено и той си връща всички физически функции в Отвъдното. Оттук човекът е приветстван сред обитателите на Дуат като един от тях и е обезпечен с всичко необходимо. Всичко това е станало възможно защото човекът е живял съгласно повелите на Маат приживе.

От данните, с които разполагаме не става ясно при какви случаи са били изпълнявани „Песните на арфиста”. Изображенията, които обграждат текста не представят конкретно събитие, а имат по-скоро символичен характер. Така, изображението на собственика на гробницата и съпругата му пред жертвена маса няма да означават сцена на банкет, било в този свят или в Отвъдното. Идеята тук е по-скоро чрез това изображение да се предаде представата, че човекът е осигурен с всичко необходимо за успешното му съществуване в света на боговете. Това заключение от само себе си решава дълго време дискутирания в науката въпрос, доколко „Песните” имат светски или задгробен характер. Те явно са свързани със съдбата на човека в Отвъдното и тяхната функция в гробницата по нищо не се отличава от тази на останалите текстове, изписани в тяхното обкръжение.

Съществена част от изследването се основава на позиционирането на „Песните на арфиста” в гробниците на частните лица от времето на XIX и XX дин. Това е така защото египетската гробница е завършен архитектурен ансамбъл, в рамките на който изображенията и архитектурните елементи се допълват. Различните текстове и сцени във всяка една отделна гробница кореспондират едни с други. Затова и „Песните на арфиста” трябва да се разгледат в контекста на околните сцени.

„Песните на арфиста” се изписват най-често по стените на едно от двете преддверия на гробницата или във вътрешните помещения. И в двата случая те винаги заемат долния регистър на съответната стена. Тогава, когато са изписани в преддверията на гробницата около „Песните на арфиста” винаги се изписват химни, посветени на Ре и Озирис или нощното слънце. Освен да ни представят собственика на гробницата като почитател на боговете, химните от преддверието на гробницата имат за цел да предадат идеята за влизане и излизане в Отвъдното. Посредством химните човекът вписва себе си в кръговрата на слънчевото движение. Сливайки се с нощното слънце, човекът влиза в Дуат, където се придвижва безпрепятствено, за „да излезе през деня” с утринното слънце.

Тогава, когато песните се изписват във вътрешните помещения на гробницата те са обградени от изображенията на винетки на различни заклинания от Книга на мъртвите. Самите заклинания могат да се разделят най-общо на две групи. Една част от заклинанията са за успешното преминаване през съда на Озирис, докато друга имат за цел да гарантират безпрепятственото влизане, излизане и движение на човека в Отвъдното. Интересна комбинация от двете идеи ни се предлага от гробницата на Инхерхауи (ТТ 359) където към винетката от заклинание 136b²²¹ е прибавен текст, който гарантира безпрепятственото влизане в залата на Маат, пред съда на Озирис. Оказва се, че без значение къде в гробницата са изписани, „Песните на арфиста” служат като ритуален паралел на сливането с Ре и Озирис и от там възможността за свободно преминаване между световете.

Позиционирайки песните в гробницата самите египтяни не правят никаква разлика между двата типа песни. Макар и да принадлежат на различни литературни традиции всички „Песни на арфиста” изпълняват една и съща функция в гробницата. Смесовата разлика между двата типа песни се явява само в това, върху което се акцентира в различните текстове. При текстовете от групата на Интеф се акцентира върху правенето на Маат приживе, което ще гарантира вечен живот в Отвъдното, докато при песните-*s3h.w* се акцентира върху успешната съдба на човека в Отвъдното, която е възможна благодарение на праведното²²² му поведение приживе. Самите египтяни явно възприемат „Песните на арфиста” като единен корпус с текстове, обусловен от еднаквата функция на неговите представители.

В самите текстове се срещат термини, които са характерни само за египетската литературна традиция и носят специфично значение. Освен в „Песните на арфиста” тези термини се срещат и в други произведения, обсъждащи правилното отношение на човека спрямо Маат, постигането на състояние Ах и др. Ключови за разбирането на „Песните на арфиста” от групата на Интеф се оказаха термините *šms-ib* „следване на сърцето”, *iri hrw nfr* „прави красив/добър ден” и *nfr/nfrw* „красота”, използван по отношение на човека, за да обозначи вътрешни добродетели и качества. И трите термина често се срещат във връзка един с друг. Особено отчетлива е връзката между *šms-ib* и *iri hrw nfr*. Изследователите често са склонни да смятат двата термина за

²²¹ „Заклинание за плаване във великата слънчева ладия на Ре и за избягване на кръга на огъня”.

²²² Още веднъж тук бих желал да подчертая, че за древните египтяни е чужда представата, че аскетизмът, себеотрицанието и въздържанието са задължителни за един богоугоден живот. Да се прави Маат ще означава за човекът да следва нормалното, естествено ежедневно поведение. Това ще означава да се изпълняват служебните задължения, да се почита бога, да се слуша бащата и т.н.

синоними. Изследването показва, че макар двата термина да са зависими един от друг, те в никакъв случай нямат еднакво значение. Докато „следване на сърцето” ще означава следване на божествените повели и живот, съобразен с принципите на Маат, „правенето на красив ден” ще бъде по-общ призив към приятно, но и успешно прекарване на времето.

Каква е връзката между следването на божествените повели и приятното прекарване на времето? Наличните примери недвусмислено показват, че „правенето на красив ден” е възможно само тогава, когато човек живее съобразно принципите на Маат. За да може човек да има успех в живота си, да се забавлява и наслаждава на дните си, той трябва да следва повелите на Маат. Обратното, да не се живее според Маат ще означава провал във всяко начинание. Човекът, който се е обърнал към Исефет е обречен на самота и всеобщо порицание, за него е невъзможно „да прави красив ден”.

Функция на „Песните на арфиста” в гробницата може да се възприеме като сходна с тази на химните от преддверието. По подобие на химните песните не са част от погребалния ритуал. От една страна тяхното послание е насочено към посетителя на гробницата. Собственикът явно познава важността на Маат и следователно е живял, следвайки нейните повели. Така, той се изявява в очите на посетителя като достоен, името му да бъде запомнено и произнасяно, което допълнително ще му гарантира „повтаряне на живота” в Отвъдното. От друга страна песните показват, че собственикът на гробницата, познавайки важността на Маат приживе е „следвал сърцето си”. Това само по себе си означава, че той е Ах в Отвъдното.

Тук, от само себе си се налага още един извод. След като „Песните” и от двата типа изпълняват еднаква функция в гробницата и египтяните на ги отличават, то песните от типа на Интеф явно също се възприемат като „заупокойни литургии” (*s3h.w*) по функция, ако не и по съдържание. „Заупокойните литургии” всъщност не толкова описват съществуването на мъртвия в Отвъдното, колкото се явяват средство за преход между световите. Крайната цел е след като човекът се оживи и присъедини към обитателите на Отвъдното, той да може свободно да влиза и да излиза от него. Това обяснява защо голяма част от песните се изписват в преддверията на гробниците. Именно преддверието като архитектурен елемент, предава идеята за влизане и излизане. Поради тази причина и тук се изписват химните към Ре и Озирис или нощното слънце, посредством които се цели да се постигне същия ефект. Сливайки се с нощното слънце, човекът влиза в Дуат, където се придвижва безпрепятствено, за „да излезе през деня” с утринното слънце. Тогава, когато „Песните на арфиста” са изписани

във вътрешните помещения на гробницата техният контекст също са заклинания за сливане с Ре и Озирис и свободно придвижване, влизане и излизане от Отвъдното.

В желанието да се разшири обектът на изследване на „Песните на арфиста” е потърсен смисъл в сходни песни, изписвани в гробниците на египетските велможи. Такива са химните към Хатхор от Старото и Средното царство и песните, посветени на Амон от времето на XVIII дин. Изследването показва, че тези текстове не отговарят на бележите на „Песните на арфиста” и принадлежат на друга традиция. Със сигурност „Песни на арфиста” са съществували през времето на XVIII дин., но те не са записвани по стените на гробниците от периода. Възможно е да обясним това именно с факта, че те са пряко свързани със съдбата на човека в Отвъдното.

За времето преди Амарна в гробниците на частните лица преобладават сцени на конкретни ритуали и много малко такива, свързани с Отвъдното. След епохата на Амарна декоративната програма на гробницата рязко се променя. Царят окончателно престава да се възприема като гарант за безсмъртието на човека. Несигурни за съдбата си в Отвъдното, египтяните търсят начин да се справят с проблема. Като резултат на това сцените на ритуални действия в гробниците са изместени от сцени и текстове, които пряко да гарантират благоприятната съдба на човека в света на боговете. Така отсъствието на „Песните на арфиста” от гробниците на XVIII дин. няма да означава, че те не са съществували през този период, а ще е резултат от различните изисквания и представи на времето.

Макар направеното изследване да е изчерпателно, е необходимо за в бъдеще да се разшири неговия обхват. На първо място е нужно да се съберат всички представители на така наречените „песимистични текстове” и да се определи тяхната връзка с „Песните на арфиста”. Изследването до този момент показва, че тези текстове не носят идеята за песимизъм, а по-скоро за вътрешно търсене и преосмисляне на мястото на човека в света и отношението му спрямо Маат. На второ място е нужно да се направи цялостно изследване на декоративната програма на гробниците от XIX дин., което ще допринесе за по-доброто разбиране на ролята, която „Песните на арфиста” играят в гробницата. Тъй като все още съществуват непубликувани текстове от групата на „Песните на арфиста” тяхното прибавяне към корпуса на известните песни е от първостепенна важност. Необходима следваща стъпка е сравняването на „Песните на арфиста” със сходни текстове от паралелните по време култури.

СЪКРАЩЕНИЯ

ВДИ – Вестник Древней Истории.

Adm. – A. H. Gardiner. *The Admonitions of an Egyptian Sage from a hieratic papyrus in Leiden*. Leipzig, 1909.

ASAE – Annales du Service des antiquités de l’Égypte. Cairo, 1900-

BD. – E. A. W. Budge. *The Book of the Dead*. The Papyrus of Ani. New York, 1895.

BIFAO – Bulletin de l’Institut français d’Archéologie Orientale. Cairo, 1900-

Br.-R. – R. Faulkner. *Bibliotheca Aegyptiaca III, The papyrus Bremner-Rhind (BM No. 10188)*. Bruxelles, 1933.

CT. – A. de Buck. *The Egyptian Coffin Texts*. 7 volumes. Chicago, 1935-1960.

FD. – R. O. Faulkner. *A Concise Dictionary of Middle Egyptian*. Oxford, 1988.

FIFAO – Fouilles de l’Institut français d’archéologie orientale (IFAO) du Caire. Rapports préliminaires (Cairo).

G. Gr. – A. H. Gardiner. *Egyptian Grammar*. Being A Introduction to the Study of Hieroglyphs. 3-rd ed. Oxford, 1957.

JAOS – Journal of the American Oriental Society. Baltimore/Boston/New Haven, 1843-

JARCE – Journal of the American Research Center in Egypt.

JEA – Journal of Egyptian Archaeology. London, 1914-

JNES – Journal of Near Eastern Studies. Chicago, 1942-

KRI – K. A. Kitchen. *Ramesseid Inscriptions. Historical and Bibliographical*. Vol. I-VI. Oxford, 1969-1990.

LÄ – Lexikon der Ägyptologie. (ed.) W. Helck, E. Otto. Bd. I-IV. Wiesbaden, 1975-1982.

Leb. – R. O. Faulkner. *The Men Who was Tired of Life*. *JEA* 42 (1956), 21-40.

Les. – K. Sethe. *Ägyptische Lesestücke*. Leipzig, 1928.

Merikare – W. Helck. *Die Lehre für König Merikare*. Wiesbaden, 1977.

MIFAO – Mémoires de l’Institut français d’archéologie orientale. Cairo, 1902-

- MMAF** – Mémoires publiés par les membres de la Mission archéologique française du Caire.
- OBO** – Orbis Biblicus et Orientalis. Freiburg, Switzerland, 1973-
- Peas.** - R. Parkinson. *The Tale of the Eloquent Peasant*. Oxford, 1991.
- Prisse** - Ž. Zaba. *Les Maximes des Ptahhotep*. Prague, 1956.
- PSBA** - Proceedings of the Society of Biblical Archaeology (London)
- Pyr.** – K. Sethe. *Die Altaegyptischen Pyramidentexte*. Leipzig, 1908, 1910 (Bd. I, II).
- SAK** - Studien zur altägyptische Kultur, 1974-
- SAOK** – Studies in Ancient Oriental Civilisation (Chicago)
- TSBA** - Transactions of the Society of Biblical Archeology. 1872 – 1919.
- Urk. IV** – K. Sethe. *Historisch – biographische Urkunden der 18. Dynastie*. Bd. I-IV. Leipzig, 1906-1958.
- Wb.** – A. Erman, H. Grapow. *Woerterbuch der agyptischen Sprache*. Bd. I-VI. Leipzig, 1926-1931, 1955.
- Westc.** – A. Erman. *Die Marchen des Papyrus Westcar*. Berlin 1890.
- ZAS** – Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde. Berlin, 1863 -

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНАТА ЛИТЕРАТУРА

Бузов 2011 = Е. Бузов. *Пътят на живота*. София, 2011.

Игнатов 2004 = С. Игнатов. *Египет на Фараоните*. София, 2004.

Леков 2001 = Т. Леков. *Представата за човешката личност в историческото развитие на египетската религия*. Автореферат на дисертация за получаване на научно-образователна степен “доктор”. София, 2001.

Леков 2004a = Т. Леков. *Скритото знание, свещените книги на Древен Египет*. Изток-Запад. София, 2004.

Леков 2004b = Т. Леков. *Литанията на Ре*. София, 2004.

Леков 2007 = Т. Леков. *Религията на Древен Египет*. София, 2007.

Тураев 1920 = Б. Тураев. *Египетская литература*. Том 1. Москва, 1920.

Ходжаш 2003 = С. Ходжаш. Фишки и игрални кости за игра в *Сенет* из собрания ГМИИ ИМ. А. С. Пушкин – *ВДИ* 2003, 85-90.

Abdul-Qader 1966 = M. Abdel-Qader. Two Theban Tombs: Kyky and Bak-en-Amun – *ASAE* 59 (1966), 157-184.

Altemüller 1978 = H. Altemüller. Zur Bedeutung der Harfenlieder des Alten Reiches – *SAK* 6 (1978), 1-24.

Assmann 1977 = J. Assmann. Fest der Augenblicke – Verheissung der Dauer: Die Kontroverse der ägyptischen Harfenlieder - *Fragen an die altägyptische Literatur. Studien zum Gedenken an Eberhard Otto*. Wiesbaden, 1977, 55-84.

Assmann 1979 = J. Assmann. Harfenlieder und Horussöne. Zwei Blöcke aus dem verschollenen Grab des Bürgermeisters Amenemhet (Theben Nr. 163) im Britischen Museum – *JEA* 65 (1979), 54-77.

Assmann 1983a = J. Assmann. *Sonnenhymnen in Thebanischen Gräbern*. Mainz am Rhein, 1983.

Assmann 1983b = J. Assmann. *Re und Amun. Die Krise der Polytheistischen Weltbilds im Ägypten der 18. - 20. Dynastie*. Göttingen, 1983.

Assmann 1990 = J. Assmann. Egyptian Mortuary Liturgies. *Studies in Egyptology Presented to Miriam Lichtheim, Vol. I*. Jerusalem, 1990, 1-45.

Assmann 1991 = J. Assmann. *Stein und Zeit. Mensch und Gesellschaft im alten Ägypten*. München, 1991.

- Assmann 1999 = J. Assmann. *Ägyptischen Hymnen und Gebete*. Freiburg, 1999.
- Assmann 2005 = J. Assmann. *Altägyptischen Totenliturgien. Totenliturgien und Totensprüche in Grabinschriften des Neuen Reiches. Bd. 2*. Heidelberg, 2005.
- Baines 1982 = J. Baines. Interpreting Sinuhe – *JEA* 68 (1982), 21-44.
- Berlev 1981 = O. D. Berlev. The Eleventh Dynasty in the Dynastic History of Egypt.- *Studies presented to Hans Jacob Polotsky*. (ed.) Dwight Young. Massachusetts, 1981, 361-377.
- Blackman 1914 = A. M. Blackman. *The rock tombs of Meir I: The tomb-chapel of Ukh-Hotp's son Senebi*. London, 1914.
- Blackman 1924 = A. M. Blackman. *The rock tombs of Meir IV: The Tomb-chapel or Pepi'nkh the Middle Son of Sebekhotpe and Pekhernefert*. London, 1924.
- Bonnet 2000 = H. Bonnet. *Lexikon der Ägyptischen Religionsgeschichte*. Hamburg, 2000.
- Bouriant 1893 = U. Bouriant. Tombeau de Harmhabi – *MMAF* 5 (1893), 53; 414-434.
- Breasted 1912 = J. H. Breasted. *Development of Religion and Thought in Ancient Egypt*. New York, 1912.
- Breasted 1933 = J. H. Breasted. *The Dawn of Conscience*. New York, 1933.
- Brugsch 1891 = H. Brugsch. *Thesaurus V*. Leipzig, 1891.
- Bruyère 1927 = Rapport sur les fouilles de Deir el-Medina – *FIFAO* 5,2 (1927), 115-117.
- Bruyère 1930 = B. Bruyère. *Rapport préliminaire sur les fouilles de Deir el-Medina (Fouilles de l'IFAO)*. Le Caire, 1930.
- Brunner 1966 = H. Brunner. Wiederum die ägyptischen “Make Merry” Lieder – *JNES* 25 (1966), 130-131.
- Buchberger 1995 = H. Buchberger. Das Harfenlied im Grab des *K3(=j)-m-ḥḥ* oder “Die Riten des *sn ntrw*” – *Gedenkschrift für Winfried Barta*. Frankfurt am Main, 1995, 93-123.
- Budge 1999 = W. Budge. *The Book of the Dead*. New York, 1999 (first published 1895).
- Budge 1923 = W. Budge. *Facsimiles of Egyptian Hieratic Papyri in the British Museum*. 2nd Series (1923).
- Cherpion & Corteggiani 2010 = N. Cherpion, J.-P. Corteggiani. *La tombe d'Inherhâouy (TT 359) à Deir el-Medina, vol. 2*. MIFAO 128 (2010).
- Davies & Gardiner 1915 = N. Davies, A. Gardiner. *The Tomb of Amenemhet (No 82)*. London, 1915.

- Davies & Gardiner 1920 = N. Davies, A. Gardiner. *The Tomb of Antefoker, Vizier of Sesostri I, and of His Wife Senet (No. 60)*. London, 1920.
- Davies 1943 = N. Davies. *The Tomb of Rekh-mi-re at Thebes, Vol. I-II*. New York, 1943.
- Davies 1948 = N. Davies. *Seven Private Tombs at Kurnah*. London, 1948.
- Davies 1963 = N. Davies. *Scenes from some Theban Tombs*. Oxford, 1963.
- Erman 1923 = A. Erman. *Die Literatur der Aegypter*. Leipzig, 1923.
- Fakhir 1943 = A. Fakhir. A Note on the Tomb of Kheruef at Thebes - *ASAE 42 (1943)*, 449-508.
- Fakhir 1947 = A. Fakhir. A report on the Inspectorate of Upper Egypt – *ASAE 46 (1947)*, 25-54.
- Feucht 1985 = E. Feucht. *Das Grab des Nefersecheru (TT 296)*. Theben 2 (1985).
- Foster 1995 = J. Foster. *Hymns, Prayers, and Songs*. Atlanta, 1995.
- Foster 2001 = J. Foster. Literature - *Oxford Encyclopedia of Ancient Egypt*. vol. 3. Oxford 2001, 299-304.
- Fox 1978 = M. Fox. A Study of Antef – *Orientalia 63 (1978)*, 393-423.
- Fox 1982 = M. Fox. The Entertainment Song Genre in Egyptian Literature - *Scripta Hierosolymitana 28 (1982)*, 268-316.
- Fox 1985 = M. Fox. *Ancient Egyptian Love Songs and the Song of Songs*. Madison, 1985.
- Gardiner 1913 = A. Gardiner. In praise of death: A Song from a Theban Tomb – *PSBA 35 (1913)*, 165-170.
- Gardiner 1918 = A. Gardiner. The Delta Residence of the Ramesides – *JEA 5 (1918)*, 242-271.
- Gardiner 1933 = A. Gardiner. Tanis and Pi-Ra'messes: A Retractation – *JEA 19 (1933)*, 122-128.
- Goedicke 1970 = H. Goedicke. *The Report About the Dispute of a Man with his Ba. Papyrus Berlin 3024*. Baltimore 1970.
- Goedicke 1977 = H. Goedicke. The Date of the “Antef-Song” – *Fragen an die altägyptische Literatur. Studien zum Gedenken an Eberhard Otto*. Wiesbaden, 1977, 185-196.
- Goodwin 1874 = C. W. Goodwin. On Four Songs contained in an Egyptian Papyrus in the British Museum – *TSBA III (1874)*, 380 – 388.

- Hassan 1975 = S. Hassan. *The Mastaba of Neb-Kaw-Her. Excavations at Saqqara, 1937-1938, Vol. I.* Kairo, 1975.
- Hari 1985 = R. Hari. *La Tombe Thébaine du Père Divin Neferhotep (TT 50).* Genève, 1985.
- Hickmann 1961 = H. Hickmann. *Musikgeschichte in Bildern: Musik des Altertums, Band II.* Leipzig, 1961.
- Hodel-Hoenes 1991 = S. Hodel-Hoenes. *Leben und Tod im Alten Ägypten. Thebanische Privatgräber des Neuen Reiches.* Darmstadt, 1991.
- Hofmann 1995 = E. Hofmann. *Das Grab des Neferrenepet, Gen. Kenro (TT 178).* Theben 9 (1995).
- Hornung 1956 = E. Hornung. Chaotische Bereiche in der geordneten Welt. *ZAS 81 (1956)*, 28-32.
- Hornung 1979 = E. Hornung. *Das Totenbuch der Ägypter.* Zürich und München, 1979.
- Hornung 1982 = E. Hornung. *Conceptions of God in Ancient Egypt. The One and The Many.* New York, 1982.
- Junker 1940a = H. Junker. *Die Götterlehre von Memphis.* Berlin, 1940.
- Junker 1940b = H. Junker. *Die Mastaba des K3jm^cnh (Kai-em-anch). Giza IV.* Leipzig, 1940.
- Kanawati 2001 = N. Kanawati. *Tombs at Giza Vol. I. Kaiemankh (G 4561) and Sehemnefer I (G 4940).* Warminster, 2001.
- Kákosy & Fábíán 1995 = L. Kákosy & Z. I. Fábíán. Harper's song in the Tomb of Djehutimes (TT 32) – *SAK 22 (1995)*, 212-225.
- Kees 1938 = H. Kees. Die Lebensgrundsätze eines Amonpriesters der 22. Dynastie – *ZAS 74 (1938)*, 73-87.
- Kessler 1988 = D. Kessler. Der Satirisch-Erotische Papyrus Turin 55001 und das "Verbringen des Schönen Tages" – *SAK 15 (1988)*, 171-196.
- Kitchen 1979 = K. Kitchen. The Basic Literary Forms and Formulations of Ancient Instructional Writings in Egypt and Western Asia – *OBO 28 (1979)*, 235-282.
- Lichtheim 1945 = M. Lichtheim. The Songs of the Harpers - *JNES 4 (1945)*, 178-212.
- Lichtheim 1973 = M. Lichtheim. *Ancient Egyptian Literature, Vol. I: The Old and Middle Kingdoms.* Berkeley and Los Angeles, 1973.
- Lichtheim 1976 = M. Lichtheim. *Ancient Egyptian Literature, Vol. II: The New Kingdom.* Berkeley and Los Angeles, 1976.

Lichtheim 1997 = M. Lichtheim. Harpers' songs – *The Context of Scriptur*, vol. I. ed. W. Hallo. Leiden-New York-Köln, 1997, 48-50.

Lorton 1968 = D. Lorton. The Expression *šms-ib* - *JARCE* 7 (1968), 41-54.

Lorton 1969-1970 = D. Lorton. A Note on the Expression *šms-ib* - *JARCE* 8 (1969-1970), 55-57.

Lorton 1975 = D. Lorton. The Expression *'Iri Hrḳ Nfr*. *JARCE* 12 (1975), 23-31.

Martin 1985 = G. T. Martin. *The tomb-chaples of Paser and Raaia at Saqqara*. London, 1985.

Martin 1999 = G. T. Martin. *The Hidden Tombs of Memphis. New Discoveries from the time of Tutankhamun and Ramesses the Great*. London, 1991.

Maspero 1886 = G. Maspero. *Études Égyptiennes, Tome I*. Paris, 1886.

Maspero 1898 = G. Maspero. *Études de Mythologie, Tome III*. Paris, 1898.

Müller 1899 = W. M. Müller. *Die Liebespoesie der alten Ägypter*. Leipzig, 1899.

Negm 1997 = M. Negm. *The Tomb of Simiut Called Kyky: Theban Tomb 409 at Qurnah*. Warminster, 1997.

Nims 1965 = C. F. Nims. *Thebes of the Pharaos*. London, 1965.

El-Noubi 1998 = M. El-Noubi. A Harper's Song from the Tomb of Roma-Roy at Thebes (TT 283) – *SAK* 25 (1998), 251-255.

Ossing 1992 = J. Ossing. *Das Grab des Nefersecheru in Zawyet Sultan*. Archäologische Veröffentlichungen 88 (1992).

Peet 1911-12 = T. E. Peet. *The Cemeteries of Abydos, Vol. II (1911-12)*.

Piankoff 1930 = A. Piankoff. *Le "coeur", dans les textes égyptens depuis l'Ancien jusqu'a la fin du Nouvel Empire*. Paris, 1930.

Piccione 1990 = P. Piccione. Mehen, Mysteries, and Resurrection from the Coiled Serpent – *JARCE* XXVII (1990), 43-52.

Parkinson 1996 = R. Parkinson. Types of literature in the Middle Kingdom – Ancient Egyptian Literatur, History and Forms. Leiden – New York – Köln, 1996, 297-312.

Parkinson 2003 = R. Parkinson. Missing Beginning of the "Dialogue of a Man and His Ba": P. Amherst III and the History of the "Berlin Library". *ZAS* 130 (2003), 120 – 133.

Porter & Moss 1994 = B. Porter & R. Moss. *Topographical Bibliography of Ancient Egyptian Hieroglyphic Texts, Reliefs, and Paintings I. The Theben Necropolis, Part 1. Private Tombs*. Oxford, 1994 (first ed. Oxford 1960).

- Pusch 1979 = E. Pusch. *Das Senet-Brettspiel im Alten Ägypten*. Berlin, 1979.
- Roth 1995 = A. M. Roth. *A Cemetery of Palace Attendants. Giza Mastabas Vol. 6*. Boston 1995.
- Saleh 1984 = M. Saleh. *Das Totenbuch in den Thebanischen Beamtengräbern des Neuen Reiches*. Mainz am Rhein, 1984.
- Schott 1952 = S. Schott. *Das schöne Fest vom Wüstenale. Festbräuche einer Totenstadt*. Wiesbaden, 1952.
- Seele 1959 = K. Seele. *The tomb of Tjanefer at Thebes*. Chicago, 1959.
- Sethe 1908 = K. Sethe. *Die Altaegyptischen Pyramidentexte, Bd. I*. Leipzig, 1908.
- Sethe 1910 = K. Sethe. *Die Altaegyptischen Pyramidentexte Bd. II*. Leipzig, 1910.
- Seyfried 1990 = K.-J. Seyfried. *Das Grab des Amonmose (TT 373)*. Theben 4 (1990).
- Seyfried 1995 = K.-J. Seyfried. *Das Grab der Djehutiemhab (TT 194)*. Theben 7 (1995).
- Shorter 1930 = A. W. Shorter. The Tomb of Aahmose, Supervisor of the Mysteries in the House of the Morninng – *JEA 16 (1930)*, 54-62.
- Simpson 1969-70 = W. K. Simpson. A Short Harper's Song of the Late New Kingdom in the Yale University Art Gallery – *JARCE 8 (1969-70)*. 49-50.
- Simpson 1976 = W. K. Simpson. *The Mastabas of Qar and Idu. Giza mastabas Vol 2*. Boston, 1976.
- Simpson 1982 = W. K. Simpson. A New Kingdom Relief of a Harper and his Song – *Studies in Philology in Honor of Ronald James Williams*. Toronto, 1982, 133-137.
- Simpson 2003 = W. K. Simpson. *The Literature of Ancient Egypt*. Cairo, 2003.
- Spiegelberg 1931 = Das Herz als zweites Wesen des Menschen – *ZAS 66 (1931)*, 35-37.
- Steindorff 1894 = G. Steindorff. Das Lied an's Grab. ein Sänger und ein Bildhauer des mittleren Reiches – *ZAS 32 (1894)*, 123-126.
- Stern 1873 = L. Sern. Das Lied des Harfners – *ZAS 11 (1873)*, 58-63; 72-73.
- Varielle 1935 = A. Varille. Trois Nouveaux Chants de Harpiste – *BIFAO 35 (1935)*, 153-160.
- Velde 1967 = H. te Velde. *Seth, god of confusion*. Leiden, 1967.
- Wasserman 1998 = ed. J. Wasserman. *The Egyptian book of the dead, the book of going forth by day - translation by dr. Raymond Faulkner*. Cairo, 1998.

Wente 1962 = E. Wente. Egyptian “Make Merry” songs reconsidered – *JNES* 21 (1962), 118-128.

Wente 1969 = E. Wente. Hathor at the Jubilee – *SAOK* 35 (1969), 83-91.

Williams 1981 = R. Williams. The Sages of Ancient Egypt in the Light of Recent Scholarship – *JAOS* 101 (1981), 1-19.

Wilson 1970 = J. A. Wilson. The Theban Tomb (No 409) of Si-Mut, called Kiki – *JNES* 29 (1970), 187-192.

Zaba 1956 = Ž. Zaba. *Les Maximes des Ptahhotep*. Prague, 1956.

Zandee 1960 = J. Zandee. *Death as an enemy*. Leiden, 1960.